

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання Національної академії
педагогічних наук України
Департамент освіти і науки Київської обласної державної
адміністрації
Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»
Відділ освіти Сквирської міської ради Київської області**

**РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ЇЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СИМПОЗИУМУ-ПРАКТИКУМУ**

26 травня 2021 року

Біла Церква

2021

УДК 37.01

ББК 74.200

P-64

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»
(протокол № 2 від 8 червня 2021 р.)*

Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді як чинник її соціального зростання : матеріали Всеукраїнського симпозиуму-практикуму (м. Біла Церква, 26 травня 2021 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук; укладач В.М.Шахрай. Біла Церква : КНЗ КОР «КОІПОПК», 2021. 136 с.

У збірник увійшли матеріали учасників Всеукраїнського симпозиуму-практикуму «Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді як чинник її соціального зростання» (проведений на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» 26 травня 2021 року), в яких представлені результати наукових досліджень та практичного досвіду з різнобічного формування особистісного потенціалу учнівської молоді. Особливу увагу приділено організації науково-дослідної роботи учнів в системі МАН та запропоновано зразки робіт юних дослідників з різних наукових галузей.

Видання призначено науковцям, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, педагогічним працівникам загальної середньої, позашкільної освіти, усім, хто цікавиться питаннями соціального зростання учнівської молоді шляхом її залучення до різних видів діяльності (громадської та національно-патріотичної діяльності, діяльності в сфері культури, науково-дослідницької роботи).

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей

© Інститут проблем виховання
НАПН України

КНЗ КОР «КОІПОПК»

Відділ освіти Сквирської міської ради
Київської області

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Аносова А. В. Особливості формування комунікативної культури старшокласників у сучасних соціокультурних умовах	6
Бойко А. Е. Розвиток творчого потенціалу вихованців закладів позашкільної освіти засобами арт-педагогічних технологій	9
Власова В. Г. Теоретичне обґрунтування функцій образотворчого мистецтва у соціальному зростанні учнівської молоді	12
Гончар Л. В. Сутність і структура виховного потенціалу сучасної сім'ї	15
Довгань А. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку	19
Заболотний О. В. Формування мовної компетенції старшокласників у процесі проведення науково-дослідницької роботи	22
Канішевська Л. В. Сформованість когнітивного компонента готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів	24
Кирилюк С. Д. Залучення підлітків до волонтерської діяльності як умова формування їх соціальної активності	27
Ковальова С.В. Мистецтво у розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді	29
Ковальов В. М. Фізична культура як дієвий чинник соціалізації студентської молоді	34
Корнієнко А. В. Декоративно-ужиткове мистецтво в освітньому процесі закладу позашкільної освіти	38
Куркіна О. О. До питання формування у підлітків цінності життя іншої людини	41
Лакіза О. М. Розвиток потенціалу учнівської молоді в сфері громадського та національно-патріотичного виховання засобами олімпійської освіти	44
Литовченко О. В. Реалізація соціального потенціалу старшокласників у закладах позашкільної освіти	46
Мачуський В. В. Виховання культуро-створювальної позиції учнів у закладі позашкільної освіти	49

Миропольська Н.Є. Естетична логосфера школи як чинник особистісного розвитку школярів	52
Мірошник С. І. Утвердження національної ідеї у вивченні української літератури старшокласниками	55
Морін О. Л. Фактор психологічного благополуччя у формуванні професійно-ціннісних орієнтацій учнів	60
Охріменко З. В. Професійний ідеал старшокласників як втілення професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності	63
Пітерська О. В. Актуальні напрями філологічних студій у контексті підготовки учнівських науково-дослідницьких робіт із зарубіжної літератури	66
Плівачук К. В. Виховання в учнів національно-культурних цінностей засобами народознавства	69
Плівачук К. В. Науково-методичні засади навчання та розвитку обдарованої учнівської молоді у системі малої академії наук	72
Плівачук О. П. Формування компетенції вихованців у системі екологічних знань на заняттях гуртка	75
Слободяник О. В. Організація навчання майбутніх кваліфікованих робітників на основі проектних технологій	78
Толкачова Т. О. Цінність здоров'я та здорового способу життя в учнівському середовищі: аналіз результатів опитування	81
Толочко С. В. Тьюторський супровід процесу формування екологічної компетентності школярів	84
Федорченко Т.Є., Кириченко В.І. Вплив цифрових технологій на здоров'я дітей та молоді	87
Харченко Н. В. Моделі соціального партнерства у вихованні	90
Часнікова О. В. Інтерактивні методи навчання у процесі формування підприємницької компетентності учнів	94
Чжоу Тінтін. Компетентнісний підхід в освіті Китаю	96
Шахрай В. М. Розвиток здібностей учнівської молоді до конструктивної взаємодії з соціумом	100
Шпиг Н. О. Кооперування як інструмент командотворення в діяльності дитячих громадських організацій	103
Ює Їн. Навчально-мистецька діяльність учнів в Україні та Китаї	106
Ярмутьська І. В. Роль новітніх технологій у процесі формування соціальної компетентності підлітків в умовах дистанційного навчання	109

РОЗДІЛ 2. НАУКОВА ТВОРЧІСТЬ ЮНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Бойко З. В. Хромоносна мінливість корів української чорно-рябої молочної породи	113
Ільченко С. Т. Сімейно-шлюбні орієнтації учнівської молоді в умовах сімейних трансформацій	115
Заруднюк А.О. Дослідження залишкової намагніченості в різних типах феромагнетиків	118
Рудківський Р.В. Формула Піка та її практичне застосування	120
Солодовчук Є.О. Народні символи у весільних піснях Сквирщини (на основі записів весільних пісень)	122
Цимбалюк А. Л. Чинники ризику для репродуктивного здоров'я дівчат-підлітків Сквирського району	125
Шахрай В. Ю. Історія Сквирської середньої школи №1 імені М.М.Ольшевського та її педагогічні інновації	128
Юрченко Д. Сучасні фольклорні колективи Сквирщини	130
Відомості про авторів	133

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

А. В. Аносова

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Особливості формування комунікативної культури в сучасних соціокультурних умовах полягають у тому, що перед молодого людиною насамперед розкриваються безліч перспектив і можливостей і, водночас, постають чимало суперечностей, які нерідко ускладнюють процес засвоєння учнями соціально унормованих правил спілкування, формування в них комунікативних умінь і моделей поведінки, необхідних для життєвого успіху.

Комунікативну культуру старшокласника в контексті теми розглядаємо як особистісне утворення, у якому інтегровані знання норм і правил комунікації в соціокультурному середовищі, емоційно-ціннісне ставлення до них, сформовані комунікативно значущі якості, що забезпечує в учня соціонормативні вміння взаємодіяти з іншими людьми та об'єктами навколишньої дійсності. Соціокультурне середовище розуміємо як простір, здатний змінюватися під впливом суб'єктів, які культивують і підтримують при цьому визначені цінності, відносини, традиції, норми, правила, символи в різних сферах і формах життєдіяльності [1].

Суперечності виявляються в тому, що соціум одночасно пришвидшує процес набуття учнями комунікативного досвіду, розширюючи їхню сферу спілкування, та створює для них певні труднощі, які, як зазначає О. Касьянова [3], полягають у неконтрольованому потоці різноманітної інформації через канали масової комунікації; організації дозвілля з переважанням комп'ютерних розваг; послабленні ролі сім'ї; неповноцінному використанні виховних можливостей соціальних інститутів освіти й соціалізації.

Старший шкільний вік – непростий у становленні людини як особистості, це період вибору життєвого шляху, самовизначення (Л. Божович, М. Боришевський, Л. Виготський, Е. Еріксон, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко та ін.), який має свої, неповторні характеристики. У зв'язку з цим перелічимо низку особливостей формування комунікативної культури учнів, які враховують як ці характеристики, так і ті соціокультурні умови, у яких перебувають учні. До таких особливостей віднесено, зокрема, такі:

– *спрямованість на особистісне самовизначення* як потребу молодого людини зайняти внутрішню позицію дорослого, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і власні можливості. Це детерміновано кількома

новоутвореннями: розвитком самосвідомості, що пов'язано із здійсненням особистісної рефлексії, інтелектуальним розвитком, становленням власної ідентичності, пошуком смислу життя, потребою встановлення індивідуалізованих стосунків зі значущими іншими. У цьому сенсі комунікативна культура завдяки системи норм і правил взаємодії з суб'єктами та об'єктами довколишньої дійсності є фактором, який сприяє проходженню юною людиною цього життєвого етапу за найменш конфліктним шляхом, допомагає вчасно подолати конфронтацію з дорослими, невдоволення собою, відчуття власну гідність, неповторність, розвинути почуття відповідальності й самостійності;

– *необхідність розвитку гнучкості й мобільності у прогнозуванні свого майбутнього.* Ця особливість невід'ємна від попередньої, є її важливою складовою, але водночас її доцільно розглянути окремо, оскільки вона пов'язана з соціальною ситуацією, у яку неминуче потрапляє юна людина – вибір майбутньої професії, підготовка до переходу в доросле життя, що нерідко пов'язане зі зміною характеру попередніх зв'язків (зокрема з рідними, друзями), зміною оточення, необхідністю сепарації від дорослих тощо. Розвиток комунікативної культури учнів при цьому має бути спрямований на становлення життєвої перспективи, опанування засобами комунікації, гнучкість у включенні в різноманітну діяльність, успішне подолання комунікативних бар'єрів, уміння самостійно приймати рішення, брати відповідальність за себе, що стане особливо важливим у недалекому майбутньому;

– *набуття особистого досвіду у проходженні чергового етапу соціалізації,* пов'язаного із громадянським становленням старшокласників, їхнім соціальним самовизначенням, формуванням активної життєвої позиції. Сутність соціалізації полягає в засвоєнні особою соціального досвіду, а рівень її комунікативної культури обумовлює повноту розуміння цього досвіду, його структуру, засоби тощо. Процес формування комунікативної культури старшокласників має бути спрямований на ознайомлення з кращими прикладами соціального досвіду, соціонормативної поведінки, які ґрунтувалися б на моральних засадах і спонукали молодих людей до наслідування і творчого саморозвитку;

– *самоствердження у сфері міжособистісних комунікацій,* де може проявитися ініціативність, самостійність молодого людини, безболісно розвинути дорослість, активізуватися саморозвиток. У цьому процесі роль комунікативної культури полягає в тому, що вона утримує процес вербальної комунікації учнів, випробовування ними різних соціальних ролей, видів діяльності, активної комунікації з іншими в межах загальноприйнятих правил соціокультурного середовища, розвиваючи їхню миролюбність, правдивість, вдячність, відповідальність та закладаючи фундамент для формування активної життєвої позиції, власної філософії життя;

– *важливість набуття вміння взаємодіяти з інформаційним простором у межах норм і правил комунікації в соціокультурному середовищі.* Значний обсяг інформації, із яким щодня стикається сучасна молода людина, потребує,

насамперед, оперативності в її засвоєнні й подальшому використанні та, водночас, – уміння розрізняти її якість, морально-ціннісний зміст, характер впливу. Ця особливість формування комунікативної культури також розкривається в забезпеченні життя учня в реальному світі, запобігаючи його «заглибленню» у світ віртуальний, сприяє самоусвідомленню;

– *доцільність упровадження в освітньому процесі технологій, форм і методів роботи, які сприяють активному особистісному розвитку, побудові власної життєвої стратегії старшокласників.* Важливо навчати учнів протистояти зовнішнім негативним впливам (зокрема, інформаційним), що можливо досягнути завдяки розвиненому логічному позитивному й конструктивному мисленню, сформованому почуттю міри, проявленому почуттю власної гідності. Виходячи з цього, процес формування комунікативної культури старшокласників має бути спрямований на розвиток у них такту в бажаннях (почуття міри), самовладання в емоціях (почуття власної гідності), уміння зрозуміти і пробачити будь-кого, що розвине їхню здатність до самоаналізу проявлених наслідків, самостійного прийняття рішень, а також повної й одноосібної відповідальності за їх реалізацію.

Із формуванням здатності до усвідомлення себе особистістю змінюється співвідношення сторонніх впливів на справи, слова й думки людини. Самостійність у будь-якому вимовленому слові чи будь-якій думці виявляється за такими критеріями: рішучість, переконаність у своїй правоті, здатність відповідати за свій вчинок, здатність до каяття за здійснене за невдачі, схвалення більшості, заради якої вчиняється дія [2]. Це дозволить укріпити здатність протистояти маніпулюванню, за якого один використовує іншого у своїх цілях для отримання власної вигоди.

Уберегти від негативних впливів руйнівальної, викривленої, компромісної, хаотичної, непотрібної, нецікавої, некорисної інформації у будь-якому її вигляді може вміння мислити упорядковано, систематизовано, уніфіковано, універсально. Старшокласник, який міркує над тим, як уберегти себе від таких впливів, має розпочати з обмеження кількості й кола спілкування, зокрема й у мережі Інтернет (соціальних мережах, блогах тощо), зменшення або виключення читання книг, преси, перегляду телепередач, які читав і дивився раніше, а тепер вони роздратовують, збільшення кількості прогулянок на природі й спостереженням за її красою, фізичного навантаження, відвідання заходів, які демонструють класичне мистецтво [4]. Така безкомпромисна й неухильна зміна ставлення до негативного явища забезпечить розвиток сили волі, почуття міри, значно зменшить шкідливий вплив перерахованих вище чинників та не дозволить учню зануритися у віртуальний світ, убереже його від адиктивної та аутодеструктивної поведінки.

Урахування наведених особливостей, пов'язаних із віковими змінами в розвитку особистості старшокласників, соціокультурною ситуацією, у якій вони перебувають, дозволить підвищити результативність процесу формування комунікативної культури старшокласників, сприятиме його природному ходу. Увага до означених особливостей дозволяє педагогу будувати взаємини з учнями

на основі розуміння їхніх потреб, інтересів, зони найближчого розвитку, добирати відповідні форми і методи виховного впливу. Крім того, наведені особливості підкреслюють важливість включення старшокласників у самопізнавальну діяльність, яка дозволить їм стати свідомими суб'єктами власної діяльності й буде потужним ресурсом для подальшого розвитку їхньої свідомості й самосвідомості.

Список використаних джерел

1. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукр. Нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2007. 20 с.
2. Євтух М. Б., Черкашина Т. В. Культура взаємин : підручник. 3-тє вид., переробл. і допов. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. 340 с.
3. Касьянова О. В. Формування комунікативної компетентності молодших підлітків у громадських дитячих об'єднаннях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Київ, 2011. 20 с.
4. Самопізнання і самовдосконалення в схемах, формулах, таблицях : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Е. А. Піньковської, Т. В. Черкашиної ; укл. А. В. Аносова. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. 152 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ АРТ-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

А. Е. Бойко

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Важливу роль у процесі розвитку творчого потенціалу молодших школярів відіграє позашкільна освіта. Пошук ефективних технологій, спрямованих на творче самовираження вихованців, є першочерговим завданням педагогів закладів позашкільної освіти.

На основі аналізу наукової літератури й результатів експериментальних досліджень зроблено висновок, що використання виховного потенціалу арт-педагогічних технологій на гурткових заняттях у закладах позашкільної освіти є однією з умов творчого самовираження молодших школярів [1].

Упровадження у процес позашкільної освіти такої інновації як арт-педагогіка сприяє реалізації ідеї формування особистості, спроможної відповісти на виклики сучасного мінливого суспільства, реалізувати свій життєвий і творчий потенціал засобами мистецтва [2].

У реалізації арт-педагогічних технологій на гурткових заняттях у закладах позашкільної освіти з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку вагомими були такі положення:

– спілкування педагога з вихованцем має будуватися на засадах партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії, за якої враховуються інтереси, почуття й переживання всіх учасників групи й забезпечується безумовне прийняття кожного вихованця;

– навчання дітей навичкам диференціювати судження дорослих, за якими вони оцінюють вихованців, без перенесення їх на особистість молодшого школяра, що є характерним для цього вікового періоду.

Аналізуючи потенціал використання арт-педагогічних технологій на гурткових заняттях в закладах позашкільної освіти, особлива роль була відведена різноманіттю форм організації занять. Так, *казкотерапія* розвивала творчі можливості, розширювала світогляд, допомагала розвитку самопізнання й самовдосконалення, покращувала взаємодію з навколишнім світом; формувала здатність до протистояння негативного емоційного впливу соціального середовища.

За умов застосування *вправи-гри «Сім чарівних слів»* молодшим школярам пропонували завдання пригадати сім (три) слів спільно з однолітками (починати ефективніше з трьох слів). Ці слова обов'язково повинні бути зі справжніх казок. Слова записувалися на дошку (чи великий аркуш). Потім кожен учасник групи з цими словами вигадував казку.

Під час *вправи-гри «Зустріч героїв із різних казок»* вихованці були поділені на групи, вигадували ім'я одному казковому герою. Усі варіанти імен персонажів, запропоновані кожним вихованцем, записувалися й схвалювалися. Для налаштування на гру кожен учасник робив презентацію свого героя: із якої він казки, його позитивні якості чи добрі вчинки. Після того, як герої були затверджені, вихованцям давалося завдання розповісти казку з усіма персонажами. Діти молодшого шкільного віку працювали в команді, вигадуючи свої казки й записуючи лише ключові слова. Потім презентували й обговорювали, які емоції в них викликали ті чи інші герої, події казки.

Музично-рухова арт-педагогічна технологія застосовувалася на заняттях з метою з'ясування власного тілесного стану, розуміння своїх свідомих і неусвідомлюваних дій, сприяла розвитку навичок самопізнання, групової взаємодії, для покращення суб'єктивного самопочуття, тобто мала терапевтичний ефект. Ця арт-технологія включала в себе різні техніки тілесної дії, рухові вправи, невербальні способи прояву й вивільнення емоцій, Наприклад, застосування *body percussion* (тілесної перкусії, або «музики тіла») передбачало, що музика й ритм створюються без будь-яких інструментів, а лише за допомогою голосу, ударів, клацань і ударів ногами.

Ефективність цієї техніки полягає в тому, що вона сприяє відкриттю нового й незвіданого про своє тіло; допомагає розслабитися і зняти напругу в тілі; розвиває почуття ритму; підвищує позитивний стан особистості та, як наслідок, опірність організму несприятливим факторам середовища; підвищує самооцінку й упевненість у собі; зближує й навчає невербальному способу спілкування завдяки контакту з ровесниками.

Із метою творчого самовираження на гурткових заняттях з упровадженням музично-танцювальної терапії молодшим школярам пропонувалося відтворити рухи тварин і ті, які зображені на спеціально створених кубиках. Такий прийом був ефективним для дітей молодшого

шкільного віку, оскільки їм притаманне бажання постійно рухатися, імітувати рухи тварин і вигадувати власні.

Драматерапія надавала молодшим школярам можливість виразити себе в нових ролях, здобути досвід альтернативних стилів у спілкуванні та вчинках за допомогою драматичної дії-гри.

Драматизація своєї історії, озвучування її героїв було не лише ефективним способом творчого самовираження молодших школярів, а засобом самокорекції дитячих учинків. Завдяки метафоричній, невербальній формі драматизація сприяла подоланню страху самовираження. Крім того, моделювання успішного й радісного завершення випробувань героїв історії допомагало набути досвіду успіху й пережити різні емоційні стани у процесі подолання труднощів.

Цікавим та ефективним вважаємо *проект «Моя фантастична історія»*. Молодшим школярам пропонувалося намалювати мультфільм під назвою «Моя фантастична історія». Вони малювали свою історію й вигадували героїв, обирали, які в цій історії будуть птахи, звірі, рослини. Оскільки мультфільм складається з безлічі малюнків, діти малювали початок історії, розвиток подій, пригоди, випробування й щасливий кінець історії на окремих аркушах – кадри мультфільму. Історію молодші школярі малювали впродовж декількох занять (до шести).

Коли робота над мультфільмом була завершена, кожен вихованець презентував свою історію за допомогою гри-драматизації (програвав усі ролі своєї історії сам або у групі). На останньому занятті молодші школярі за допомогою пластиліну чи LEGO створювали щасливий фінал своєї історії. Також на цьому етапі було доцільним використанням мобільних пристроїв.

Вищезазначені форми були як групові, так і індивідуальні, але перевага арт-педагогічним технологіям надавалася саме у груповій діяльності, що дозволило розвивати навички міжособистісної взаємодії, формувати адекватну самооцінку, сприяти максимальному вираженню своєї індивідуальності у творчій діяльності. Завдяки взаємопідтримці групова робота дозволила молодшим школярам спостерігати результати своїх дій і їх вплив на оточення, засвоювати нові ролі, розвивати комунікативні навички, критичне мислення й уміння працювати в команді.

Список використаних джерел

1. Бойко А. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. (Серія «Психолого-педагогічні науки»). Ніжин, 2014. Вип. 5. С. 68–73.
2. Лесик А., Чемоніна Л. Арт-педагогічні технології як засіб формування творчого самовираження учнів початкової школи у процесі позашкільної освіти. *Молодь і ринок : науково-педагогічний журнал*. Дрогобич, 2021. Вип. 1 (187). С. 114–119.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФУНКЦІЙ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У СОЦІАЛЬНОМУ ЗРОСТАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

В.Г.Власова

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Процес формування особистості залежить від певних соціальних обставин, умов зростання, а також соціального оточення, що виявляє відмінності у інтелектуальному розвитку, рівні загальної культури, переважаючих життєвих навичках.

Теоретичний базис дослідження проблеми соціального зростання учнівської молоді становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Вивчення наукової літератури [1, 3, 5] дозволяє зробити висновок, що учнівська молодь – це соціальна група, що представляє собою свого роду «діяльнісний тип» особистості. Представники цієї групи орієнтовані на дію, досягнення успіху, прагнуть до приємних вражень, які виникають, коли робота йде добре, коли видно успішні результати. Спілкування як цінність для них стоїть на третій позиції. Особи, що належать до даної групи орієнтовані на самореалізацію, прагнення домінувати в середовищі однолітків, в компанії. Вони прагнуть відчувати задоволення, гордість, коли можуть довести свою перевагу, виконати свою справу краще за інших. Учнівська молодь орієнтована на цінність сім'ї та матеріального достатку. Характерною рисою представників даної соціальної групи є висока актуальність потреби в комфорті, прагнення до веселощів, безтурботності, хорошему фізичному самопочуттю, насолоди смачною їжею, відпочинком, безтурботним життям. Більшість з них в тій чи іншій мірі прагнуть до слави, престижу, прагнуть відчути радість і гордість, коли знаходяться в центрі уваги, коли ними щиро захоплюються. Важливо впливати на соціальне зростання учнівської молоді та використовувати якомога більше структур соціальних інститутів, зокрема мистецтво, як ефективний засіб формування особистості.

С. Нечай вважає, що соціалізація характеризується розширенням впливу сукупності умов, у яких живе і розвивається особистість, сфери діяльності та спілкування індивіда; визначається як процес особистісного становлення, що передбачає самосвідомість та активну життєву позицію.

На підставі зазначеного вище, варто зробити висновок проте, що соціальне зростання – це важливий етап соціалізації людини, починаючи із самого народження. Уміння адаптуватися в соціумі в тій ролі і якості, які від тебе очікуються, які приймаються соціумом в потрібний час, в потрібному місці. Слід зазначити, що соціальне зростання відбувається не в ізоляції, а у відносинах "людина – середовище", які складається із суспільства людей та структур соціальних інститутів (політика, наука, релігія, мораль, мистецтво ...) і називається суспільством, або соціальним середовищем.

Немає сфери соціального чи індивідуального життя людини, в якій мистецтво, зокрема, образотворче, не бере участі той чи інший степені, оскільки «універсалізм якого зумовлює спосіб його буття, воно залишається в самій людині, існує в ній не лише ознака таланту, а також як живе сприйняття його буття [4, с.169].

Спираючись на наукові розвідки Г. Соцької можна виокремити пізнавальну, виховну, практико-утилітарну, евристичну, прогностичну, релаксаційну, терапевтичну, компенсаторну, культурологічну, знаково-комунікативну, інформаційну, гедоністичну, розважальну, ігрову функції образотворчого мистецтва [8, с.60].

Науковцями (Б. Неменський, Л. Масол, Н. Миропольська, В. Котляр, С. Коновець, Б. Юсов) визначено, що образотворче мистецтво має неповторну властивість бути поліфункціональним і лише умовно можна визначити функції, оскільки вони доповнюють одна одну, їх не можна спростувати, ні визначити якусь одну або кілька основними, тобто такими, що здатні взяти на себе всю діяльнісну силу мистецтва.

У той же час прийнято говорити, що естетична функція є однією з найважливіших, що проникає крізь всі інші функції образотворчого мистецтва.

Естетична функція полягає у здатності естетично опановувати дійсність. Естетична функція незамінна специфічна властивість образотворчого мистецтва реалізується, на думку Ю. Борєва, у таких здатностях: виховувати естетичні смаки, формувати естетичні здібності і потреби людини; формувати ціннісні орієнтації людини у світі; пробуджувати творчу сутність особистості, бажання і вміння творити за законами краси [2, с.48].

Образотворче мистецтво, як вища форма естетичної діяльності, виділяє прекрасне в особливий об'єкт, спілкування з яким розвиває естетичне ставлення до навколишнього світу і надає ціннісну орієнтацію естетичній свідомості.

На твердження О. Отич, саме естетична функція визначає сутність мистецтва, зокрема, образотворчого, як «процесу формування творчого духу, ціннісних орієнтацій людини та пронизує усі інші функції, приводить їх у відповідність до природи художньої творчості» [6, с.177].

Світоглядна функція образотворчого мистецтва полягає в її здатності залучати до світу художньої дійсності суб'єкт сприйняття, включаючи його в різні відносини «природа – суспільство – людина».

Основним завданням світоглядної функції образотворчого мистецтва є формування смисложиттєвих орієнтирів людини, естетичної позиції через різні світоглядні ідеї, які розглядаються в мистецьких творах, з позицій естетичного ідеалу. Ідеал формує образотворче мистецтво, і сам стає призмою, через яку формується світоглядна система багатогранних поглядів художнього суб'єкта, його ідеалів, цінностей, принципів перетворення навколишнього світу

О. Рудницька співвідносить світоглядну позицію із поняттям духовності «коли мистецтво входить в наше «Я», коли ми відчуваємо весь світ у собі й себе в ньому, відбувається тотожність самосвідомості особистості, смислової

предметності мистецтва і непередбаченого суб'єктивного почуття. Це і є найважливішою передумовою духовної насолоди, яка впливає на формування світогляду особистості» [7, с.59]. Особливістю образотворчого мистецтва є те, що воно вимагає від людини здатності розуміти сенс творів та усвідомлювати переживання, думки, почуття.

Ю. Борев називає мистецтво «підручником життя», який читають навіть ті, хто не любить підручників. Воно суттєво поповнює наші знання про світ, саме через твори образотворчого мистецтва повертається світові його первинна краса, відточуються наші почуття, формуються гуманістичні цінності.

Виконуючи пізнавально-евристичну функцію, образотворче мистецтво акумулює у собі особливе знання про світ. Аналіз сучасної мистецтвознавчої, психологічної, естетичної літератури свідчить про те, що образотворче мистецтво представляють собою специфічну форму пізнання світу, «мислення в художніх образах», в яких з'являються яскраві картинки життя людини, різні персонажі, характери людей, конфлікти, переживання, погляди на ті чи інші події.

Л. Левчук стверджує, що твори образотворчого мистецтва допомагають пізнати світ, вдивляючись в них, коригуючи знання за допомогою типізування, надання більшої чи меншої виразності певним рисам, але у будь-якому випадку пізнається й відображається не сам ізольований предмет, а ставлення до нього, що й утворює новий, духовно-естетичний світ [4, с.431].

О. Леонтьев зазначає, що твори образотворчого мистецтва є ідеальними продуктами для пізнання світу в чуттєвих образах, які володіють здатністю пробуджувати й чіпляти всі глибини свідомості, викликати відгук у душі.

Комунікативна функція образотворчого мистецтва (як спілкування) виявляється у його здатності виконувати роль специфічної мови мистецького спілкування, за допомогою якого втілюються і передаються певні ідеї, почуття, відносини.

Обґрунтовуючи комунікативну функцію образотворчого мистецтва, Т. Шмельова визначає подібність твору мистецтва як «тексту» (за аналогією зі словесним текстом), де будь-який індивід перебуває всередині тексту, тобто існує в межах певної історичної свідомості, а весь світ сприймається як нескінченний безмежний текст [9, с.42].

Комунікативна функція образотворчого мистецтва не тільки поглиблює розуміння реального людського спілкування, але й безмежно збагачує його життєвий досвід.

Таким чином, сприяння образотворчого мистецтва соціальному зростанню учнівської молоді, на наш погляд, буде найуспішнішим за умови використання арсеналу естетичних можливостей образотворчого мистецтва та врахування його соціальних функцій, тобто сфери, в якій естетичне начало сконцентровано максимально і через організацію естетичного впливу сприяє формуванню переконань і свідомих дій.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : Наук.-метод. посіб. / Іван Дмитрович Бех. – К: Ін-т змісту і методів навчання., 1998. 204 с.
2. Боров Ю. Б. Эстетика: Учебник / Ю. Б. Боров. М: Высш. шк., 2002. 511 с.
3. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: Монографія / Ірина Сергіївна Булах. – К: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. 340 с.
4. Естетика: підручник / Л.Т.Левчук, В.І.Панченко, О.І.Оніщенко, Д.Ю.Кучерюк ; за заг.ред. Л.Т.Левчук. - 2-ге вид., допов. і переробл. К. Вища школа, 2006. 520.
5. Жизномірська О. Я. Психологічні особливості самоствердження молодших та старших підлітків : дис. канд. псих. наук : 19.00. 07 / Жизномірська О. Я. К, 2010. 278 с.
6. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / О.М. Отич; [за наук. ред. І.А. Зязюна]. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. - 752 с.
7. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. Тернопіль: Навч. Книга. Богдан, 2005. 360 с.
8. Соцька Г.І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : монографія ; за наук. ред. О. М. Отич / Соцька Галина Іванівна ; Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. К.: Ін-т обдарованої дитини, 2014. 382с.
9. Шмельова Т. В. Методичні рекомендації до вивчення розділу «Історія образотворчого мистецтва (живопис) дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою викладання» / Т. В. Шмельова. Житомир: Житомир. Держ. ун-т ім. Івана Іранка, 2005. 44с.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї

Л. В. Гончар

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Виходячи з того, що кожна сім'я має комплекс характеристик, які визначають її виховні можливості та більшою чи меншою мірою забезпечують розвиток і виховання дитини, саме ці характеристики багато дослідників визначають як «виховний потенціал сім'ї».

У широкому розумінні виховний потенціал сім'ї, на думку дослідників, включає в себе такі складові, як: елементарний догляд (забезпечення базових потреб дитини в їжі, відпочинку, сні, одязі тощо); гарантія безпеки дитини (захист її прав, життєво важливих інтересів та потреб); створення емоційного комфорту (чутливість до переживань дитини, прояв співчуття, чуйності до неї); стимулювання як заохочення до дій, активізація діяльності, вплив, що зумовлює динаміку розвитку дитини; життєві орієнтири як ідеальні уявлення про цінності, мету і завдання у процесі життєдіяльності; обмеження (визначення певних меж поведінки, діяльності, самовираження); стабільність як стійкість і постійність настанов, пріоритетів, правил, цінностей [5, с.180-181].

Характер виховного потенціалу сім'ї визначають як об'єктивні (склад сім'ї, загальний рівень освіти батьків, матеріальні умови тощо), так і

суб'єктивні чинники. Оскільки об'єктивні чинники є достатньо сталими протягом тривалого часу, тож непідвладними педагогічному впливу, варто звернутися до суб'єктивних чинників виховного потенціалу сім'ї – ціннісно-гуманний, комунікативно-емоційний, компетентнісний, організаційно-діяльнісний, які у складі виховного потенціалу сім'ї найбільшою мірою впливають на розвиток особистості дитини.

Ціннісно-гуманний чинник виховного потенціалу сім'ї

Важливою умовою існування позитивної сімейної атмосфери є ціннісна єдність членів сім'ї. Згідно з нашим твердженням, ціннісна єдність членів сім'ї передбачає, що вони ставляться до своєї сім'ї як найважливішої, життєво необхідної, соціальної цінності. Як центроутяжна сила ціннісна єдність проявляється в орієнтації всіх членів сім'ї на почуття любові, поваги, взаємної і моральної відповідальності, вартості сім'ї і роду, виконання побутових сімейних обов'язків, створення в сім'ї комфортної морально-психологічної атмосфери для успішного вирішення виховних завдань, підтримку з боку членів сім'ї обстоювати сформовані переконання про соціальні й особистісні цінності сім'ї [2, с. 159-160].

Наявність любові між батьками та у їхніх взаєминах з дитиною є основою створення і підтримання здорового емоційного клімату в сім'ї. У дитини має бути відчуття, що її сприймають і люблять незалежно від того, яких вона досягла успіхів у навчанні чи іншій сфері діяльності, наскільки вона слухняна і ввічлива у сімейному колі чи у взаєминах з іншими людьми. Йдеться про безкорисну любов, коли батько чи мати усвідомлюють, що дитина – не їхня власність і не проекція їх у майбутнє, від якої вони можуть сподіватися більших досягнень у навчанні й житті як від здібнішої і розумнішої істоти за них. Дбаючи про щастя-долю дитини, батьки мають передусім бачити [2, с.160].

В основу гармонійних міжособистісних взаємин у родині покладаємо передусім безкорисну любов, розумну вимогливість до дитини, доброзичливе ставлення до неї, повагу її гідності.

Завдяки довірі у батьківсько-дитячих взаєминах створюються сприятливі умови для розвитку і реалізації інтелектуального і духовного потенціалу дитини. Вважаємо, що входження дитини в систему моральних норм суспільства буде успішним, якщо батьки люблять її, показують їй увагу та довіряють, поважають як особистість, спонукають до прояву самостійності. Це сприятиме формуванню дитини як особистості, позитивного ставлення дитини як до рідних людей, так і до соціуму загалом. І навпаки, якщо дитина почуватиметься чужою серед різних людей і нікому непотрібною, в її душі з'являться перші паростки черствості, егоїзму, агресії, що в майбутньому може привести до негативізму і жорстокості у ставленні до інших.

Комунікативно-емоційний чинник виховного потенціалу сім'ї представлений характером внутрішньосімейного спілкування та стилем сімейного виховання.

Головне у спілкуванні батьків і дитини – взаємна повага, взаєморозуміння і взаємодія. Спілкування дорослого з дитиною може бути як деструктивним

(коли дорослий маніпулює, навіює, змушує до чогось дитину), так і конструктивним. Для того, щоб спілкування з дитиною було ефективним, потрібно знати психологію дитини і правильно оцінювати її індивідуальні якості, емоційно адекватно відгукуватися на поведінкові реакції дитини та її актуальні психічні стани, вибирати такий спосіб поведінки з дитиною, який відповідатиме її індивідуальним особливостям [1, с. 350-356].

Під стилем сімейного виховання розуміємо найбільш властиві сучасним батькам способи їхніх взаємин з дитиною. Передусім, це застосування батьками засобів і методів педагогічного впливу відповідно до певної ситуації, які виражаються в своєрідній манері словесного звернення і взаємодії.

За аналізом сучасних досліджень з проблем сімейного виховання виокремлюємо типові помилки батьківсько-дитячих взаємин, які не сприяють встановленню гармонії у сімейному оточенні, а саме:

- надмірна увага батьків до єдиної дитини, що виявляється в гіперопіці (відмежування дитини від будь-яких життєвих проблем, активної діяльності), що призводить до формування в неї інфантильності, нездатності долати труднощі, конформності та негативно позначається на виробленні адаптивності й відкритості до зовнішніх впливів;

- прагнення батьків (особливо матерів) перетворити дитячі роки своєї доньки чи сина на безтурботний час (максимальне забезпечення справжніх чи уявних матеріальних потреб дитини);

- невміння користуватися методами виховання: надмірна суворість (грубий авторитаризм, різні види насильства) або вияв лібералізму і вседозволеності;

- відсутність єдності у поглядах, виховних діях і вимогах батьків [2, с.170].

Примітно, що в останні десятиліття посилюються позитивні тенденції у формуванні виховного потенціалу української сім'ї. По-перше, збільшується кількість батьків, які надають перевагу демократичному стилю батьківсько-дитячих взаємин. По-друге, підвищується рівень педагогічної культури батьків як передумови вибудови сприятливих взаємин з дітьми, поліпшення їхнього виховання. По-третє, батьки активно залучаються до життя своєї дитини. Раніше батько вважався помічником матері, тепер він «повноцінний» батько, який не лише навчає і контролює дитину, а й повсякчас емоційно спілкується з нею. Таким чином, модерна модель активного і діяльного батьківства сприяє покращенню батьківсько-дитячих взаємин та позитивно впливає на особистісний розвиток дитини [3, с. 267].

Компетентнісний чинник виховного потенціалу сім'ї. Зміст поняття «батьківська компетентність» становлять такі його ознаки: 1) знання, вміння, звички і способи здійснення виховної діяльності; 2) інтегративність, яка визначає здатність розв'язувати проблеми, що виникають у реальних ситуаціях виховної діяльності, з використанням знань, досвіду; 3) особистісна характеристика, яка визначає готовність і здатність виконувати виховну функцію відповідно до узвичаєних у соціумі норм, стандартів, вимог;

4) здатність розуміти потреби дитини і створювати умови для їх комбінованого задоволення; 5) здатність свідомо планувати освіту дитини та її входження в доросле життя відповідно до матеріального добробуту сім'ї, здібностей дитини та соціальної ситуації.

Батьки мають не тільки володіти певними знаннями і вміннями, а й усвідомлювати свою гуманістичну місію як перших вихователів, які взяли на себе відповідальність перед дитиною за її гідне виховання. Тому прийнятним, на нашу думку, є визначення батьківської компетентності як здатності батьків розуміти соціально-психологічну ситуацію в сім'ї, в якій зростає і розвивається дитина, цілеспрямовано докладати зусиль для створення доцільних умов всебічного виховання дитини, що ґрунтується на знанні її вікових особливостей, нахилів і здібностей, та як уміння батьків застосовувати ефективні способи взаємодії з дитиною завдяки самопізнанню і зміні самих себе.

Організаційно-діяльнісний чинник виховного потенціалу сім'ї, який характеризує рівень організації сімейного дозвілля. Варто зауважити, що сімейне дозвілля – це: спільна побутова праця (прибирання оселі, ремонт, праця у власному господарстві); перегляд телепрограм, слухання радіо, читання, відзначення в колі сім'ї народних свят, пам'ятних дат календаря чи родинних свят, подій, зустрічі з родичами, друзями і знайомими; відвідування бібліотек, театрів, концертних залів, кінотеатрів і виставок; проведення спільної відпустки; туристські походи, екскурсії, прогулянки на природі; заняття спортом, участь у змаганнях, спільні заняття за інтересами (хобі).

Отже, суб'єктивні чинники виховного потенціалу сім'ї визначають такі особливості взаємин батьків і дитини у сім'ї: психологічний клімат сім'ї; ставлення батька і матері до своєї дитини; наявність-відсутність любові, взаємодовіри, ціннісної єдності; характер внутрішньосімейного спілкування; стиль батьківсько-дитячих взаємин; рівень батьківської компетентності; спосіб життя і поведінки в сім'ї; моральний і культурний рівень батька і матері; рівень самоорганізації сім'ї.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
2. Гончар Л.В. Теоретико-методичні засади формування батьківсько-дитячих взаємин: дис. докт. пед.наук: 13.00.07. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 510 с.
3. Кравченко Т. В. Виховний потенціал сім'ї та особливості його реалізації у сучасних умовах. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Київ, 2005. Вип. 8. С. 266-269.
4. Овчарова Р. В. Психология родительства : уч. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 368 с.
5. Педагогічна підготовка сімей різного типу до професійного самовизначення старшокласників : методичний посібник / В. П. Горпинюк, О. М. Докукіна, Т. В. Кравченко (Ред.), І. М. Мачуська. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 268 с.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А. І. Довгань

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Сталий розвиток та подальше існування суспільства значно залежить від рівня виховання та освіченості громадян, від знання правових, моральних, культурних та етичних норм. Рівень освіченості та вихованості населення стають важливими базовими показниками цивілізаційного розвитку. Це цілком відповідає і питанням екологічної освіти та виховання. Однією з причин виникнення кризи, що склалася у взаємовідносинах між людиною та природним середовищем на сучасному етапі, є недостатній рівень екологічної освіти населення, низька екологічна свідомість і культура. Це можна подолати через впровадження етичної складової наукового світогляду в систему екологічної освіти та виховання. Екологічні проблеми є світоглядними, і їх вирішення пов'язано, насамперед, з освітнім аспектом. Тому, питання екологічного виховання мають стати ключовими у сфері реформування сучасної освітньої системи України та перетворитися на одну з необхідних передумов формування екологічного мислення у людини.

Відомий український педагог В.О. Сухомлинський у своїх працях розглядав навколишнє природне середовище як важливий елемент у вихованні підростаючого покоління.

На його думку природа забезпечує необхідні умови для вивчення властивостей предмета, оскільки надає можливість сприймати його на зір, дотик, слух. Експериментування з природним матеріалом є неодмінною умовою розвитку чуттєвого досвіду, розумової діяльності як основи творчої діяльності та конструювання.

«Учіть спостерігати і бачити явища навколишнього світу. Ведіть дітей в природу в ті переломні для неї періоди, коли відбуваються бурхливі, стрімкі зміни – прокидається життя, оновлюються життєдайні внутрішні сили, накопичується енергія для могутнього життєвого ривка» [1, с. 20; 2, с. 539].

Український вчений М.М. Кисельов у своїх працях обґрунтовує поняття екологічної свідомості. Під нею він розуміє усталену й усвідомлену систему уявлень про стан природного довкілля, здатність до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною та природою і використання екологічних знань та переконань у всіх, без винятку, сферах практичної діяльності. Одним з головних засобів формування екологічної свідомості в суспільстві має бути система екологічної освіти та екологічного виховання [3].

Екологічне виховання є одним з актуальних питань сучасної освіти. Головною метою екологічного виховання є формування позитивного ставлення до природи, виховання раціональних споживачів ресурсів, що дає людині навколишнє природне середовище.

Так, серед ключових принципів реалізації Базового компонента дошкільної освіти зазначено: забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору (основи соціальної, екологічної та економічної свідомості, відповідальності за власні дії та їх наслідки для довкілля)

Ключовими для дошкільної освіти є компетентності дитини (рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована) та інші мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя [4].

Тому, завданнями екологічного освіти та виховання є формування у людини (в тому числі і у дошкільників) розуміння існуючих зв'язків між живими організмами (наприклад, флорою та фауною), їх зв'язків з навколишнім середовищем (приспособаність живих організмів до певних умов і уявлення про те, що в природному середовищі усі живі організми утворюють окремі екосистеми (ліс, річка, луки). Такий підхід до вивчення природи дозволить логічно підвести дітей до розуміння впливу людського суспільства на навколишнє природне середовище.

Тому, в основі змісту екологічного виховання лежить формування у дитини усвідомленого та правильного ставлення до природних явищ і об'єктів, які оточують його і з якими він знайомиться в дошкільному дитинстві. Навчити бачити і розуміти природні об'єкти та явища, дбайливо ставиться до всього живого – головні завдання екологічної роботи в дошкільних навчальних закладах. Адже саме в дошкільному віці засвоєння основ екологічних знань найбільш продуктивне, так як дитина сприймає природу емоційно, як щось живе. Вплив природи на дитину величезний. І тому відношення до навколишнього природного середовища починає розвиватися у ранньому віці, і як тільки воно сформується, змінити його нелегко.

Існує теорія, що екологічне навчання та виховання є ключовими компонентами інструментарію для захисту природи; збільшення екологічних знань покращить відношення до навколишнього середовища. Адже екологічне навчання спрямоване саме на дітей з упевненістю, що це також може впливати на дорослих через передачу знань і відносини між поколіннями [5].

Важливою є і наступність в дошкільній та початковій освіті. Так як основною метою навчального предмета «Природознавство» у початковій школі є формування природознавчої компетентності школярів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про неживу та живу природу, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, формування ціннісного ставлення до природи та людини.

У вирішенні питань наступності варто визначити головні принципи екологічного освіти та виховання у дошкільному віці.

Принцип регіональності (вивчення природи рідного краю). Застосування цього принципу дозволяє формувати у дітей компетентності на основі

безпосереднього спостереження і вивчення предметів і явищ навколишнього природного середовища; створює сприятливі умови для організації комунікативного спілкування, в якому кожна дитина має можливість проявляти свою індивідуальність.

Принцип науковості і доступності означає, що передбачає поглиблення та наповнення новим змістом початкових уявлень, на кожному етапі роботи з дітьми, з поступовим переходом в поняття, які формують знання. Таким чином, екологічні знання формуються за схемою: уявлення – поняття – знання. Така послідовність дає можливість ефективно використати кожен віковий період.

Принцип концентричності дозволить повертатись до тих чи інших об'єктів і явищ природи, що вивчалися раніше та рухатися з року в рік по висхідній, поглиблюючи і розширюючи уявлення та поняття, навчаючись застосовувати більш складні прийоми і методи дослідження. Слід підкреслити, що для дітей дошкільного віку характерні короткочасність інтересів, нестійка увага і стомлюваність. Тому звернення до однієї і тієї ж теми кілька разів сприяє розвитку уваги дітей і тривалого збереження інтересу.

Принцип інтегрованості. Через невеликий обсяг часу в навчальному плані, що виділяються для вивчення природного середовища, тільки на пізнавальних заняттях складно досягти потрібного результату. Тому варто використовувати інтегрований підхід, що дозволяє об'єднати всю освітню діяльність в одне ціле.

Принцип цілісності навколишнього середовища дозволяє формувати у дітей розуміння єдності у системі: «людина – навколишнє середовище».

Система роботи з формування екологічної культури дітей дошкільного віку передбачає використання таких форм і методів роботи: екологічні хвилини, екологічні екскурсії, практична діяльність в природі, природоохоронні акції, розвиваючі дидактичні ігри, уроки доброти, екологічні конкурси, екологічні ігри (дидактичні, імітаційні, ігри-моделювання екосистем, ігри-мандрівки), інсценування екологічних казок тощо.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 304 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. Том 3. Серце віддаю дітям/ В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.
3. Кисельов М.М. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості / М.М. Кисельов. – К.: Парапан, 2003. – 312 с.
4. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти [Електронний ресурс] / – 2021. – Режим доступу до ресурсу:
https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
5. Ecological education of children. [Електронний ресурс] – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://piscesfoundation.org/environmental-education-a-strategy-for-today-tomorrows-world/>.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

О. В. Заболотний

відділ освіти Сквирської міської ради

Мова є критерієм освіченості та індивідуальності людини. Мовна особистість у процесі становлення та розвитку проходить кілька етапів, щоразу підіймаючись на вищий рівень мовної культури. Термін мовна компетенція до наукового дискурсу було уведено Н. Хомським, який визначав це поняття як знання мови на протигагу мовному використанню. На його думку, мовна компетенція носія мови складається з суми всіх знань про мову, яка й виступає підґрунтям граматики. Дослідник Д. Хаймс підкреслював, що компетенція включає не лише володіння граматикою та словником, а й знання умов, ситуацій, у яких відбувається мовленнєвий акт. Д. Хаймс припускає, що поняття комунікативної компетенції залежить від визначення двох аспектів: інтуїтивного знання мови та здатності її використовувати; а також охоплює такі параметри – граматична правильність, реалізованість, придатність і “зустрічність”.

Ми поділяємо думку мовознавиці О. Шевчук про те, що поняття мовної та комунікативної компетенції є взаємно обумовлюючими, тобто мовна компетенція певного індивіда апіорі має передбачати наявність комунікативної компетенції. Тому вживання поняття мовної компетенції є більш універсальним, оскільки розглядається як здатність людини розуміти та відтворювати мову не тільки на певному рівні, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування. Адже людині недостатньо лише знати систему мови на всіх її рівнях, володіти правилами породження речень, сконструйованих відповідно до граматичних норм, але й необхідно адекватно завданням і ситуації спілкування здійснювати свій вплив на співрозмовника й відповідно до цього вживати мовленнєві висловлювання – тільки в цьому разі ми можемо говорити про повноцінне володіння мовою, бо тільки так реалізується основна її функція – комунікативна. Отже, мовна компетенція має розглядатися як індивідуальна динамічна категорія, у якій відбивається єдність мови і мовлення, тобто це спроможність мовців застосовувати в комунікативній практиці знання із засвоєної мови.

Структура мовної компетенції як узагальнене поняття інтегрованої властивості особистості включає три основні (специфічно предметні) блоки: власне мовні, мовленнєві та комунікативні компетенції. Учасники спілкування повинні володіти засобами мови, якою вони спілкуються, оскільки за допомогою цих засобів можна побудувати й сформулювати висловлювання, вміло їх використовувати. Йдеться про знання мови на фонологічному, семантичному (лексичному й граматичному) й структурно-синтаксичному рівнях, тобто знання всіх елементів фонетики певної мови, законів

сполучуваності алофонів у мовленні, знання граматичних категорій та правил їх поєднання, розуміння значень великої кількості слів, що складають лексичну основу мови та знання правил їх сполучуваності та деривації, уміння формувати речення різних семантичних та структурних типів.

До мовних компетенцій належать:

- знання базових мовознавчих понять, основних відомостей з різних розділів мовознавства, передбачених програмою з української мови для закладів загальної середньої освіти;

- базові лексичні, граматичні, стилістичні, орфоепічні, правописні вміння;
- внутрішня потреба вивчати українську мову (як рідну, державну);
- розуміння зображувально-виражальних можливостей рідної мови;
- уміння внутрішньо проникати в смисл дидактичного тексту;
- уміння здійснювати різні види мовного розбору;
- лінгвосоціокультурні компетенції;

- досвід самостійної предметної діяльності – навчально-пізнавальної, аналітичної, синтетичної та ін.

Мовна компетенція – це змінне поняття, яке можна розвивати й удосконалювати впродовж життя. Особливо актуально це в шкільному середовищі, а саме в процесі організації науково-дослідницької роботи учнів закладів загальної середньої освіти, коли формуються дослідницькі вміння мовця. Освіта має достатній потенціал для розвитку особистості, яка володіє здібностями до різного роду когнітивної та творчої діяльності. Але для цього учні повинні оволодіти відповідними вміннями. Основою включення дитини в дослідницьку діяльність, тобто у процес пізнання світу, свого “я” й себе в цьому світі, є формування дослідницьких умінь.

Для формування в учнів дослідницьких умінь необхідно дібрати найбільш придатні методики стимуляції творчого процесу, вибір яких визначається такими критеріями: простотою, доступністю в розумінні, можливістю засвоєння за обмежений час, високою результативністю активізації та стимуляції дослідницької діяльності учнів. Вважаємо, що цим критеріям відповідають методики “Пошук аналогій”, “Алгоритм розв’язання дослідницьких задач”, “Колективний проєкт” тощо.

Необхідним також є поступове ускладнення методик проведення дослідницької діяльності, що досягається за рахунок застосування певних прийомів. Наприклад, прийом тимчасових обмежень, що ґрунтується на врахуванні суттєвого впливу часового фактору на розумову діяльність; прийом раптових заборон (заборона учням використовувати будь-які довідникові джерела); прийом нових варіацій (вимога до учнів виконати вправу по-іншому); прийом інформаційної недостатності (проблемне завдання подається з неповною кількістю даних, необхідних для виконання); прийом інформаційного перенасичення (включення в умову проблемного завдання зайвих відомостей).

Мета та завдання науково-дослідної роботи з української мови: формування мовної компетенції, наукового світогляду, оволодіння

методологією і методами наукового дослідження; надання допомоги учням у прискореному оволодінні мовними нормами; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей учнів у вирішенні практичних комунікативних завдань; розвиток здатності застосовувати теоретичні знання в мовленнєвих ситуаціях, залучення учнів до вирішення наукових проблем сучасного мовознавства.

Основними формами науково-дослідної роботи є: учнівські науково-дослідні гуртки, творчі проблемні групи; науково-дослідна робота в структурі Малої академії наук; участь в учнівських олімпіадах, наукових конференціях і конкурсах, міжнародних програмах, грантах; виконання пошуково-дослідницьких індивідуальних та колективних проєктів.

Список використаних джерел

1. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика : нариси. Київ : Вид-во “Довіра”, 2007. 262 с.
2. Іванишин В. Мова і нація. Дрогобич : Видавнича фірма “Відродження”, 1994. 320 с.
3. Недодатко Н.Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників : дис. канд. пед. наук. Кривий Ріг, 2000.
4. Хомский Н. Язык и мышление. М. : Прогресс, 1972. 164 с.
5. Шевчук О. Мовна компетенція білінгвів. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Випуск XXIV. Частина 2. 2011. С. 491-499.
6. Шумарова Н. П. Мовна компетенція киян : соціолінгвістичний аспект. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 11–17.
7. Lincoln P. C. Dual-lingualism : passive bilingualism in action. *Te Reo*, 1979. P. 22 ; 65–72.

СФОРМОВАНІСТЬ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

Л.В.Канішевська

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Проблема формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів набуває особливої актуальності, оскільки в цих закладах освіти виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, які потребують особливої уваги з боку суспільства.

Дослідниця В. Шахрай стверджує, що готовність старшокласників до відповідального батьківства включає насамперед ті елементи відповідального батьківства, які молоді люди цього вікового періоду, не маючи досвіду реального батьківства, здатні засвоїти. Тобто, мова йде про потенційне батьківство. Під відповідальним батьківством дослідниця розуміє інтегроване утворення особистості, що включає сукупність позитивних ставлень, установок і очікувань індивіда як батька, батьківські почуття, оволодіння педагогічними

компетенціями, що дають змогу здійснювати повноцінне сімейне виховання та сприяти позитивній соціалізації дітей [3].

До особливостей формування готовності до відповідального батьківства старшокласників інтернатних закладів відносимо: по-перше, специфіку контингенту вихованців (соціальне сирітство; наявність дериваційного синдрому; відсутність можливості засвоєння позитивного соціального досвіду батьків; по-друге, особливості організації життєдіяльності вихованців інтернатних закладів (звуження діапазону статевих ролей; регламентація поведінки учнів; зниження інтимності та довірливості у спілкуванні); по-третє, недостатня системність у роботі, переважання вербальних форм і методів виховання; по-четверте, відсутність методичного забезпечення процесу формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників шкіл-інтернатів.

Визначено структуру поняття «готовність до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів», що включає такі компоненти: *когнітивний* – знання основ законодавства про сім'ю та шлюб; знання про функції сім'ї; про сутність батьківства; усвідомлення значущості батьківства; знання та вміння з основ репродуктивної культури і сімейної педагогіки; *емоційно-ціннісний* – цінності, потреби, позитивні мотиваційні установки на створення сім'ї, на народження дітей у майбутньому; збагачення емоційної сфери почуттями радості, любові, переживання за інших; *поведінково-діяльнісний* – вміння гармонійної взаємодії з іншими людьми; потреба у вдосконаленні себе як майбутнього батька/матері; вміння, спрямовані на збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я [1; 107].

Наведемо результати діагностики рівнів готовності до відповідального батьківства у старшокласників шкіл-інтернатів за когнітивним компонентом.

Виявлення рівня готовності до відповідального батьківства у старшокласників шкіл-інтернатів за показником «знання про функції сучасної сім'ї» відбувалося за допомогою анкетування.

Результати анкетування свідчать, що 26,7 % старшокласників шкіл-інтернатів виявили ґрунтовні знання щодо функцій сучасної сім'ї, назвавши такі функції: репродуктивну, рекреативну, виховну, матеріально-економічну, житлово-побутову, комунікативну, сексуально-емоційну, психологічного захисту. Достатні знання щодо функцій сучасної сім'ї виявило 34,3 % старшокласників; фрагментарні знання – 39,0 % старшокласників.

Рівень готовності до відповідального батьківства у старшокласників шкіл-інтернатів за показником «знання щодо сутності відповідального батьківства» визначався за допомогою використання методу незакінченого речення. З цією метою старшокласники завершували наступні незакінчені речення: «Бути відповідальним батьком – це...», «Бути відповідальною матусею – це ...». Якісний аналіз їх відповідей здійснювався за параметрами:

1 бал – фрагментарні знання щодо сутності відповідального батьківства; 2 бали – достатні знання щодо сутності відповідального батьківства; 3 бали – глибокі знання щодо сутності відповідального батьківства.

Високий рівень готовності до відповідального батьківства за вищезазначеним показником виявило 24,8 % старшокласників, достатній рівень – 36,2 %, а низький рівень – 39,0 % старшокласників.

Вивчення рівня готовності до відповідального батьківства за показником «знання з основ репродуктивного здоров'я» відбувалося за допомогою анкетування, відповіді на яке допомогло з'ясувати, як старшокласники розуміють поняття «репродуктивне здоров'я», які чинники негативно впливають на стан репродуктивного здоров'я молоді, які сучасні методи контрацепції їм відомі. З'ясувалося, що 40,0 % старшокласників шкіл-інтернатів мають фрагментарні уявлення щодо репродуктивного здоров'я і не обізнані з методами контрацепції. Достатній рівень знань про репродуктивне здоров'я, обізнаність з методами контрацепції виявило 37,1 % старшокласників шкіл-інтернатів. Лише 22,9 % старшокласників шкіл-інтернатів має високий рівень знань про репродуктивне здоров'я, обізнані з чинниками, що негативно впливають на репродуктивне здоров'я молоді, та сучасними методами контрацепції [2, с. 200–202].

Наведемо узагальнені дані щодо розподілу старшокласників шкіл-інтернатів за рівнями готовності до відповідального батьківства за когнітивним компонентом (табл. 1.).

Таблиця 1

Рівні готовності до відповідального батьківства у старшокласників шкіл-інтернатів за когнітивним критерієм (у %)

Показники критерію	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Знання про функції сучасної сім'ї	26,6	34,4	39,0
Знання щодо сутності відповідального батьківства	24,8	36,2	39,0
Знання з основ репродуктивного здоров'я	22,9	37,1	40,0
Середнє значення (у %)	24,8	35,9	39,3

Аналіз таблиці 1. дозволяє стверджувати, що лише 24,8 % старшокласників шкіл-інтернатів виявили високий рівень готовності до відповідального батьківства за когнітивним компонентом. Вони виявляють ґрунтовні знання щодо функцій сучасної сім'ї, сутності відповідального батьківства; основ репродуктивного здоров'я.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної багатогранної проблеми формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів.

Список використаних джерел

1. Канішевська Л. В. Особливості формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference* (Vol. 3), Cambridge March Cambridge-Vinnitsia: P.C. Publishing House European Scientific Platform, 2021, 19, С. 106–108.
2. Kanishevska L. State of readiness for responsible parenting among high school students in boarding schools. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Київ: Інституту проблем виховання НАПН України, 2020, 24 (1), С. 197–215.
3. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*, 2020, 11(2), С. 48–55.

ЗАЛУЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

С. Д. Кирилюк

Ніжинська гімназія № 3 Ніжинської міської ради Чернігівської області

У сучасному українському суспільстві актуалізується проблема формування соціальної активності дітей та молоді.

У державних документах, зокрема Законах України «Про освіту» (2017), «Про охорону дитинства» (2001), Концепції «Нова українська школа» (2018), акцентується увага на пріоритетність формування соціальної активності молодого покоління.

Сутність формування соціальної активності старшокласників полягає в забезпеченні соціально спрямованої колективної діяльності, яка враховує індивідуальні потреби й можливості; інтеграції діяльності учнів, педагогів, батьків та громадськості з метою засвоєння й трансляції соціального досвіду; гуманістичного характеру міжособистісних відносин; прийняття активної життєвої позиції в соціумі тощо [6].

Дослідник І. Бех зазначає, що, виховуючи соціальну активність особистості, важливо не тільки передавати з покоління в покоління знання, уміння, ідеї, соціальний досвід, способи поведінки, а й на його основі сформувати особисту потребу вихованця в соціально активній, суспільно позитивно спрямованій діяльності. Він наголошує, що соціальна активність є своєрідним розкриттям певного відсотка засвоєння та реалізації здобутків суспільства, що характеризується рівнем активних виявів, презентацією власних здібностей окремої особистості. Оскільки розвиток соціальної активності – певна стратегія, яку використовує індивід для ефективного розв'язування життєвих завдань, необхідно створити дитині об'єктивну можливість щодо виявлення самостійності, власної активності, не заважати набуттю вміння діяти за власним розсудом, не гальмувати розвиток потреби дитини щось робити по-своєму [1].

Слушною є думка Л. Канішевської про те, що соціальний розвиток молоді має бути керованим процесом, який не передбачає маніпулювання їхньою

свідомістю, а має на меті створення необхідних умов, добір ефективних засобів, що забезпечують ефективну соціалізацію в процесі виховання сучасного молодого покоління [4]. До особистісних умов формування цього феномена дослідниця відносить: рівень домагань, самооцінку, готовність до опанування соціального простору, прав і обов'язків; прийняття відповідальності за себе, близьких [5].

До педагогічних умов формування соціальної активності підлітків закладів загальної середньої освіти відносимо залучення їх до волонтерської діяльності.

За нашою пропозицією, у Ніжинській гімназії №3 було створено об'єднання волонтерів «Від щирого серця».

Волонтерська діяльність дозволяє дитині: висловити своє внутрішнє «Я» і утвердитися в життєвих цінностях; мати можливість спілкування та дружньої взаємодії з однодумцями; отримати досвід відповідального лідерства та соціальної взаємодії; набути навички, необхідні у подальшому житті, як для виконання ролі лідера, так і виконавської діяльності; висловити громадянську позицію за допомогою активної діяльності, спрямованої на захист власних поглядів і цінностей [3].

Основними напрямками діяльності волонтерів є: пропаганда здорового способу життя; правових знань; допомога воїнам АТО; соціально вразливим верствам населення; шефська робота з малюками тощо.

Спочатку ми постійно спонукали підлітків до ініціативності, самостійності та волонтерської діяльності. Проте пізніше вихованці вже самі були ініціаторами багатьох справ.

Учні розробили заповіді волонтера:

1. Будь вірний загальній Справі.
2. Цінуй важливість своєї ролі. Немає маленьких ролей – є спільна справа.
3. Розумій завдання, яке ти виконуєш.
4. Зіставляй свої інтереси з потребами оточуючих і з завданням, яке виконуєш.
5. Працюй старанно й поділися з іншими новими ідеями про те, як зробити справу ще більш ефективною.
6. Дорожи командним духом.
7. Розвивай у себе емпатію, упевненість у собі, відповідальність.
8. Пишайся тим, що ти – волонтер.

Волонтери гімназії стали частими гостями дошкільних установ, в яких проводять майстер-класи та театралізовані вистави з правил дорожнього руху, поведінки в громадських місцях, екскурсії в музеї міста тощо. Щорічно в Ніжинській гімназії № 3 зусиллями волонтерів проводиться фестиваль пам'яті Олега Бикова, який загинув під час бойових дій на Донбасі.

Волонтери готують вітальні листівки та сувеніри для воїнів АТО, беруть активну участь в акціях, присвячених Дню захисника вітчизни, тижня Небесної сотні, Дню пам'яті героїв Крут, Дню Соборності України тощо. Є активними учасниками гурту «Джура» й допомагають в організації змагань між загонами

«Джури». Волонтери також небайдужі до проблем екології. Вони щорічно в квітні організують участь дітей в екологічному марафоні з прибирання узбережжя річки Остра. Розуміючи значущість пропагандистської роботи, волонтери гімназії виходять на вулиці міста, привертаючи увагу до проблем паління [2].

Волонтери не тільки самі пропонують допомогу, а й відгукуються на пропозиції. Варто зазначити, що кількість підлітків, залучених до волонтерської діяльності, постійно збільшується. На сьогоднішній день їх понад двісті осіб. Для нас це уже значимий результат, який виражається не стільки в цифрах, скільки в палаючих ідеях, енергією й добром обличчях дітей, в розумінні, що вони потрібні гімназії, місту, країні, світу. Діти розуміють, що волонтер – це не професія, це не захоплення, це спосіб життя.

Волонтерська діяльність учнів сприяє підвищенню соціальної активності та; досвіду відповідальної взаємодії, формуванню лідерських якостей тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Кн. 2. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання. К. : Либідь, 2003. 344 с.
2. Булавенко С. Роль волонтерської діяльності в формуванні соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Молодь і ринок*, 2019, №9(176). С. 86–91.
3. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: навч.-наук.- метод. посіб. для студентів, магістрів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. Педагогіки / С. Я. Харченко, О. Л. Караман, В. О. Кратінова та ін.. Луганськ, 2009. 403 с.
4. Канішевська Л.В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності. К. : ХмЦНП, 2011. 368 с.
5. Канішевська Л. В. Дослідження проблеми підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до самостійного життя. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Кіровоград ТОВ «Імекс – ЛТД», 2013, 17(1), С. 293–299.
6. Кривоконь О. Г. Фактори соціального формування особистості (соціально-філософський аспект): монографія. Х. : Факт, 2005. 240 с.

МИСТЕЦТВО У РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

С.В.Ковальова

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

«Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, здатний формувати не просто людину розуму, а людину духовну»

Л.М. Масол

Із давніх-давен відомо, що мистецтво є особливим явищем людської культури, універсальним засобом збереження життєдіяльності людини, зверненої у площину цінності людського буття. Воно втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати особистість, плекати її духовні цінності, активізувати творчий потенціал, виховувати естетичні смаки і потреби,

впливати на формування художнього світогляду, пізнання й перетворення світу за “законами краси”.

Вплив мистецтва на розвиток особистості та значущість мистецької діяльності для стимулювання її творчої активності розкрито в естетико-мистецтвознавчих дослідженнях (В. Кандинський, Л. Левчук, М. Каган, М. Киященко, О. Оніщенко, Ю. Борев та ін.), дослідженнях з педагогіки мистецтва (Б. Юсов, В. Кудрявцев, Г. Падалка, Г. Шевченко, Е. Белкіна, Л. Масол та ін.) [8, с. 98-99].

Ще у 1890 р. з'явилась філософська праця В. Соловйова «Загальний сенс мистецтва», у якій автор дійшов висновку, що мистецтво своїм кінцевим завданням повинне втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й насправді – має одухотворити, переімпонувати наше дійсне життя [10].

Соціальна значущість мистецтва визначається рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ людини, на всі напрямки її соціальної діяльності. Ці важливі думки знаходимо у Л.С. Виготського, який відзначав, що мистецтво втягує в коло соціального життя найінтимніші і найособистісніші складники нашої істоти, володіючи значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості, які впливають на свідомість людини непомітно, як і на розум, почуття, волю.

У філософських міркуваннях Г. Тарасова прослідковується думка про те, що мистецтво перетворюється в соціальну творчість в той момент, коли воно творить людину і створює ідеал моральної та гармонійної людини, показує її можливості та здібності, відкриває раніше приховані властивості, породжує нову суть і значення, ставить людину в світоглядні ситуації узагальненого ставлення до життя і до самого себе.

Видатний педагог К.Д. Ушинський підкреслював, що для розвитку особистості значення має музика, образотворче мистецтво та природа. Велику увагу педагог приділяв вивченню історії народу, рідної мови, літератури й особливо фольклору. На думку відомого українського педагога Г.Г. Ващенко, для гармонійного виховання молоді необхідні знання з історії письменства, малярства, скульптури, музики, архітектури. Будучи великим прихильником народного мистецтва, видатний композитор, диригент, хореограф, педагог В.В. Верховинець вважав, що саме мистецтво здатне найефективніше впливати на підростаюче покоління. Воно є одним із найбільш ефективних засобів культурного розвитку особистості, яка володіє особистісним потенціалом.

Як бачимо, мистецтво має універсальні можливості для включення особистості в культурний контекст, формування системи орієнтацій у світі культурних цінностей, інтеріоризації зовнішніх культурних сенсів у внутрішній духовний світ людини), пізнання себе в інших і сприяє цілісності сприймання світу.

Звернемось дещо до базових понять теоретичного дослідження. Поняття «потенціал» з латинської (*potentia*) перекладається як «сила». (Відомо, що потенціал особистості включає в себе гносеологічний, аксіологічний, творчий, комунікативний, художній, професійний, духовний потенціали). У сучасних

наукових дослідженнях термін “потенціал” вважається загальнонауковою категорією, що означає сукупність існуючих засобів, можливостей у конкретній області. При визначенні поняття потенціалу важливо розуміти сутність понять «потенційність» (що розглядається в контексті динамічного руху до певної мети, яка досягається за допомогою існуючої тенденції) і «потенція» (як спроможність діяти, внутрішня сила, яка реалізується при певних умовах) [4; 5; 7].

В гуманістичній психології підкреслюється думка А. Маслоу, який вважав, що здорова повноцінна людина володіє усвідомленою потребою в реалізації свого потенціалу, прагненням до самореалізації, самоактуалізації [7, с.196].

Дослідження проблеми особистісного потенціалу у науковій літературі пов’язана із розвідками, присвяченими особистісному розвитку і спирається на праці Б. Ананьєва, Л. Виготського, В. Давидова, Ф. Джексона, А. Козирева, Г. Костюка, Б. Теплова, О. Леонтьєва, С. Максименка, Т. Титаренко, а також фокусується на теорії особистісних змінювань П. Лушина, діяльнісно-смысловому підході та концепції особистісного потенціалу Д. Леонтьєва. Відомо, що особистісний потенціал людини характеризує внутрішню фізичну і духовну енергію людини, його діяльну позицію, спрямовану на творче самовираження й самореалізацію [4; 5; 7]. Так Д. Леонтьєв для позначення потенціалу як базової індивідуальної характеристики особистості та виокремлення “особистісного в особистості” пропонує вживати поняття “особистісний потенціал”, який уважає стрижнем особистості, і який корелює ні з інтелектуальним, ні з творчим розвитком [6]. Учений під особистісним потенціалом розглядає системну організацію індивідуально-психологічних особливостей особистості, що лежить в основі її здатності виходити із стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів у своїй життєдіяльності і зберігати стабільність смислових орієнтацій і ефективність діяльності на тлі тисків і зовнішніх умов, що змінюються [6, с. 157].

Аналіз психологічної літератури, свідчить про те, що дослідники особистісного потенціалу висловлюють різні точки зору на його природу, структуру, параметри тощо. В цілому науковці вважають особистісний потенціал системою, де його складові та їх взаємозв’язки мають постійний вплив на саму цю систему, і який може бути оцінений за наявністю у людини особистісних якостей, необхідних для успішного виконання діяльності, досягнення значимих результатів. Також вони виокремлюють різні показники особистісного потенціалу: особистісна автономія і незалежність, внутрішня свобода; осмисленість життя; життєстійкість в складних обставинах; готовність до внутрішніх змін; здатність сприймати нову невизначену інформацію; постійна готовність до дії; особливості планування діяльності; тимчасова перспектива особистості тощо [2; 4; 5; 7].

Ми підтримуємо узагальнені психологічні теоретичні погляди вчених на проблему розкриття змісту потенціалу особистості, які розкриває І.В. Мурашко

у публікації “Розкриття поняття “особистісний потенціал” та його психологічна структура”, і дає таке визначення особистісному потенціалу:

- особистісний потенціал – це динамічна психологічна система з тенденцією до сталого досягнення цілей, що дозволяє перевищувати звичайні діяльнісні показники за рахунок накопиченого особистісного ресурсу можливостей на шляху до досягнення акме

– особистісний потенціал – це комплекс психологічних властивостей, що дає людині можливість приймати рішення і регулювати свою поведінку, враховуючи й оцінюючи ситуацію, але виходячи насамперед зі своїх внутрішніх уявлень і критеріїв. На нашу думку автора поняття «особистісний потенціал» фіксує як здатність до творчості, так і прагнення до самовдосконалення, саморозвитку [7, с. 201].

Отож розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді, (який включає в себе гносеологічний, аксіологічний, творчий, комунікативний, художній, професійний, духовний потенціали) неможливо уявити без використання мистецтва в освітньо-виховному процесі закладів загальної середньої освіти. Адже сама природа мистецтва, його закономірності уособлюють духовний потенціал, який впливає на розвиток духовного потенціалу особистості “як системи смислів і смисложиттєвих орієнтації, духовно-моральних цінностей, життєвих позицій і моральних настанов особистості в системі загальнолюдських моральних норм” (К.А. Абульханова-Славська, Л.В. Мар’яненко та ін.) [1; 7, с. 202]. В означеному контексті ми спираємось на педагогічну концепцію О. Олексюк, яка переконана у тому що “духовний потенціал особистості” у сфері мистецтва “формується як системне утворення, яке структурується афективними, нормативно-регулятивними та поведінковими процесами на основі морально-естетичного досвіду... структура духовного потенціалу включає такі прошарки: а) духовно-почуттєві переживання, пов’язані із сприйняттям музики; б) норми, цінності, відношення (вони спрямовують духовну активність особистості на досягнення мети, стаючи спонукальною силою до творчості, реальної поведінки, до вчинку; в) дії, діяльність та вчинки (в яких духовні сутнісні сили актуалізуються і розвиваються)” [9, с. 55]. Автор численних праць, присвячених вивченню духовного потенціалу особистості, підкреслює, що останній є відображенням міри втілення ідеї Краси у виразності форм та естетичної досконалості структури художнього матеріалу. Це пов’язано з ідеалами Добра та Істини у формі людських почуттів, а також концептуальнологічним баченням художньої картини світу. Змістова структура духовного потенціалу мистецтва є своєрідним синтезом змісту духовного потенціалу особистості. Водночас реальне світовідношення особистості через мистецтво розгортається в ланцюгу «художня творчість – твір мистецтва – художнє сприйняття» і потребує духовно практичної реалізації [9].

Отже, сама природа мистецтва містить у собі духовний потенціал, який впливає на розвиток особистісного духовного потенціалу учнівської молоді.

Механізм впливу мистецтва на особистість будується на основі психологічних особливостей переживання (співпереживання). Результатом впливу мистецтва на особистість, стає «особисте бажання, особисте відношення до всіх явищ світу, критерії підсвідомості, критерії власних вчинків, емоційні переваги» (Б.М. Неменський).

В сучасних умовах реалізації концептуальних ідей нового Державного стандарту повної загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу мистецька освіта є важливим духовно-ціннісним, емоційно-психологічним механізмом розвитку особистісного потенціалу, ключових компетентностей, до яких належить культурна компетентність особистості, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва [3]. У Новій українській школі визначено вимоги до формування учня-випускника як особистості, патріота й інноватора, який володіє особистісним духовним потенціалом. У ньому виражається внутрішнє життя людини, її погляди, думки, ціннісні орієнтації, потреби, ідеали, почуття, стосунки, вчинки, що спрямовані на усвідомлення, засвоєння та втілення Істини, Краси і Добра і розвиток якого сприяє залученню до духовного універсуму загальнолюдської і національної культури. Адже, як сказав, у свій час Василь Сухомлинський: «Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду. Пізнаючи мистецтво в собі, пізнаєш природу, життя світу, сенс життя, пізнаєш душу – талант. Вище цього щастя немає».

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. М. : Мысль, 1991. 299 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник/ І.Д. Бех //життя особистості в смисло-ціннісному пошуку. К: Академвидав, 2012. 256 с.
3. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
4. Ільницька, І. А. Психологічні засади розвитку особистісного потенціалу студентської молоді. Психологічні виміри суспільства. Херсон: ВД «Гельветика», 2019. Вип. 1 (16). С. 118-120.
5. Коропецька О.М. Особистісний потенціал як основа самореалізації фахівця. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2011. Вип. 26. С. 192-201. https://newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/2010_7/st18.pdf
6. Леонтьев Д. А. Личностная зрелость как опосредствование личностного роста / Д. А. Леонтьев // Культурно-историческая психология развития / под ред. И. А. Петуховой. М. : Смысл, 2001. С. 154–161.
7. Мурашко І. В. Розкриття поняття “особистісний потенціал” та його психологічної структури. Соціальна психологія особистості. С.196-204. https://newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/2010_7/st18.pdf
8. Новоселецька І.Е. Вплив мистецтва на розвиток художньо-творчих здібностей дітей п’ятого року життя в початкових мистецьких закладах. Молодий вчений. 2017. № 3.2 (43.2). С. 98-101. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3.2/22.pdf>

9. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посіб. /О.Олексюк, М.Ткач. К.: Знання України, 2004. 264 с.
10. Соловьев В.С. Общий смысл искусства. М.: Мысль, 1990. Т2. С. 309-404.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ДІЄВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В. М. Ковальов

Комунальний навчальний заклад

«Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж»

У Державному стандарті загальної середньої освіти [3] визначено мету повної загальної середньої освіти, яка полягає в усебічному розвитку, вихованні й *соціалізації особистості*, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії із природою, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Важливе значення в означеному процесі відіграють заняття фізичної культури, які впливають на соціалізацію студентської молоді і сприяють набуттю досвіду навчально-пізнавальної, практичної, соціальної діяльності; формуванню стійкої мотивації й потреби у збереженні й зміцненні свого здоров'я, фізичному розвитку та фізичній підготовленості, комплексному розвитку природних здібностей і моральних якостей; використанню засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя тощо.

Приєднуємося до думки К. Білоруської [2], що уроки фізичної культури в школі нарівні з іншими предметами є відмінним інструментом всебічного розвитку дитини, її соціалізації в суспільстві й житті. Завдяки спорту в дитини розвиваються вміння працювати в команді, дисципліна, лідерство, толерантність і здорова конкуренція. Фізична культура – це насамперед здоров'я дитини: фізичне та емоційне.

Тому в умовах соціального життя актуальною є проблема включення кожної людини в єдину соціальну цілісність і структуру суспільства. Основним поняттям цього процесу є соціалізація особистості, яка дозволяє кожному стати повноцінним членом суспільства.

У міжнародному словнику педагогічних термінів наявне таке типове визначення процесу соціалізації особистості: "Соціалізація – процес освоєння ролей та очікуваної поведінки в стосунках з сім'єю й суспільством і розвитком задовільних зв'язків з іншими людьми".

У цілому поняття «соціалізація особистості» розуміють як процес входження кожного індивіда в соціальну структуру, у результаті якого відбуваються зміни в самій структурі суспільства й у структурі кожної особистості, що зумовлено соціальною активністю кожного індивіда [1]. У результаті такого процесу засвоюються всі норми кожної групи, проявляється

її унікальність, індивід оволодіває зразками поведінки, цінностями й соціальними нормами, що необхідно для функціонування в будь-якому суспільстві.

Отже, соціалізація – це процес засвоєння особистістю зразків поведінки групи й суспільства, цінностей, норм, налаштувань; це процес формування особистості, її життєвої позиції на основі впливу на людину системи навчання й виховання, включаючи сім'ю, ЗМІ, літературу, мистецтво; це процес становлення особистості, включення в соціум, що охоплює всі сфери діяльності особистості.

Соціалізація не обмежується періодом становлення особистості, а продовжується все життя, охоплюючи діяльність людини у трудових колективах, політичних організаціях, неформальних об'єднаннях, тому що впродовж життя кожна людина засвоює не одну, а багато різноманітних соціальних ролей. До глибокої старості людина змінює погляди на життя, навички, смаки, правила поведінки, тому соціалізація не обмежується конкретним періодом.

Отже, індивід, соціалізуючись, включається в різноманітні форми соціальної діяльності, опановує характерні для нього соціальні ролі. Довколишній світ перебуває в постійному русі, зміні, тож людині необхідно змінюватися також для більш комфортного перебування в нових умовах. Людська сутність потерпає регулярні зміни й з роками не може бути сталою й постійною. Адже життя – це процес постійної адаптації, який потребує безперервних змін та оновлень. Людина є соціальною істотою, а процес інтеграції кожного індивіда в суспільстві є досить складним, тривалим, оскільки включає засвоєння цінностей і норм соціального життя й виконання певних ролей, що розкриваються у процесі діяльності. На думку Г. Андрєєвої [1], діяльність людей невіддільна від системи суспільних відносин, які створюються нею і детермінують її.

Як відомо, процес соціалізації особистості охоплює три основні фази. Перша з них виявляється в засвоєнні соціальних цінностей і норм, у результаті чого особистість навчається відповідати вимогам суспільства. Друга фаза пов'язана із прагненням особистості до власної персоналізації, самоактуалізації й певним впливом на інших членів суспільства. А третя фаза виявляється в інтеграції кожної людини в конкретну соціальну групу, у якій вона розкриває власні властивості й можливості.

Розглядаючи цей процес залежно від вікових особливостей особистості (у нашому дослідженні – це молодість), наголошуємо, що рання зрілість – вік 16 років. Він вважається найбільш напруженим і суперечливим, оскільки саме в юному віці найбільш активно відбувається становлення власного життя й вибір соціального співтовариства. На наш погляд, у цей період особливого значення набувають заняття фізичною культурою та її функціональний, ціннісний і діяльнісний зміст, у якому міститься суттєвий потенціал відтворення особистості в її тілесно духовній єдності. Саме завдяки людині, прояву взаємообумовленості людиноутворювальної й адаптивної функції культури

відбувається вплив на особистість і суспільство. З огляду на це фізична культура набуває особливого соціального значення, оскільки її метою, предметом і головним результатом є розвиток і саморозвиток людини.

Вивчення соціальних функцій, пошук найбільш універсальних засобів і методів фізичної культури, які впливають на підвищення ефективності процесу соціалізації особистості, здійснювали дослідники М. Арвісто, В. Бальсевич, В. Видрін, М. Віленський, Л. Матвеев, О. Мамаєв, Ю. Ніколаєв, Н. Пономарьов та ін. Суттєвими для нас є погляди В. Бальсевич, Л. Лубишевої, які наголошують, що в системі культурних загальнолюдських цінностей високий рівень здоров'я і фізичної підготовленості значною мірою визначають можливості освоєння інших цінностей і в цьому сенсі є основою, без якої процес соціалізації малоефективний [4]. Фізична культура є інтегрованою сферою діяльності, яка має як гетерогенні, так і гомогенні риси.

Недостатньо осмисленою особливістю фізичної культури є рівень її престижності, а також структура чинників, що визначають популярність у суспільстві. Саме ці обставини дозволяють певною мірою оцінювати рівень розвитку та якісні показники фізичної культури в незалежному, демократичному суспільстві й різних соціальних групах (В. Бальсевич, А. Гужаловский, З. Кузнєцова, І. Мурахов, В. Платонов, В. Фарфель, М. Яковлев) [7].

У чому ж полягає унікальність фізичної культури як фактора соціалізації особистості? На думку С. Фурдуй, «...унікальність полягає в наступному: виходячи з біологічної потреби людини в русі, через фізичну культуру задовольняються соціальні потреби; фізична культура найкращим чином гармонізує біологічне й соціальне в людині; фізична культура сприяє адаптації індивіда до мінливих умов навколишнього середовища, регулює послідовність етапів соціалізації; серед чинників соціалізації фізична культура є одним з універсальних засобів, здатним найкращим чином вирішувати проблеми соціалізації, регулювати цей процес на всіх його етапах, особливо в первинній соціалізації» [7, с. 397].

Зазначаємо, що в характері, структурі та спрямованості мотивацій фізичної активності людини визначається рівень фізичної культури особистості, у якій відображений ступінь соціальної зрілості й відповідальності людини за своє здоров'я і фізичну підготовленість. А. Пестова [5] переконана, що фізична активність, здійснювана індивідуумом, безпосередньо пов'язана з мотиваціями, рівнем фізкультурної освіченості й обсягом накопиченого досвіду. Якість її організації, систематичність, відповідність цілям фізичної культури, адекватність рівню здоров'я, статі, віку, фізичної підготовленості є головними складовими цінності фізичної культури особистості.

Важливою складовою фізичної культури є спортивна діяльність, тобто власне спорт, який неможливо уявити без турнірів, змагань, поєдинків. У них проявляються специфічні суспільні відносини, які називають спортивними відносинами, що розкривають її соціальну сутність. У цьому контексті М. Сулейманов зазначив: «Спортивні стосунки – це форма прояву зв'язків, що

виникають між людьми у процесі спортивної діяльності й на її основі» [6]. Саме в цьому виявляються специфічні суспільні відносини між спортсменами, уболівальниками, соціальними групами, націями й народами тощо. У змаганнях, на думку О. Мамаєвої [4], виявляється соціокультурна сутність спорту, що втілюється в найрізноманітніших аспектах спортивної діяльності, пов'язаної із цінностями здорового способу життя, успішного виконання соціальних обов'язків.

Отже, фізична культура є важливим засобом контактів і соціальних зв'язків студентської молоді. Вона адекватно сприяє входженню молодих людей у соціальне середовище, засвоєнню ними соціальних впливів і залученню до системи соціальних зв'язків завдяки різних видів спортивної взаємодії, комунікації, у процесі яких здійснюється становлення особистості, яка гармонійно поєднує духовне багатство, інтелектуальну і фізичну досконалість.

У процесі соціалізації й активізації фізичних дій молоді створюються сприятливі умови для зміцнення здоров'я, збереження високої фізичної і психічної працездатності, розкриття творчого потенціалу. Водночас фізична культура як складова загальнолюдської культури має відношення до освіченості особистості, пізнання себе, саморозвитку, самовдосконалення протягом життя.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник для высших учебных заведений. Москва : Аспект-Пресс, 2002. 267 с.
2. Білоруська К. Фізкультура для покоління Z: як зробити уроки цікавими. *Українська правда*. 2020. 9 квітня. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2020/04/9/240516/>
3. Державні стандарти. *МОН України*. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/_zagalna-serednyaosvita/derzhavni-standarti.
4. Мамаєва О. В. Мамаєв Д. Ю. Фізична культура і спорт як чинники соціалізації особистості. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. №7. С. 58–60.
5. Пестова Т. Г. Фізична культура як фактор соціалізації особистості студента. *Філософські та психолого-педагогічні проблеми сучасної вищої освіти* : матеріали регіональної науково-практичної конференції. Кисловодськ : СевКавГТУ, 2001. С. 68–69.
6. Сулейманов Н. И. К определению сущности и структуры спорта как социальной сферы. Хабаровск, 1982. 200 с.
7. Фурдуй С. Б. Роль фізичної культури в процесі соціалізації студентської молоді. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). Січень. С. 395–398.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

А. В. Корнієнко

*Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук
України*

Ефективність виховання молоді в закладах позашкільної освіти зумовлена багатством змісту, форм і методів виховної діяльності в гуртках і творчих об'єднаннях. Поєднання колективних, групових та індивідуальних занять дозволяє забезпечити цілісний підхід до виховання особистості. Роль і значення позашкільної освіти в усебічному розвитку особистості посилюються тим, що вона сприяє формуванню не лише духовності й моральності, задоволенню різнобічних інтересів, а й стимулює розвиток творчої обдарованості й індивідуальності, залучає дитину до загальнолюдської й національної культури, невід'ємною складовою яких є декоративно-ужиткове мистецтво.

Декоративно-ужиткове мистецтво є невичерпним джерелом для виховання юного покоління. Завдяки його символічній, образній мові як одного з різновидів народного мистецтва ми пізнаємо історію, світогляд, моральні вартості наших предків. Виховний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва міститься у самій його суті й пояснюється тим, що емоційна сторона свідомості, естетичні ідеали особистості – первинні щодо інтелекту у формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі. З-поміж інших видів мистецтва декоративно-ужиткове є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського й духовного становлення молодого покоління як у закладі загальної середньої, так і позашкільної освіти.

Використання засобів декоративно-ужиткового мистецтва у виховному й освітньому процесі дозволяє певною мірою вирішити проблему естетичного виховання й багато інших, пов'язаних із вихованням учнів. Саме на заняттях у педагога є можливість установити з дитиною емоційний контакт, емоційне спілкування. Цікавий зміст, багатство фантазії, яскраві художні образи привертають увагу дитини, доставляють їй радість і водночас мають на неї виховний вплив.

Вивчаючи народне мистецтво, дослідники Є. Антонович, О. Найден зазначили, що твори декоративно-ужиткового мистецтва крім функціонально-ужиткових якостей, пов'язаних із їх безпосереднім використанням у побуті, несуть у собі інформацію національного, соціального змісту.

Виготовляючи різні вироби національних народних промислів і творів ужиткового мистецтва, учні формуються як творча особистість і, водночас, як особистість певної нації з відповідними потребами, інтересами й здібностями. Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом сприяють вихованню в дітей культури сприйняття матеріального світу, формуванню естетичного ставлення до дійсності, допомагають краще пізнати інші види мистецтва, цінувати й

поважати працю.

Мистецтво є могутнім засобом виховання, цінність якого полягає в тому, що в ньому в концентрованому вигляді в естетичній формі навечно матеріалізується непомітний для ока й часто незбагнений для розуму національний дух – вищий вияв творчого генія народу. Оволодіваючи мистецтвом, народними ремеслами, молодь засвоює надбання рідного народу. Спілкування з прекрасним змушує людину по-новому оцінювати навколишній світ, глибше проникати в суть естетичних явищ дійсності, удосконалювати естетичні відчуття, працювати творчо, натхненно, жити багатим духовним життям. Мистецтво формує в людині національну свідомість, допомагає сприймати й переосмислювати явища і процеси дійсності. Звичайно, національна свідомість формується не лише внаслідок цілеспрямованого виховного впливу, а й розвивається у процесі безпосереднього спілкування з явищами природи, довкіллям, мистецтвом, у художньо-творчій діяльності.

Виховна ефективність занять декоративно-ужитковим мистецтвом полягає й у тому, що у процесі його вивчення в молоді формується естетична культура сприйняття світу, пробуджується любов до національних традицій, рідної природи, розвивається здатність до пізнання інших видів мистецтва.

Отже, повноцінне залучення учнів до вивчення декоративно-ужиткового мистецтва може стати умовою найбільш успішного використання його виховних можливостей. Декоративно-ужиткове мистецтво, з-поміж інших видів народного мистецтва, є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського й духовного становлення учнів. Це зумовлено не тільки природою сприймання декоративно-ужиткового мистецтва, а й тим, що вже в ранньому віці ця діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно захопливих форм творчості. Виховна роль занять народними ремеслами особлива тим, що у процесі художньої діяльності відбувається формування вмінь самостійно і творчо підходити до роботи, підвищується рівень творчої активності, забезпечується естетичне й етнокультурне виховання.

Вивчення етнографічно-краєзнавчих матеріалів переконливо доводить, що декоративно-ужиткове мистецтво має значний потенціал щодо етнокультурного виховання, формування національних цінностей у юного покоління. Формування інтересу до народів, які мешкають на території рідного краю, його традицій, звичаїв сприяє вихованню свідомого юного громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу.

Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань. Національна культура, національна символіка й народне мистецтво, які належать до багатоетнічної загальнолюдської культури, є органічними складовими цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, присутній у художніх промислах (гончарстві, художньому обробленні металу й дерева тощо) допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного мистецтва, завдяки яким

новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виконання виробів.

Аналіз сучасного стану українських народних традицій доводить, що на сучасному етапі розвитку держави використання їх значно звузилося. Як показують сучасні дослідження вчених, народні ремесла, що збереглися до наших днів, розвиваються лише як види декоративного мистецтва (декоративний керамічний посуд і скульптура, художнє плетіння, декоративне оброблення дерева тощо).

Водночас зазначаємо, що протягом останнього десятиліття значно підвищився інтерес до народних традицій і їх регіональних особливостей: проводяться виставки виробів народних умільців; відроджується роль рушників: вони продовжують своє життя в сучасних обрядах; усе частіше зустрічаються народні мотиви в оздобленні сучасного одягу, оселі; набувають популярності народні свята тощо.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що національні цінності розвиваються, по-перше, у процесі засвоєння духовних надбань рідного народу, по-друге, у цілеспрямованому вихованні, у результаті якого формується система ідей, поглядів, традицій, звичаїв, органічно вплетених у життєдіяльність учнів.

Наголошуємо також, що найбільший виховний вплив на учня здійснюють ті елементи культури, які дитина здатна зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності. Доведено, що лише у процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість.

Список використаних джерел

1. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. Київ: ІЗМІН, 1997. 252 с.
2. Калуська Л. В. Народні ремесла як засіб морально-трудового виховання старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 1994. 169 с.
3. Корнієнко А. В. Зміст і технології позашкільної освіти для вихованців підліткового віку : методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 110 с.
4. Корнієнко А. В. Зміст та методи формування етнокультурної компетентності вихованців закладів позашкільної освіти. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ : «НАІР», 2020, С. 133–138.
5. Триняк М. В. Спілкування українських школярів із зарубіжними однолітками як фактор формування рис громадянськості : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Харків, 1999. 18 с.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ЦІННОСТІ ЖИТТЯ ІНШОЇ ЛЮДИНИ

О.О.Куркіна

*Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук
України*

Останнім часом проблема ціннісного ставлення до життя людини в Україні набула особливої актуальності. У сучасному суспільстві, орієнтованому на споживання, люди використовують одне одного для досягнення власних цілей. Криміногенність суспільства та відсутність безпеки життя, зростання рівня агресії та насильства, низький рівень толерантності, цькування людей у соціальних мережах спричинені знеціненням життя людини. В той же час, людині варто усвідомлювати, що її власне щастя та буття є неможливим без щастя людей, які її оточують. Тому формування у суспільстві ціннісного ставлення до життя іншої людини є назвичайно актуальним.

Проблема формування ціннісного ставлення до життя інших людей особливої гостроти набуває в підлітковому середовищі, адже факти агресії, байдужості у сучасній молодіжній комунікації нерідко стають причинами суїцидів. У сучасному світі активізуються такі негативні явища серед дітей та учнівської молоді, як насильство, кібертретирування, булінг, тому вкрай важливо сформуванню ціннісне ставлення підлітків до іншої особистості.

Поняття «інший» для підлітків має конкретний сенс: «інший» розглядається як однокласник, ровесник, знайомий, товариш, член сім'ї, а не той, хто відрізняється зовнішністю, релігійними переконаннями, майновим статусом [2, с. 20]. Тому формування у підлітків ставлення до життя іншої людини (а саме до її найближчого оточення) як до безумовної, вищої цінності є особливо важливим.

Сформуванню у підлітків ціннісне ставлення до життя іншої людини можливо за умови розуміння сутнісних засад буття людини. На думку І. Беґа, сутнісними засадами життя людини є: відчуття радості життя, захист життя від усього, що заважає досягати ідеалу, готовність до духовного ризику [1, с. 807]. Виходячи з сутнісних засад життя людини, сучасні дослідники вважають, що цінність життя для людини полягає в усвідомленні нею безпеки життя, організації повноти її життя, можливості для людини гідної самореалізації в сучасному проблемному соціумі [6, с. 16].

Усвідомлення людиною захищеності свого життя в соціумі є найважливішою цінністю. А отже, ціннісне ставлення до життя іншої людини неможливе без забезпечення її безпеки. Безпека життя визначається сучасними дослідниками як «стан людини, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до смерті, погіршення функціонування й розвитку організму, свідомості, психіки та не перешкоджає досягненню певних бажаних для людини цілей» [6, с. 17]. Отже, «безпека життя» передбачає збереження людини від негативного соціального, біологічного, фізичного впливу,

посилення турботи про здоров'я.

На сьогодні можна спостерігати повне незрозуміння підлітками важливості безпеки життя: важко уявити випуск новин, будь-яку газету, телевізійну програму, де б не було хоча б одного повідомлення про акт насильства чи агресії. Діти часто черпають знання про моделі агресивної поведінки з родинних стосунків, при взаємодії з однолітками, найчастіше під час ігор, на реальних прикладах (поведінка однолітків і членів родини). У середовищі сучасних підлітків широко розповсюджені такі явища, як психологічні утиски, у першу чергу, групові, з боку однолітків. Під час них спостерігаються постійні негативні висловлювання, критика на адресу дитини, розповсюдження неправдивої інформації. Такі явища мають негативний вплив на психосоціальне благополуччя дитини.

Не зважаючи на те, що держава досить активно протидіє булінгу та насильству (в Україні створено Національну дитячу «гарячу лінію» 116 111, проблеми дитячого булінгу обговорюються в інтерв'ю з відомими особистостями тощо), способи протидії цим вкрай негативним явищам залишаються недостатньо розробленими. Як діяти підліткам, аби забезпечити життя своїх товаришів, уберегти їх від необдуманих вчинків? Психологи американського центру здоров'я дитини *The Nemours Center for Children's Health* радять підліткам, які стикаються з булінгом своїх однокласників чи друзів, намагатися йти на контакт з тими, хто страждає, намагатися в першу чергу побудувати з ними дружні стосунки і таким чином забезпечити емоційну підтримку, адже підтримка однолітків найчастіше є більш необхідною для дитини аніж підтримка батьків та вчителів [7]. Підліток-друг може порекомендувати розповісти про свої переживання батькам, але таке трапляється нечасто. Крім того, варто запропонувати товаришу звернутися, коли йому це буде потрібно, за підтримкою до впливового дорослого.

Ще одна проблема, з якою стикаються підлітки у всьому світі, – це паління, вживання алкоголю й наркотиків. Американський психіатр та спеціаліст з підліткових залежностей Джеймі Грейхер радить підліткам, які хочуть захистити своїх друзів від зловживання алкоголем, по-перше, не вішати ярлики, не називати їх алкоголіками, адже це викликає в них агресію [7]. Скажіть, що переживаєте за них, домовтеся залишитися тверезими в компанії, можна навіть укласти парі на тверезість. Скажіть другові, що алкоголь має негативний вплив на вашу дружбу і спілкування, адже алкоголь змінює саму людину. «У випадку, якщо боїтеся поговорити з другом на тему алкоголю вічна-віч, варто написати другові листа та поговорити онлайн» – радить Дж. Грейхер [7].

Повнота життя займає важливе місце в ієрархії цінностей життя людини. Наповнити життя друга, однолітка, знайомого сенсом життя можна лише через емоційний відгук на його почуття та переживання. Видатний педагог В.Сухомлинський вважав піклування людини про людину одним із головних принципів життя кожного з нас. «Принцип «людина – людині друг, товариш та брат» вимагає уважності, чутливості і чуйності до духовного світу кожного», –

стверджує В.Сухомлинський [6, с. 19]. Один із способів «наповнити» життя іншого є встановлення дружніх взаємин. Особливу роль дружба відіграє в житті підлітків: їх розвиток неможливий без спілкування та дружби з однолітками.

Психолог М. Аргайл зазначає, що дружба в ієрархії цінностей людини займає вище місце, ніж робота й відпочинок [7]. Дружба найважливіша для молоді, з підліткового віку аж до вступу в шлюб. Виникнення симпатії, прихильності до інших, дружби з однолітками та особистісної привабливості в очах оточуючих, сукупність переживання визначених факторів дозволяє в підлітковому віці почувати себе максимально щасливим. Для підлітків Друг – це другий Я. Аби встановити дружні взаємини, потрібно орієнтуватися на такі цінності людського спілкування як взаємодопомога, вірність.

Одним із вимірів цінності життя людини є взаємна довіра та співробітництво. Довіра передбачає психологічну близькість, максимальне зближення та може розглядатись як один із найважливіших факторів виникнення солідарності, співробітництва, толерантності, рівності. До форм прояву довіри належать діалогічне спілкування, довірливі взаємини: допомога, підтримка (психологічна, фізична та матеріальна), відкритість власного внутрішнього світу для інших.

Вітчизняна дослідниця Л. Левченко визначає самореалізацію як фундаментальну і найвищу потребу підростаючого покоління. На практиці процес самореалізації вчена трактує як «попередні акти самопізнання, самооцінки, прояву творчої активності, самостійності, самовираження – обов'язково на просторі справді творчої, дослідницької роботи, обраної добровільно» [3, с. 298]. На думку Г. Мільчевської, самореалізація особистості передбачає самопізнання, самооцінку та саморозвиток [4, с. 180]. Допомогти товаришеві самореалізуватися підліток може за допомогою спільного захоплення, створення спільних проєктів. Спільні проєкти можуть навіть стати джерелом першого заробітку для підлітків: сучасні підлітки рано починають заробляти та випереджають старші покоління в освоєнні креативних професій. У 2017 році *K.Fund Media* було з'ясовано, що 26,9% українських підлітків вже мали досвід підробітку за власною ініціативою [5].

Отже, формування у підлітків ставлення до життя іншої людини (до їх найближчого оточення) як до вищої цінності є особливо важливим в сучасному суспільстві. Цінність життя кожної людини зумовлюється безпекою життя, його повнотою, можливістю гідної самореалізації.

Список використаних джерел

- 1.Бех І. Виховання особистості: підручник для студ. вищ. навч. закл. К: Либідь, 2008.848 с.
- 2.Кирмач Г.А. Виховання у старшокласників цінності іншої людини в позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2013. 19 с.
- 3.Левченко Л. Розвиток професійно-творчої самореалізації особистості педагога та студента. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*.2015.№ 1. С. 298-306.
4. Мільчевська Г. Самореалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Ужгородського національного університету. С. 180-182.

5. На пороге ген Z. *Kfund media*: веб-сайт. URL: <https://kfund-media.com/ru/teoryya-pokolenyj-na-poroge-gen-z-chast-iv/>

6. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири : монографія / Шахрай В.М., Алексеєнко Т.Ф. та ін.; за ред. В.М. Шахрай. Київ, 2019. 136 с.

7. Argyle M. Helping Your Child Adjust & Cope. *The Nemours Foundation*: веб-сайт. URL: <https://www.nemours.org/services/behavioral-health-resources/locations.html>

РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ

О.М.Лакіза

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Головна мета Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, "Створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, які здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянської освіти" [1]. Масштабні зміни у сфері реформування освіти зумовлюють потребу пошуку сучасних шляхів, які повністю відповідають національно-патріотичним і загальнолюдським цінностям. Одним з ефективних напрямів вирішення визначених завдань є ідеї впровадження в освітній процес принципів олімпізму, реалізація яких відбувається через олімпійську освіту, спрямовану на формування і розвиток особистості, виховання фізично і психічно здорової людини, толерантну, законослухняну особу, громадянина – патріота Батьківщини (М. Булатова, В.Платонов; В. Єрмолова 2009, 2016; В.Єрмолова, Я. Щербашин 2017 та ін.).

З метою вивчення стану готовності, прогнозування та планування подальшої роботи вчителів фізичної культури до розвитку потенціалу учнівської молоді в сфері громадського та національно-патріотичного виховання школярів Київської області засобами олімпійської освіти нами були визначені такі завдання:

1. Визначити прихильників та рівень готовності учителів фізичної культури щодо впровадження олімпізму в освітній процес закладів Київської області.

2. Вивчити фаховий та організаційно - методичний рівень учителів фізичної культури щодо формування громадського і патріотичного виховання школярів засобами олімпійської освіти.

3. Розробити програму курсів підвищення фаховій кваліфікації учителів фізичної культури з олімпійської освіти щодо впровадження в освітній процес закладів Київщини.

4. З'ясувати ставлення учнівської молоді щодо впровадження олімпійської освіти у роботу шкіл та визначити найбільш цікаві форми фізкультурно-спортивних заходів з олімпійської тематики.

Для досягнення поставлених завдань нами використовувалися наступні методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, опитування та анкетування учителів і учнів, методи математичної статистики.

З метою вивчення стану, готовності та планування роботи до впровадження ідеалів олімпізму у закладах освіти було проведено опитування та анкетування серед учителів фізичної культури регіону.

В опитуванні взяли участь 78 учителів, які представляли більшість регіонів Київщини, серед яких: 52 % – учителі вищої категорії, 21 % – першої категорії, 17 % – другої, 10 % – категорії "спеціаліст".

Отримані данні дозволили визначити прихильників олімпізму, створити певну групу фахівців та виявити слабкі місця у історичних та організаційно – методичних знаннях педагогів щодо формування громадсько-патріотичних почуттів молоді засобами олімпійської освіти;

Реалізація наміченої програми здійснювалася за методичною допомогою директора Олімпійської академії України професора, кандидата наук з фізичної культури Єрмолової В.М. Академією були передані різноманітні методичні матеріали, агітаційні плакати, підручники і методичні посібники, щоденники та інша популярна і методична література. Це дозволило поповнити недостатню методичну базу освітян та створити мережу шкіл олімпійської освіти, у яку увійшло 27 загальноосвітніх закладів Київщини.

Обласним інститутом були розроблені курси підвищення фаховій кваліфікації для учителів фізичної культури, які включали лекційні, семінарські та практичні заняття з історії олімпізму, методики організації і проведення уроків та позакласних заходів на олімпійську тематику. У процесі курсів учителі області були ознайомлені з кращим досвідом роботи шкіл олімпійської освіти та з публікаціями у фахових журналах з фізичної культури учителів Л. Макрінської, Н. Забавької, В. Ковальського, Л. Миколаєнко.

Системно проводилися методичні семінари-практикуми для методистів районних, міських методичних управлінь освіти та керівників методичних об'єднань, а також конкурси на кращу модель впровадження олімпійської освіти у закладах Київщини. Переможці брали участь у фінальних етапах Всеукраїнських конкурсів.

З метою ставлення учнівської молоді щодо впровадження олімпійської освіти у роботу шкіл та визначення найбільш цікавих форм фізкультурно-спортивних заходів з олімпійської тематики на базі Боярського академічного ліцею "Престиж" Боярської міської ради Фастівського району Київської області учителем фізичної культури Л. Миколаєнко було проведено анкетування учнів 5-11 класів, у якому брали участь 272 школярів. За результатами дослідження виявлено, що учням найбільш подобається проведення «Малих Олімпійських ігор», олімпійських уроків, виховних години, зустріч з видатними спортсменами і тренерами (100 % опитаних), інтегрованих уроків (93%), Олімпійських калейдоскопів на уроках фізичної культури (82%), найменш подобаються конкурси малюнків, плакатів (35%). Отримані матеріали було рекомендовано для подальшого впровадження в закладах Київщини.

Проведена таким чином багаторічна робота, на нашу думку, допоможе формуванню громадського та національно-патріотичного виховання молодого покоління. Підтвердженням сказаного є неодноразова успішна участь учителів Київщини, які ставали переможцями і лауреатами Всеукраїнських конкурсів з впровадження олімпійських ідеалів.

Без сумнівів, олімпійська освіта – це ефективний засіб виховання дітей, який має глибоке коріння та може бути реалізований у процесі впровадження і розповсюдження цінностей та ідеалів олімпізму, поширення знань на олімпійську тематику, спрямованих на реалізацію гуманістичних цілей, виховання підростаючого покоління на олімпійських традиціях і формування активної громадянської позиції в молодого покоління, патріота, готового захищати Батьківщину.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
2. Булатова М., Платонов В. Олимпизм и олимпийское образование: история, современность, будущее. Наука в олимпийском спорте. 2018. 4:4-27.
3. Ермолова В., Щербашин Я. Олимпийское образование в системе формирования гуманистических ценностей школьников. Загальна педагогіка та історія педагогіки. Теорія і методика виховання. Наука в олимпийском спорте. 2017. № 1. С. 21–28.
4. Ермолова В. 10 уроків із П'єром де Кубертеном : методичний посібник. НОК України ; Олімпійська академія України. Київ, 2016. 236 с.
5. Ермолова В. Олімпійська освіта в школі. Київ, 2009. 85 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

О. В. Литовченко

*Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук
України*

У сучасних умовах розвитку України питання створення умов для позитивної соціалізації, соціального становлення й свідомого національного самовизначення дітей і учнівської молоді особливо на часі. Незаперечною в такому контексті є роль закладів освіти, серед важливих завдань яких сьогодні – створення сприятливого й безпечного освітнього середовища для всіх учнів (із різними освітніми потребами, культурними, індивідуальними особливостями тощо).

Зокрема, вагомим є *виховний і соціально-педагогічний потенціал закладів позашкільної освіти* як освітнього інституту, що виконує функції освіти, виховання, соціально-педагогічної профілактики; відіграє роль центрів виховної й соціально-педагогічної роботи в соціальному середовищі, яка будуватиметься в тісній співпраці із закладами освіти й культури, центрами

соціальних служб, громадськими організаціями, батьківською громадськістю; вирішує завдання соціально-педагогічної підтримки учнів уразливих груп; забезпечує створення інклюзивного освітнього середовища, соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей і молоді.

Водночас у межах проблеми наголошуємо на значенні *особистісного потенціалу* людини у процесі її соціального становлення.

У контексті дослідження актуальними є праці, присвячені психологічним (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, а також І. Бех, О. Кононко та ін.), соціально-педагогічним (О. Безпалько, Ж. Петрочко, Т. Федорченко та ін.) аспектам становлення особистості, а також праці, що обґрунтовують виховний і соціально-педагогічний потенціал позашкільної освіти, закладів позашкільної освіти зокрема (В. Вербицький, А. Бойко, А. Корнієнко, В. Мачуський, Г. Пустовіт, Т. Сущенко, R. Clarijs та ін.).

Дослідження базується на положеннях міжнародних (Конвенція ООН про права дитини (1989); Постанова Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей і сімей (2010); Постанова Європейської комісії «Інвестиції в дітей: розірвати коло неблагополуччя» (2013) тощо) та національних документів (закони України «Про освіту» (2017), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про охорону дитинства» (2001) та ін.).

На основі аналізу психолого-педагогічних і соціально-педагогічних позицій одним із важливих критеріїв успішного соціального становлення старшокласників визначаємо *прагнення до реалізації власного соціального потенціалу*.

У визначенні такого критерію ураховано, по-перше, вікові особливості старшокласників, яким властиво прагнення знайти своє місце в суспільстві, стурбованість соціальними проблемами (соціальної справедливості, екології, війни і миру тощо); по-друге, психологічний принцип єдності потенційного й актуального, за яким людина характеризується не лише тим, чим вона є в цей момент, а й тим, чим вона може й хоче стати [1; 2]. О. Кононко запропоновано систему потенціалів особистості: соціально-моральний, емоційно-вольовий, інтелектуальний, фізичний – і потрактовано власне *соціальний потенціал* особистості в контексті її суб'єктно-суб'єктних, тобто міжперсональних відносин, «...який слід оцінювати за вищим критерієм – мірою сприяння розвитку духовних сил і здібностей інших людей» [1, с. 14].

Отже, прагнення старшокласників до реалізації особистісного соціального потенціалу передбачає увагу як до спрямованості особистості на самореалізацію в соціальній діяльності, соціальних відносинах, так і прагнення сприяти розвитку й благополуччю інших людей (допомогти іншим людям, сприяти вирішенню соціальних проблем тощо).

Заклади позашкільної освіти створюють найбільш сприятливі умови для реалізації соціального потенціалу старшокласників. За результатами аналізу педагогічної практики можливо наводити значну кількість прикладів. Водночас акцентуємо на декількох позиціях, пов'язаних із залученням *старшокласників до особистісно й соціально значущої діяльності*, а саме:

– реалізації соціально значущих програм, проєктів, інших заходів (у межах освітніх програм / відповідно до міських, обласних, державних соціальних програм тощо);

– створення в закладі органу учнівського самоврядування / школи лідерів учнівського самоврядування / координації органів учнівського самоврядування на різному рівні (відповідно до статусу закладу позашкільної освіти);

– передбачення можливості для соціального становлення особистості, висловлювання учнями власної позиції з актуальних соціальних проблем у межах інших заходів (фестивалів, конкурсів тощо).

Щодо першої позиції заклади позашкільної освіти є ініціаторами актуальних акцій, які залучають широку педагогічну спільноту. У період пандемії COVID-19 за організації *Сумського обласного центру позашкільної освіти та РТМ* триває акція *#Дякую_тобі_Лікарю*, що шириться Сумщиною (2020). Акція спрямована на підтримку медичних працівників, усвідомлення дітьми й молоддю тієї важливої місії, яку вони виконують.

На підтвердження останньої позиції наведемо приклад *Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості*, за організації якого більше 20 років щорічно відбувається *Всеукраїнський фестиваль дитячої та юнацької творчості, присвячений Всесвітньому Дню Землі*. Його учасники не лише представляють власні творчі здобутки, але мають можливість висловити думки з актуальних соціальних проблем (номінації «Громадська думка», «Дитяча дипломатія»). Приклади тем для виступів, письмових творів є такими: «Що для мене означає мир?», «Права людини», «Чи потрібен я Україні таким, яким я є сьогодні?», «Збережемо Землю для наших дітей», «Це страшне слово «війна», «Для чого живе людина?» та ін.

До прикладу, у *Київському Палаці дітей та юнацтва* діє мережа гуртків психологічного спрямування, які сприяють формуванню соціально-психологічної компетентності дітей і молоді, створюють умови для самореалізації старшокласників у соціально корисній діяльності (соціальні проєкти, волонтерство тощо). Цікавою формою є *«Психологічний проєктор»* – гурток, що передбачає психологічний аналіз кінофільмів, зокрема аналіз соціальних проблем (після групового перегляду старшокласники мають проаналізувати головну ідею фільму й поведінку персонажів).

Отже, можемо зробити висновки про те, що специфічне освітнє середовище закладів позашкільної освіти створює найбільш сприятливі умови для реалізації соціального потенціалу старшокласників, самореалізації соціально обдарованих учнів.

Список використаних джерел

1. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
2. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1976. 416 с.

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРО-СТВОРЮВАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В. В. Мачуський

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми. Нині проблеми виховання учнів залишаються найважливішими для діяльності закладів позашкільної освіти. Великого значення набуває виховання учнів як активних суб'єктів створювальної (утворювальної, продуктивної) діяльності на основі формування створювальних (творчих) способів мислення і дій. Саме тому виникає необхідність пошуку ефективних технологій виховання особистості в динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання способів виховання культуро-створювальної позиції у школярів.

На наш погляд, саме формування культуро-створювальної позиції може допомогти учням оволодіти культурою свого народу (культурою споживання, культурою спілкування, культурою знання, культурою праці), дозволяє розвивати їх особистість: інтелект, свідомість, мораль, етичні почуття.

Для вирішення цієї проблеми в межах Всеукраїнського експерименту (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2014 № 923) в Чернігівській області нами проведено відповідне експериментальне дослідження.

Мета та завдання. Основна мета нашого дослідження полягає у визначенні сучасного стану вихованості культуро-створювальної позиції у вихованців закладів позашкільної освіти, визначення особливостей такого процесу, відповідне узагальнення отриманих даних.

Методи дослідження. Використано комплекс різних методів психолого-педагогічної діагностики:

- теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, документів (директивних документів про освіту, матеріалів психолого-педагогічних, соціологічних досліджень) дозволив визначити сутність проблеми й напрямів її розв'язання;

- вивчення й узагальнення кращого педагогічного досвіду допомогло обґрунтувати зміст і педагогічні засоби виховання культуро-створювальної позиції вихованців закладів позашкільної освіти;

- педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування застосовувалися для визначення рівнів вихованості культуро-створювальної позиції вихованців закладів позашкільної освіти;

- систематизація й класифікація отриманого масиву інформації, методи математичної статистики обробки результатів дослідження, порівняльного аналізу, інтерпретації та узагальнення фактів; емпіричні методи дослідження (спостереження, бесіда, анкетування, тестування, метод експертних оцінок та ін.).

Визначено компоненти культуро-створювальної позиції вихованців закладів позашкільної освіти, а також критерії оцінки, показники та рівні.

В експериментальному дослідженні взяли участь 525 вихованців гуртків закладів позашкільної освіти Чернігівської області, із них 465 підлітків (89%); старших школярів – 60 (11%).

Результати дослідження. У дослідженні розглядаємо поняття «культуро-створювальна позиція вихованців закладів позашкільної освіти» як інтегровану якість особистості, здатність до продуктивної взаємодії з дорослими й ровесниками у процесі створення продуктів (інтелектуальних або матеріальних), які характеризуються об'єктивною чи суб'єктивною новизною. Виховання культуро-створювальної позиції учнів – це процес набуття ними продуктивного досвіду на основі розвитку творчих функцій тих видів діяльності, якими вони оволодівають у позашкільній освіті.

У результаті теоретичного аналізу було визначено компоненти поняття «культуро-створювальна позиція вихованців закладів позашкільної освіти», а саме: мотиваційно-цільовий, когнітивний, організаційно-практичний і рефлексивний.

На основі виділених компонентів вихованості культуро-створювальної позиції вихованців закладів позашкільної освіти було розроблено діагностичну методику. Ця методика складена в результаті адаптації апробованих опитувальників на основі таких методик: М. Рокича (1973) – методика визначення рівня вихованості ціннісних орієнтацій; В. Поплужного (1978) – тест для визначення рівня вихованості громадянських якостей учнів 15-19 років.

Для визначення рівня сформованості мотиваційно-цільового компонента культуро-створювальної позиції вихованців було використано методику прямого ранжирування списків цінностей М. Рокича (1973) та анкетні опитування для визначення життєвих цінностей особистості.

Для визначення рівня сформованості когнітивного компонента культуро-створювальної позиції було проведено опитування гуртківців, а для виявлення основних життєвих позицій школярів було застосовано тест «Яка ваша життєва позиція?». Під життєвою позицією мається на увазі елемент життєвої стратегії людини, який свідомо або несвідомо визначає базову поведінку в міжособистісному спілкуванні людини. За основу взято чотири типи життєвих позицій, запропонованих З. Берном: «Я гарний – ти гарний», «Я гарний – ти поганий». Опитувальник має дванадцять незакінчених тверджень. Для кожного твердження необхідно було обрати один із трьох запропонованих варіантів.

Визначення організаційно-практичного компонента вихованості культуро-створювальної позиції вихованців базувалося на таких педагогічних методах: аналіз творчих робіт, проектів, досліджень учнів; аналіз анкет та опитувальників; спостереження за гуртківцями під час їхньої участі в різноманітних проектах; бесіди із учнями.

Щоб визначити рівень сформованості рефлексивного компонента, було використано методику діагностики рефлексивності – опитувальник А. Карпова,

тест на рефлексію, – призначений для визначення рівня розвитку рефлексії в особистості. Рефлексивність – це здатність людини виходити за межі власного «Я», усвідомлювати, вивчати, аналізувати що-небудь за допомогою порівняння образу свого «Я» з будь-якими подіями, особистостями. Рефлексивність як протилежність імпульсивності характеризує людей, які, перш ніж діяти, внутрішньо проглядають усі гіпотези, відкидають ті з них, які здаються їм малоправдивими, приймають рішення обдуманно, зважено, урахувавши різні варіанти розв'язання завдань.

У результаті обробки отриманих експериментальних даних виявлено переважно середній рівень вихованості культуро-створювальної позиції у вихованців комунального закладу позашкільної освіти «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» (73%); низький рівень – у 20,5%. Кількість дітей із високим рівнем вихованості незначна – 6,5%.

Оскільки в анкетуванні взяли участь діти різного віку, це дозволило порівняти рівень вихованості культуро-створювальної позиції у вихованців різного віку – підліткового та старшокласників. На основі наукових досліджень можна висунути гіпотезу, що рівні вихованості культуро-створювальної позиції у вихованців різного віку будуть підвищуватися відповідно до того, як дорослішають діти. Проте, як показало проведене дослідження, суттєвого підвищення рівня вихованості культуро-створювальної позиції в респондентів із віком не спостерігалось. Кількість гуртківців із високим рівнем невелика – від 4% у підлітків до 10% у старшокласників.

У ході обробки результатів анкетування проведено порівняльний аналіз рівнів сформованості різних компонентів культуро-створювальної позиції вихованців гуртків закладів позашкільної освіти. Виявилось, що в дітей краще сформований рефлексивний компонент (високий рівень виявлений у 13% респондентів). Це свідчить про те, що вихованці усвідомлюють навколишню дійсність, розуміють закономірності буття і своє місце у світі; у них адекватна самооцінка й розвинена здатність до самоаналізу та рефлексії. Проте у 25% респондентів виявлений низький рівень сформованості організаційно-практичного компонента культуро-створювальної позиції. Такі діти малоініціативні, несамостійні, не мають творчого підходу до роботи, часом інертні й пасивні.

Анкетування дозволило порівняти рівні сформованості змістових компонентів культуро-створювальної позиції вихованців різного віку. У дітей підліткового віку наявний високий рівень розвитку рефлексивного компонента (11% респондентів) і середній рівень розвитку мотиваційно-цільового компонента (75% респондентів), що підтверджує готовність дітей до свідомої поведінки, урахування загальнолюдських цінностей у досяганні поставленої мети, спрямованість мотивів діяльності на гуманістичні орієнтири. Проте в дітей цього віку не значною мірою розвинений організаційно-практичний компонент (низький рівень – у 36% респондентів), що свідчить про залежний, «об'єктний» характер цих дітей.

Серед дітей старшого шкільного віку виявлено, що достатньо розвинені когнітивний (високий рівень – у 17% респондентів) та організаційно-практичний компоненти (середній рівень – у 75 %).

Це свідчить про те, що старші діти можуть самостійно прогнозувати, здійснювати певні дії, коригувати їх, більш активні та ініціативні; водночас вони демонструють низький рівень сформованості мотиваційно-цільового компонента (у 25%). Це наводить на думку про мотивацію, методи й засоби, які варто використати, щоб досягнути мети. На жаль, діагностується вже сформований у старшому віці мотиваційний комплекс, який мало спрямований на гуманістичні цінності, загальнолюдські ідеали.

Список використаних джерел

1. Rokeach, M. The nature of human values. New York : Free Press, 1973. 126 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
3. Бойко, А. Е., Корнієнко, А. В., Литовченко, О. В., Любич, О. І., Мачуський, В. В., Просіна О.В., Пустовіт, Г. П. (). Ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах. К. : ТОВ «Артмедіа прінт», 2017.
4. Мачуський В. В., Пустовіт Г. П. Стратегічні напрями удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності позашкільних навчальних закладів // Становлення особистості. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2007. – С. 111–121.
5. Поплужний В. Л. Емоційне виховання студентів. – К. : Вища шк., 1978 . – 79 с.

ЕСТЕТИЧНА ЛОГОСФЕРА ШКОЛИ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ

Н.Є.Миропольська

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Дитиноцентризм педагогічної науки – одна з найважливіших тенденцій розвитку сучасного наукового пізнання. Ця тенденція стала в наш час не тільки теоретичною, а й гостро соціальною проблемою, яка стосується основ людської життєдіяльності, адже дитина – “це потенційне майбутнє” [2, с.364].

Сутність людини у цьому контексті може бути концептуалізована в результаті взаємодії різних аспектів людинознавства: філософсько-антропологічного, психологічного, педагогічного і особливого рівня людинознавства, яким є мистецтво, і мистецтво слова зокрема.

Своєрідність пізнання світу **засобами мистецтва слова** полягає у тому, що слово фіксує не лише конкретні об'єкти життя, які можна реально сприйняти, а й переживання, прагнення, почуття, настрої. Людина здебільшого живе серед явищ і предметів навколишнього світу так, як їх подає мова. Через слово духовно збагачена людина може осягнути багатогранність іншої особистості, складний світ її почуттів. Слово – це завжди узагальнення, воно здатне передати найтонші емоції людей.

Проте, сучасна шкільна практика свідчить, що культурний досвід учнів складається з багатьох, часто суперечливих, нашарувань, серед яких сьогодні переважає видовищний синтез мистецтв, що сформувався в розвинену індустрію реклами, естради, телебачення, комп'ютерних технологій.

Більшу довіру в школярів сьогодні викликає візуальний образ, ніж літературний, школярі відвикають від художньо-естетичного коду слова. Це спричинює руйнації здатності сприймати і створювати *виразне* не лише в мистецтві, а й у житті: мову підміняє її сурогат, феномен художнього стає розмитим, внаслідок чого дитині важко відділити мистецтво від його неякісної імітації.

Грунтуючись на методологічних положеннях В.Гумбольдта про зв'язок мови і культури, Л.Виготського про смислове сприймання літературного твору, О.Потебні про слово як засіб розвитку людини, концепція нашого дослідження передбачає, що за цілеспрямованої організації роботи над поетикою слова створюються реальні можливості естетичного особистісного розвитку дитини.

Основою процесу особистісного розвитку учнів має стати **естетична логосфера школи**, де слово функціонує як естетичний феномен, ґрунтується на репрезентації трьох родів літератури і передбачає діалогічні (полілогічні) контакти школярів з явищами мистецтва слова. Естетична логосфера звертається до особистіших переживань учнів і трансформує в життя дітей норми і цінності не лише поетики, а й вищих людських гідностей. Її мета – вивести дитину у зовнішній світ, в якому відбудеться зустріч з іншими людьми.

Естетична логосфера школи розраховує на взаємодію людини з мовним середовищем, яке допоможе їй перейти від чуттєвого сприйняття світу до інтелектуальної творчої діяльності, і визнає культурну цінність мови завдяки перспективі необмеженого розкриття значень слова, які кожний із сприймаючих досягає індивідуально.

Естетична логосфера має безліч площин, у яких спілкуються школярі. Вона передбачає і відносно «нерухому», статичну форму (уроки з базових предметів) і «рухливу», яких безліч як на базових предметах, так і в позаурочний час: літературна студія, шкільний драматичний театр, гурток художнього слова тощо.

Мовні умови школи: мова підручників, посібників, оточення учнів, мовлення вчителів, усе те, що учень може побачити і почути, має бути спрямованим на трансформацію індивіда з «долішнього» рівня на рівень «горішній». У центрі такого явища педагогічного процесу має бути творча *індивідуальність і особистість* учня, адже двох однакових учнів не буває.

Нами розроблено принципи організації та функціонування естетичної логосфери школи, які упорядковують безліч мовних площин і об'єднують різними типами зв'язку, мета якого – передати учням організовану й естетично спрямовану мовну інформацію, основою якої є фактор поетики слова. Це принципи лінгвокультурології; естетичної актуалізації мовних одиниць; полілінгвізму; дитячої мовної творчості.

Принцип лінгвокультурології охоплює особливий тип взаємозв'язку мови і культури, що виявляється як у сфері мови, так і культури. В основному стикування лінгвістики і культурології проходить через текст.

Принцип естетичної актуалізації мовних одиниць ґрунтується на врахуванні того, що граматики виникли в руслі саме культурно-пізнавальних інтенцій, що були прищеплені епохами Гуманізму та Відродження. Тому цей принцип передбачає вивчення граматичних структур на прикладах художньої літератури, усвідомлення їх значення, зосередження уваги школярів на фонетичному, морфологічному, синтаксичному, орфоепічному аналізі текстів, що допоможе не тільки коректно висловити свою думку, а й адекватно сприймати висловлювання інших.

Принцип полілінгвізму сприяє формуванню в школярів розуміння себе як частини загальнолюдської спільноти через знання кількох мов, а отже і кількох культур. Для того, щоб мова постала перед учнями як феномен культури, необхідно читати художні класичні твори мовою оригіналу, коректно вводячи їх у хід занять; удосконалювати вміння щодо виразного читання, завдяки якому виявляється розуміння учнями не тільки фабули, а й смислу тексту; розвивати навички роботи зі словником; акцентувати увагу школярів на властивостях слова, пов'язаних з його виразністю. Просуваючись послідовно від культури до культури, від мови до мови, школярі зрозуміють цінність несхожого та зможуть ідентифікувати і належно оцінити своє родове начало.

Принцип організації дитячої мовної творчості полягає у розвитку художньо-естетичного мислення школярів, їх спонуканні до активної роботи. Враховуючи, що мовленнєва творчість диференціюється і зростає в міру розвитку дитини, нами було розроблено комплекси творчих вправ, які також ускладнюються поступово, вступаючи у зв'язок з наявним досвідом учнів.

Завдання базуються на означених вище принципах і передбачають той факт, що їх ритм і характер мають бути схожими на характер і ритм життя самих школярів – не нудно одноманітний, а мінливий, синкопований, де короткі тексти чергуються з довгими, проза – з віршами, суто національне – з інтернаціональним, серйозне – зі смішним і та ін. (форми залучення учнів до творчості – конкурсно-ігрові завдання, творчі вправи, шкільний театр, тижні листувань, дні літературних вікторин тощо). Підготовлене авторами програмно-методичне забезпечення передбачало вивчення слова як феномена художньої культури, що сприяло уникненню догматичності і стереотипу думок, пошуку свого неповторного голосу, формуванню високоосвіченої особистості.

Педагогічними умовами особистісного розвитку учнів є організація *естетичного споглядання*, завдяки якому призупиняється “репродукція матеріального життя, позбавлена глибинного смислу” [1, с.131]; створення ситуацій *естетичного переживання*, глибину якого можна тільки передбачити; *естетична практика*, спрямована на зовнішню екстатичну форму діяльності учнів як на інтелектуальному, так і конструктивному рівнях щодо ампліфікації досвіду, що школярі вже мають, і створення нового.

Завдяки обґрунтованим принципам і умовам функціонування естетичної логосфери, у школярів формується естетична позиція, яка спрямовує на власну творчість у будь-яких сферах соціальної практики, передбачає здатність бути співпричетним до інших, стимулює високі духовні вчинки.

Список використаних джерел

1. Хамитов Н. (2019). Люди тоски и люди скуки. Киев: КНТ.
2. Юнг Карл Густав (1997). Божественный ребенок. М.: Олимп.

УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ У ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

С. І. Мірошник

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Постановка проблеми. У сучасному світі хоч і наявна стійка тенденція глобалізації та інтеграції суспільства (державам потрібно знаходити постійні оптимальні способи співіснування, спільні механізми розвитку й захисту від загроз), однак нині кожна країна створює компенсаторні механізми, які допоможуть їй зберегти свою окремішність в інтеграційному полі. До прикладу, у державах, учасницях Європейського Союзу, "...попри введення єдиної валюти, єдиної банківської системи, фактичну відсутність кордонів, посилюються вимоги до знання і застосування мови, розвиваються національні традиції, пропагується культ сім'ї, і національної сім'ї, до речі, також, а світовий громадянин починає розглядатися як носій національних ознак. Отже, на європейському рівні відбувається цивілізоване конкурентне змагання між різними державно-національними стрижнями, і жодна з націй не бажає втратити своєї незалежності та самобутності" [2].

Тож у сучасності кожна країна світу активно інтегрується у світову спільноту й водночас потужно реалізує національну ідею на державному рівні, тобто утверджує соціокультурні, світоглядні, політичні, національні самоідентифікаційні й ідеологічні процеси в суспільстві як складові національної ідеї та основу реалізації творчого й ціннісного потенціалу нації серед інших спільнот. Відповідно, розкриття й усвідомлення складників національної ідеї юним поколінням, її утвердження для розвитку державності, громадянського миру і громадянського суспільства є важливим завданням кожної держави й системи освіти зокрема, яка має беззаперечний вплив на соціальне становлення дитини, підлітка, юної людини.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У наукових працях поняття "національна ідея" трактується як "духовна основа життєдіяльності нації, система соціокультурних координат, яка задає їй світоглядні та цілепокладаючі орієнтири, визначає ціннісні орієнтації. На

побутовому рівні – відчуття й розуміння спільності історичної долі, усвідомлене сприйняття нерозривності генетичного зв'язку нації, держави, особи, власний ідеал народу, що є узагальненим (часто інстинктивним, підсвідомим) уявленням про призначення нації та її місце в навколишньому світі. На політичному рівні – система символів і вольовий імпульс, що виступають духовною основою національних рухів і національної самоідентифікації, стрижень національної ідеології, політичний проект майбутнього нації. На теоретичному рівні – узагальнена світоглядно-методологічна вихідна позиція в концепціях державотворення, національного інтересу, національної безпеки тощо. На пізнавальному рівні – гносеологічна конструкція, що відображає погляди визначних представників суспільної думки на процеси націєстановлення, державотворення, на місце й роль націоналізму [3].

"Національна ідея, – вважає Ю.Сидоренко, – має багато складових – мова, культура, традиції роду та сукупності родин. Це любов до землі, де ти живеш, і повага до тих, хто живе поряд з тобою, це мислення на одній розумовій, ментальній хвилі. Формування певного внутрішнього світогляду людей, яким Бог дав ту чи іншу землю, і вони об'єднані духом цієї Землі – це також національна ідея" [6].

Якщо національна ідея сформована на вищезазначених засадах, починає визначатися вектор розвитку етносу та розбудовуватися власний "ареал", місце певного етносу в світі. Найбільш здорові нації довели, що завдяки національній ідеї формується дух нації, спрямований на творення власної держави – самодостатньої, яка розвивається на основі внутрішніх джерел самотворення.

Тож національна ідея [2; 3; 4; 6] розглядається як система поглядів, яка відображає цілісність певного етносу, його своєрідність відносно інших, ментальну визначеність і однорідність, власне розуміння й бачення світу. Національна ідея – ідеологічне підґрунтя ідентифікації народу як нації; без національної ідеї не може сформуватися нація, а без нації – держава.

Мета публікації полягає в розкритті можливостей утвердження національної ідеї у вивченні української літератури старшокласниками, розвиток у них цінностей державності, патріотизму, консолідації (на прикладі повісті "Чорне сонце" та роману "Чорний Ворон. Залишенець" сучасного українського письменника Василя Шкляра).

Виклад основного матеріалу. Кожен навчальний предмет у системі загальної середньої освіти України має значні можливості для втілення української національної ідеї: формування в дітей і молоді національної ідентичності, розвитку їх як громадян, які усвідомлюють свою належність до самобутньої національної спільноти, що має власну історичну територію, національну мову, історичну пам'ять, культуру, у якій панує та втілюється ідея благополуччя нації й держави, стабільності та громадянського миру, спільної відповідальності за майбутнє. Безперечно, потенціал сучасної української літератури в утвердженні української національної ідеї – вагомий. Література як художнє узагальнення життя нації може допомогти школярам знайти

відповіді на питання: заради чого живе нація? яким ціннісним орієнтирам віддає перевагу? як їх утверджує? як реалізує свій творчий потенціал порівняно з іншими спільнотами? У цьому контексті звертаємо увагу на творчий доробок відомого сучасного українського письменника Василя Шкляра, творчість якого пропонується для засвоєння на уроках позакласного читання в 11 класі й позначена, на нашу думку, художнім утіленням проблем патріотизму, потреби національної самоідентифікації, української національної ідеї, філософії буття людини, загальнолюдських цінностей. За висловом К. Поліщука, "...Василь Шкляр... у своїй творчості торкається важливих національних та загальнолюдських проблем..." [5], а українська національна ідея для письменника – насамперед ідентичність [7].

Повість "Чорне сонце" Василя Шкляра [8] опублікована 2015 року. "Це думка про братів азовських, – глибока, сповнена смутку, болю й надії оповідь бійця полку "Азов" про російсько-українську війну, яка змусила його взяти до рук зброю. Автор дає нам змогу побачити цю страшну пляму в історії світу очима тих, хто стояв з нею лицем до лица – солдатів, які щиро люблять свою країну та прагнуть кращої долі для неї і намагаються зробити все для цього, навіть ризикуючи власним життям" [7].

Складниками української національної ідеї в повісті "Чорне сонце" Василя Шкляра є образи-персонажі художнього твору, образи-символи, образи природного та речового оточення. Вважаємо, що аналіз твору сприятиме усвідомленню старшокласниками української національної ідеї, сутності дієвого патріотизму та громадянської позиції, національному самоусвідомленню завдяки зображених у повісті образів-персонажів – наших сучасників, захисників України, справжніх патріотів, які відстоюють її незалежність від російського агресора на сході країни, бійців полку "Азов", волонтерів (на прикладі волонтера Андрія Штепи) – й уособлюють цвіт української нації, людей, які, залишивши спокійне, розмірене життя в минулому, добровільно захищають державу від ворога, відстоюють її незалежність. Письменником добре розкрито внутрішній світ, світогляд цих людей, їхні ціннісні орієнтації, дієвий патріотизм, учинки.

У повісті "Чорне сонце" як складник української національної ідеї представлено образи слов'янської міфології, насамперед, образ-символ Чорного Сонця, що постає як знак наступності поколінь українців, які відстоювали свою націю й державу, її незалежність, зв'язку із предками; його прийняли бійці "Азову", виказуючи причетність до уявлень і діянь предків як помислами, так і справами. Воїни "Азову" усвідомлюють себе нащадками руських князів, які боронили Київську Русь від загарбників, та славного українського козацтва – запорожців, – мужніх і відданих захисників України від ворогів. Тому козацька символіка, стиль поведінки – невід'ємний атрибут думання, світосприйняття, побуту й життя азовців.

Вагомим у творі є ще один образ-символ – скіф'янки-берегині або скіфської баби – давній символ слов'янської та української культури, що

уособлює й символізує берегиню своєї нації, праматір, саме життя та оберігає й наставляє сучасних захисників України.

В аналізованому творі В. Шклярем як спосіб самоідентифікації українців представлено українську мову; як складник української національної ідеї втілено українську національну міфологію, культуру, традиції тощо; представлено образ рідної землі та елементи української національної культури – емблему полку "Азов", малюнки козаків на брамі на базі бійців, петриківський розпис на огорожі; згадано давнього язичницького слов'янського бога-коваля Сварога, волхвів (укрів) як наймудріших язичницьких жреців, а як символ української культури – поему "Енеїда" П. Котляревського, твори В. Симоненка, а також українські народні символи – вербу, тополю тощо.

Широковідомим загалу є роман "Чорний Ворон. Залишенець" В. Шкляра [9], у якому художньо та історично достовірно зображено Холодноярівський опір українських повстанців більшовицькій навалі 1918-1922 років. Про цей твір П. Герасименко зазначив: "В оцінці історичних подій, які відбулися на українських теренах на початку ХХ століття, відсутні зайва толерантність, подвійність формулювань та обережність висловлювань. Окупант і ворог України названий чітко й прямо. Так само як і ті риси українців того – та й сьогоднішнього – часу, які не дозволили їм побудувати власної держави та забезпечити гідні умови життя. Панування на українських землях Російської імперії та її різновиду у вигляді СРСР своїм наслідком мало специфічну атрофію історичної пам'яті та свідомості українця" [1].

У творі провідними є проблеми волелюбності нації, визвольної боротьби проти загарбників; благородства, гідності українських борців за свободу і звільнення краю, утілені в образах отаманів Чорного Ворона, Веремія, Павла Солонька, Туза, Іларіона Загороднього, Голика-Залізняка, Гупала та інших, повстанців – Василя Чучупаки, Досі Апілат, Ладима, Хоми Невіруючого, бунчужного Вовкулаки, Козуба, Момота, Сутяги, В'юна та інших. До прикладу, особистість Чорного Ворона концентрує в собі всі риси волелюбної нації, здатної на реальний спротив загарбникам. У ньому немає рабської покірності, байдужості, зневіри, характерних для упокореного, зломленого ментально народу. Навпаки, дух свободи й адекватної реакції на дії непрошених окупантів у вигляді збройної боротьби покликаний показати, як би мали чинити ті нації, які прагнуть визволення.

Це твір і про боротьбу, приречену на поразку. Саме тому роман має назву "Залишенець": це художнє зображення тих, хто залишився боротися, до останнього подиху не відмовився від дієвого спротиву й звільнення рідної землі від окупантів, хто здатен у страшні часи сміливо відстоювати своє – державу, свободу, незалежність, національне – задля вільного життя й розквіту українців та України. Очевидно, саме таке значення має зображення смерті повстанця Василя Чучупаки, останнім словом якого було звернення "Живи-и-и!". "– Живи-и-и!!! – на весь голос закричав Чучупака, і не знати було, до кого звертався він в останню хвилину – чи до брата, чи до свого гайдамацького полку, чи, може, до України" [9, с. 17].

У творі не лише оспівано визвольну боротьбу, а й показано негативні риси українського народу, які не дозволили йому отримати перемогу, зокрема й оспівана українська привітність і гостинність, надмірна толерантність і доброта, зокрема й до своїх завойовників. Чорний Ворон зі здивуванням і роздратуванням відзначає цю характерну рису українських селян – "готові самі піти з хати, аби догодити соввласті. Ця доброта і довірливість загубили наш край" [9, с. 280].

Роман "Чорний Ворон" Василя Шкляра покликаний допомогти українцям усвідомити: боротьба проти окупантів, звідки б вони не прийшли, здорова агресія, а не рабська упокореність – не є чимось ненормальним. Навпаки, готовність нації до активних дій у відстоюванні її національних, економічних, культурних та інших прав та інтересів свідчить про її адекватність, здоровий дух, спроможність до побудови достойної держави. Це можливо спостерігати на прикладі інших націй, де заможне життя корелюється із честю й здатністю до постійного відстоювання своїх прав.

Висновки. У сучасності реалізація української ідеї можлива лише на основі врахування власного історичного досвіду й засвоєння загальносвітових гуманістичних цінностей. Вагомими передумовами утвердження української національної ідеї є духовно-ціннісне оздоровлення суспільства, підтримка національних традицій, української мови й культури, традицій, врахування історичного досвіду України щодо свого становлення як держави та здобуття незалежності, активне громадянське суспільство, здатне розбудувати демократичну, соціально й економічно розвинену державу, відстояти її територію, цінності, устрій, благополуччя, громадянський мир у разі загрози. Художня література, впливаючи на інтелект та емоції особистості, здатна забезпечити формування активного громадянина-українця, гідного, такого, який має та виявляє національну самоідентичність як представник самобутньої національної спільноти.

Список використаних джерел

1. Герасименко П. "Чорний Ворон" як ліки від синдрому набутого малоросійства. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2011/08/4/6429054/>.
2. Калиновський Ю. Ю. Національна ідея як ціннісна детермінанта державотворчого процесу в Україні. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. 2016. № 1 (Серія "Філософія"). С. 98–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2016_1_12.
3. Нагорна Л. П. Національна ідея. *Енциклопедія історії України / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. / НАН України, Інститут історії України. К. : Наукова думка, 2010. Т. 7 : Мі-О. 728 с.* URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalna_ideia.
4. Національна ідея – основа державності України / Інститут Трансформації Суспільства. 1998-2019. *Національна фортеця*. 2000. № 1 (18). URL: <http://soskin.info/news/57.html>.
5. Поліщук К. Василь Шкляр. "Ключ", "Чорний Ворон": жанрові особливості романів. Частина 2. Постать і творчість В. Шкляра в літературно-критичному висвітленні. *ВКУРСІ КОМ*. URL: <http://k-polishchuk.vkursi.com/7368.html>.
6. Сидоренко Юрій. Українська національна ідея – яка вона. *Українська правда*. URL: Pravda.com.ua.

7. Ухіна Юлія. Герої мають жити. *Креденс*. URL: <https://kredens.lviv.ua/hero-i-mayt-zhutu/>.
8. Шкляр Василь. Чорне сонце. Харків : Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2015. 304 с.
9. Шкляр Василь. Чорний Ворон. Залишенець. 4-е вид. Харків : Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2017. 432 с.

ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

О. Л. Морін

*Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук
України*

Внутрішнє прагнення особистості бути благополучною, щасливою, тощо, базується на основі зміни парадигми життя сучасної людини, яка стає активним суб'єктом власного буття та діяльності, творцем, який сам визначає цілі, активізує зусилля, спрямовує власний розвиток для досягнення бажаного результату [1].

Метою статті є розгляд аспектів врахування значення психологічного благополуччя людини у забезпечення формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів.

Психологічного благополуччя людини залежить від балансу позитивних і негативних емоцій, віку, статі, батьківського ставлення, культурної приналежності, особливостей середовища життєдіяльності, тощо. Також є зв'язок психологічного благополуччя з рядом особистих рис: альтруїзмом, оптимізмом, толерантністю, життєстійкістю, а також здатність до любові, дружби, наявність віри у що-небудь, усвідомлення життя і позитивний характер міжособистісних відносин [2].

Психологічне благополуччя особистості майбутнього фахівця є важливою умовою ефективності та успішності його майбутньої професійної діяльності, що вимагатиме від нього реалізації власних можливостей.

Серед найсуттєвіших бар'єрів самореалізації людини можна виділити такі:

- нездатність стати суб'єктом власного саморозвитку (роль такого суб'єкта виконують інші);
- нерозвинутість здібностей до саморозуміння, самопізнання, нечіткість уявлень про себе, що призводить до неадекватної постановки цілей;
- несформованість механізмів саморозвитку: неприйняття себе, неправильні уявлення про власні перспективи;
- стереотипи та установки, пов'язані із перебільшенням чи неадекватною значимістю інших людей тощо [3].

Узагальнена модель психологічного благополуччя включає шість складових:

- позитивне ставлення до себе і свого минулого життя;

- наявність цілей і захоплень, що надають життю смисл;
- здатність виконувати вимоги повсякденного життя;
- почуття постійного розвитку і самореалізації;
- позитивні взаємини з іншими, пронизані турботою і довірою;
- здатність дотримуватись власних переконань [3].

Успішність самореалізації та психологічне благополуччя особистості полягає у забезпеченні можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, спільній діяльності з іншими людьми (ближнім і далеким оточенням), суспільством у цілому.

Психологічне благополуччя особистості припускає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання зусиль, спрямованих на розкриття особистісного потенціалу. Оскільки осмисленість життя, пов'язана із показниками психологічного благополуччя та самореалізації особистості, то її зростанню сприятиме зростання показників усвідомлення життєвих цілей, їх реалістичність та оцінка ймовірності їх досягнення [3].

У процесі формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів варто враховувати обставини, які визначають загальне благополуччя працівника, тобто того, що у недалекому майбутньому виступатимуть для них суттєвими чинниками сприйняття повсякденного життя. Благополуччя працівника складається з суб'єктивного благополуччя, благополуччя у професійній діяльності та психологічного благополуччя.

Професійна діяльність суттєво впливає на працівників, що іноді може негативно позначатися на їхньому суб'єктивному і психологічному благополуччі.

Психологічне благополуччя особистості в професійному середовищі визначає також переживання нею психологічного благополуччя власного життя в цілому. В зазначеному плані відсутні єдині категоріальний апарат та концептуальні аспекти психологічного благополуччя особистості в професійному середовищі.

Середовище професійної діяльності для працівника є полем його соціальної реальності, на якому розвиваються його взаємини та стосунки з іншими людьми, формуються соціальні очікування, розгортається його життєдіяльність та вибудовуються життєві перспективи. Це не лише забезпечує статус особистості, але також пов'язується із суспільними процесами. Працівник, який задоволений своєю роботою, добре виконуватиме свої обов'язки та буде відданий своїй роботі та організації [1].

Психологічне благополуччя особистості в цілому переживається у випадку співпадіння індивідуальних смислів, цінностей, інтересів та цілей працівника з цілями організації, де він працює. Таким чином, переживання психологічного благополуччя працюючої особистості може виникати внаслідок сукупної оцінки власного робочого життя в контексті позитивної оцінки самого середовища професійної діяльності та позитивної оцінки результатів своєї роботи.

Задоволеність чи незадоволеність працею, професією є одним з багатьох

психологічних наслідків праці людини і найважливішим з них, проте, з іншого боку, зміст роботи впливає на її розумову діяльність, її цінності, сприйняття себе і орієнтації щодо навколишнього світу.

На рівень задоволення працівниками роботою та продуктивність діяльності в цілому впливають смислове набуття цінності роботи, розвиток професійних навичок та компетенцій, професійне самовизначення, автономія, самореалізація та організаційна справедливість. Загалом дослідники, які пропонують розглядати психологічне благополуччя в професійному середовищі у контексті поняття «задоволення роботою», зауважують на афективному аспекті цього переживання, що обмежує розгляд зазначеного феномену як суб'єктивного, динамічного та багатовимірного.

Ознаки психологічного благополуччя працюючої особистості працівника:

- суб'єктивна оцінка людиною власного благополуччя, навіть якщо це не збігається з об'єктивними поглядами оточуючих;

- переживається в процесі безпосереднього виконання людиною роботи у середовищі, в якому здійснюється професійна діяльність, і включає оцінки працівниками як самого так і оцінку інших сфер життєдіяльності, в яких вони функціонують;

- приживається людиною як спроможність здійснювати професійну діяльність, тобто в контексті професійно-важливих особистісних властивостей та можливостей їхньої реалізації.

Позитивний психологічний потенціал визначається як позитивний психологічний стан розвитку особистості, який характеризується:

- упевненістю (самореалізацією) у тому, щоб взяти на себе відповідальність і прикласти необхідні зусилля, щоб досягти успіху в складних завданнях;

- позитивною атрибуцією (оптимізмом) стосовно досягнення успіху зараз і в майбутньому;

- наполегливістю у досягненні цілей і, при необхідності, у переспрямуванні шляхів до цілей (надії) для досягнення успіху;

- стійкістю, яка у разі виникнення проблем та негараздів, що спрямовує до досягнення успіху [1].

В середовищі професійної діяльності психологічне благополуччя особистості розглядається у напрямках:

- психології здоров'я, а саме: професійного здоров'я, професійного довголіття, професійної працездатності, професійного вигорання, професійних дезадаптацій, деформацій та девіацій і спрямоване на збереження, відновлення і підвищення працездатності, що досягається завдяки запобіганню та/або усуненню несприятливих змін в організмі, які виникають в процесі здійснення професійної діяльності та розвиток і розширення функціональних резервів організму й можливості їх мобілізації;

- психології праці: особливості психологічного благополуччя фахівців різних професійних сфер діяльності та його вплив на ефективність діяльності, особливості задоволеності умовами праці, комфортності, адаптованості в сфері

професійної діяльності;

• організаційної психології: позитивних та ресурсних особистісних конструктив суб'єкта діяльності, взаємовпливу готовності до ризику та соціально-психологічного благополуччя керівників; впливу на благополуччя працівників з метою підвищення продуктивності праці, зниження витрат на персонал та ефективність взаємовідносин між керівництвом та персоналом в організаціях [1].

Висновок. Фактор психологічного благополуччя має бути врахований в процесі формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій, з огляду на його суттєвий вплив на повсякденне життя особи, на систему ставлень зростаючої особистості до освітньої, практичної і трудової діяльності, до майбутньої професії, що буде мати вираз у наявній сформованій системи мотивів, особистісних змістів і цілей, які перебуватимуть у постійному розвитку.

Список використаних джерел

1. Волинець Н. Операціоналізація поняття «психологічне благополуччя працюючої особистості (працівника)». *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Психологія. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2018_1_6

2. Козьмина Л. Б. Динаміка психологічного благополуччя личности студентів-психологів : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 Ярославль, 2014. 174 с.

3. Сердюк Л. З. Особистісна самореалізація та психологічне благополуччя як основні стратегічні лінії мотивації учіння студентів ВНЗ. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 687. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2014. С. 151-159.

ПРОФЕСІЙНИЙ ІДЕАЛ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ВТІЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З.В.Охріменко

*Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук
України*

Результати вступних кампаній останніх років свідчать про те, що професійне самовизначення сучасних учнів старших класів характеризується незгодженням між основними складовими професійного самовизначення («хочу», «можу», «потрібно»). Так, більшість абітурієнтів прагнуть вступити на спеціальності (право, менеджмент, маркетинг, економіка, психологія тощо), які не користуються попитом ні на вітчизняному, не на зарубіжному ринку праці.

Однією з причин зазначеного, на нашу думку, є створення певного позитивного образу професії. Однак при цьому, у учнів не сформований професійний ідеал як втілення професійно-ціннісних орієнтацій. Отже, найбільша проблема, на нашу думку, пов'язана з відсутністю або нечіткістю ціннісних та смислових аспектів професійного самовизначення. І як наслідок, –

не узгодженість життєвих перспектив, бідність програми самовиховання, розчарування у бажаній професії.

Підтвердження зазначеному вище, ми отримали за допомогою проведеного анкетування старшокласників (опитано 220 учнів 10-11-х класів різних ЗЗСО України). Отримані результати засвідчили, що у 40% старшокласників є реальний представник бажаної майбутньої професії, на якого вони хотіли б бути схожими. Однак, з них менше ніж половина описали, що саме приваблює їх в цій людині. Отже, можемо констатувати, що більше ніж у половини опитаних старшокласників професійний ідеал або взагалі відсутній, або нечіткий.

Таким чином, проблема формування професійного ідеалу у старшокласників, зважаючи на результати нашого дослідження, постає дуже гостро, відповідно до того, що саме перед старшокласником постає проблема особистісного й професійного самовизначення, проблема вибору життєвого шляху. Цей вибір є внутрішнім завданням, яке необхідно розв'язати. Проте в цьому віці у зв'язку з необхідністю вирішувати життєво важливі питання юнакові залишається поставити перед собою й інше завдання — осягнення сенсу свого існування, свого призначення — і намітити шляхи його розв'язання, зазначає І. Бех [1, с. 681]. Отже, особистісне і професійне самовизначення здійснюється внаслідок ієрархізації та впорядкування ціннісно-сислової сфери індивіда, формування ціннісно-сислових аспектів, які реалізуються у виборі майбутньої професії, має надзвичайну значущість в період навчання у старшій школі.

Сислові (ціннісні) аспекти особистості в професійному самовизначенні виявляються в стандартах, образі майбутнього і оцінці діяльності з позиції моральної (сислової) сторони. Старшокласник виходячи з власних уявлень, поглядів, переконань починає діяти згідно з поставленими цілями і свідомо прийнятими рішеннями. Він стає людиною яка часто створює своє середовище і спрямована на її активне перетворення. Ідеал людини виступає у свідомості старшокласника у вигляді системи моральних вимог, які учні пред'являють до себе. Система потреб старшокласника упорядковується, інтегрується формуючимся світоглядом. Вимоги юнака до себе, підтримані його поглядами і переконаннями стають більш стійкими і дієвими. Під впливом світогляду виникає достатньо стійка ієрархічна структура мотиваційної сфери старшокласника, в якій визначальними є мотиви пов'язані з його поглядами і переконаннями. В старшому шкільному віці деякі якості особистості перетворюються в стійкі риси характеру. Саме в мотиваційній сфері у юнаків відбуваються найбільші зміни, вона стає усвідомлено регульованою.

З огляду на зазначене, виховання ціннісно-сислової сфери особистості має спиратися на створення відповідних ситуацій, в яких буде відбуватися не лише усвідомлення абстрактних цінностей, а, в першу чергу, переживання та самоусвідомлення реальних, наявних у вихованця цінностей з метою їх самовиховання. Зважаючи на те, що цінності втілюються в уявленні людини про певний стандарт чи зразок, який є особисто значущим саме для неї, на

нашу думку, доречним у формуванні ціннісно-сислової сфери старшокласника в процесі професійного самовизначення є звернення до певного узагальненого образу професіонала, що втілюється в професійному ідеалі (Я професійне).

Зауважимо, що ідеал виконує роль орієнтира, тобто зразка, за яким формується програма самовиховання, а також вносить чіткість і єдність у спрямованість особистості. Ідеал покликаний зміцнювати стійкість внутрішнього світу до обставин, що змінюються, допомагати в подоланні труднощів, вирішувати життєві завдання, забезпечувати свідому моральну позицію в суспільстві. При цьому ідеал формується поступово. Спочатку дитина просто хоче бути на когось схожою, потім в підлітковому та юнацькому віці з'являється конкретна людина (уявна або реальна), поведінка якої копіюється. Формування ідеалів може відбуватися двома шляхами. Перший шлях характеризується тим, що ідеали виникають як результат безпосереднього враження від прочитаної книги, переглянутого фільму, наслідування знайомій людині. Інший шлях виникнення ідеалів – свідомий пошук втілення власного ідеалу, який відповідає конкретним вже існуючим уявленням людини [2; 4].

Зважаючи на викладене вище, ми вважаємо, що є доречними ряд рекомендацій виховного характеру, які можуть цілеспрямовано використовуватися в процесі професійної орієнтації з метою формування професійного ідеалу у старшокласників. Так, ефективною є професіографічна дослідницька діяльність учнів у процесі якої у старшокласника активізується інтерес до внутрішнього світу людини і своїх індивідуально психологічних властивостей зокрема, саме тому, можна спрямувати цей інтерес на професіознавство, немов би поєднуючи їх сьогоdnішній інтерес до своєї особистості з завтрашнім інтересом до професії, налаштовуючись таким чином на «зону найближчого професійного розвитку» [3]. Також орієнтиром у побудові професійного ідеалу можуть виступати біографії людей, що досягли успіху у певних видах бажаної для учня діяльності. Аналізуючи їх життєвий шлях, учень може побачити, що за кожною професією в першу чергу стоїть сама людина, її потенціал. А отже, досягнути успіху можливо в будь-якому виді професійної діяльності, якщо наповнити її особистісним сенсом. Важливим у процесі формування ціннісно-сислових установок професійного самовизначення старшокласників, на нашу думку, є також звернення до таких актуальних моментів професійного становлення людини, як: потреба у професійній праці, професійна самореалізація та прагнення до самовдосконалення, знаходження особистого сенсу в професійній діяльності, які можуть бути висвітлені як на класних годинах, круглих столах, зустрічах з носіями певних професій, так і у формі дискусій, творів старшокласників тощо.

Отже, на нашу думку, наявність професійного ідеалу під час професійного самовизначення відіграє велику стимулюючу і виховну функцію. Адже, професійний ідеал вносить чіткість і ясність в професійне життя людини, слугує орієнтиром у ньому. Зважаючи на те, що у сучасному освітньому процесі відсутній єдино заданий ідеал, педагогічний працівник має допомогти учню у формуванні власного, особистісно значущого взірця для наслідування.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості: у 2 т. Київ-Чернівці: “Букрек”. Том 1. 2015. 840 с.
2. Кочетов А. И. Как заниматься самовоспитанием. Минск: “Вашэйшая школа”, 1991. 287 с.
3. Синявський В. В. Психологічні основи профорієнтаційної професіографії: навчальний посібник. Київ: ППК ДСЗУ, 2010. 89 с.
4. Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. Москва: Просвещение, 1991. 288 с. (Психол. Наука – школе).

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

О. В. Пітерська

Білоцерківська загальноосвітня школа І-ІІІ ст. №18 Білоцерківської міської ради Київської області

Мала академія наук є інтегрованою формою розвитку творчих здібностей школярів, оскільки різнобічні види діяльності, які передбачає наукова підготовка, розвивають навички академічної мобільності, творчої ініціативності, відповідальності, прищеплюють повагу до академічної доброчесності та поглиблюють знання. Специфіка шкільних науково-дослідницьких робіт із зарубіжної літератури базується на інтеграції літературознавчих студій та лінгвістичних знань (володіння іноземними мовами), що уможливорює якісний філологічний аналіз літературного твору. Учень, який володіє іноземною мовою, не обмежується досвідом представників вітчизняної філології, поповнюючи список науково-критичних джерел студіями зарубіжних вчених. Під час вибору методів літературознавчого аналізу не слід уникати труднощів, які зумовлені складністю інтерпретації, розбіжністю поглядів вчених, недостатньою визначеністю літературознавчих понять тощо, оскільки сміливий підхід до дослідження, кропітка праця та володіння літературознавчим апаратом дозволяють увиразнити оригінальність творчої думки учнів, запобігти компіляції загальновідомих фактів. У сучасному літературознавчому дискурсі залишаються недостатньо визначеними поняття про художній образ, часопростір, мотив, концепт, архетип, жанрові трансформації, модифікації та ще багато інших дефініцій, які мають багатозначні трактування. Саме тому комбінаторика елементів порівняльно-історичного, структурного, типологічного, компаративного, біографічного методів дослідження та інтертекстуального, хронотопного й архетипного видів аналізу художнього тексту під час написання наукової роботи із зарубіжної літератури є продуктивними. Нажаль, «недостатність фахової підготовки учителів-філологів до науково-дослідницької діяльності з учнями старшої школи в системі МАН полягає у слабкому розвитку тьюторських умінь і

навичок, слабкій літературознавчій і лінгвістичній підготовці (незнанні провідних сучасних лінгвістичних тенденцій та методик аналізу художнього тексту)...» [3, с. 48]. Отже, високий професійний рівень та медіаграмотність наукового керівника уможливають контроль змісту роботи та коректність обробки учнем/ученицею медіаресурсів.

Наукову новизну літературознавчої роботи нерідко становлять не тільки сукупність оригінальних методів та видів аналізу, але й аматорський переклад іншомовних текстів. Наведемо приклад використання англомовного американського проекту «Гутенберг», що містить оцифровані оригінальні тексти художньої літератури США, які безкоштовно публікуються згідно з законодавством країни. Американська письменниця Е. Портер знайома українським читачам завдяки перекладу трьох повістей, проте аналіз жанрової, образної специфіки її оповідань («short story») у контексті історико-літературного процесу США надає можливість побачити творчість авторки в іншому ракурсі, зумовлює автентичність дослідницької роботи. Невеликий обсяг оповідань не переобтяжує учня/ученицю під час відтворення буквального перекладу зі словником, розвиває навички лінгвістичного наукового мислення в контексті іншомовного дискурсу.

Образна система оповідань Е. Портер ґрунтується на феномені американського світосприйняття, яке поєднує мультикультурне багатоголосся Нового світу та сталі європейські традиції першопоселенців Америки. Як зазначив В. Л. Парінгтон, «оповідання зазвичай вважається жанром, у якому з особливою яскравістю виявляється національний характер» [2, с. 473]. Окремі типи героїв збірки, такі, як батько і мати в оповіданні «Коли батьки повстали», фіксують ментальність, «трансформуючись в архетипні образи», що «доповнюються сюжетним змістом» [1, с. 25]. Проблематика оповідання присвячена взаєминам батьків і дітей, процесу старіння, який конфліктує зі сталими стереотипами у соціумі, ідеологемою пуританської традиції щодо літнього віку. Семюел та Лідія, яким вже понад сімдесят років, вирішили самотійно відсвяткувати Різдво попри те, що після святкової ночі до них приїжджають дорослі діти та онуки. Діалог подружньої пари звучить напружено, справжнього свята батьки давно не відчувають, подарунки дітей завжди однакові – нашійна хустка та домашні капці, навіть папір-обгортка не перев'язаний святковою стрічкою [4]. Яскраве свято Різдва, мріями про яке оповите оповідання, лише підкреслює жалюгідний вигляд тих подарунків. Семюел та Лідія вперше наважилися щиро зізнатися одне одному, що капців, нашійних хусток вже забагато, та спонтанно прийняли рішення, яке пролунало своєрідним викликом байдужості та суєтності. Вечірка з ялиною, солодощами, морозивом і танцями стала справжнім порятунком від сірої буденності невідворотного старіння. Непередбачуваність фіналу підкреслюють урочистість Різдва, гумор, святковий настрій героїв твору та усвідомлення того, що життя – це прекрасна подорож, до фіналу якої треба йти з гідністю. Нові подарунки, які діти з мальовничою недбалістю встигли розташувати на сімейному столі, новий погляд нащадків на життя батьків сповнюють оповідання оптимізмом.

Елементи компаративного аналізу уможливають зіставлення мотиву Різдва в оповіданні Е. Портер з творчістю Ч. Дікенса, Г. К. Андерсена та ін. Саме американський колорит стає матеріалом для створення системи образів у творчості письменниці. Жанрова специфіка «short story» Е. Портер зорієнтована на цілісне відображення локальних провінційних звичаїв, визначення образів-характерів, образів природи, які демонструють зв'язки світу, людей та явищ у ньому. Внутрішні конфлікти героїв починають домінувати над сюжетом; діалог використовується як потужний інструмент для посилення динаміки подій та характеристики персонажів; художня деталь стає більш функціональною. Образи-характери у збірці «Крізь роки» вражають розмаїттям; типові риси поведінки, навіть забобони, поєднуються з винятковістю, нестандартністю прийняття спонтанних рішень; автор не уникає того, що називають «шорсткістю взаємин», але вміє бачити в людині найкраще. Особливою ознакою майстерності у поданні образів-характерів є безпосередня об'єктивність, відсутність негативних оцінювальних епітетів.

Героїні оповідання «Чорні шовкові сукні» – сестри-близнюки Прісцила та Офелія Хіт – повсякчасно мріяли про таке вбрання, оскільки воно є ознакою соціального статусу, матеріальних статків. Чорна сукня після двадцятого дня народження була традицією сім'ї Хіт, але неймовірна бідність змусила сестер старанно економити ще двадцять років потому [4]. Нарешті грошей достатньо, але сестри ще чотири роки не погоджуються з порадами кравчині, адже їм здається, що фасон або занадто пишний, або надто вузький. Сестри помирають, так і не замінивши свої старезні альпакові мантиї розкішним шовком; кравчиня, проливаючи гіркі сльози, шиє їм сукні для останньої подорожі. Хтось мусив розрізати дорогоцінну тканину, але сестри так і не наважилися. Мовчазний сум маленького містечка за покійними близнюками Хіт – це сум за нездійсненими мріями, духовним зльотом. Образи-характери сестер відповідають типовим рисам того прошарку суспільства, з якого потім у Сполучених Штатах формувався складний та суперечливий середній клас. Прісцила та Офелія вперті у власній наполегливості, пересічні, але їхнє бажання попри всі негаразди долі підтримати сімейну традицію, зробивши її здійснення сенсом усього життя, викликає повагу мешканців міста. Натомість життєва мудрість кравчині, яка проводить в останню путь сестер, звучить як вирок: «Вони так і не зробили цього». Подібні образи-характери, що уособлюють втрачену молодість, марноту, присутні у новелістиці Гі де Мопассана («Намисто»), оповіданнях А. П. Чехова («Придане»). Чорний шовк, шовкова сукня – художні деталі, які несуть певне емоційне та змістовне навантаження в оповіданнях Е. Портер. Це колір трауру і безрадісної пуританської розкоші, уособлення приземленої мрії та стереотипного мислення. Отже, приклади аналізу змісту маловідомих оповідань Е. Портер доводять, що на матеріалі аматорських перекладів за допомогою комбінованих методів роботи з художнім текстом учні спроможні робити власні літературознавчі відкриття під час написання науково-дослідницьких робіт МАН із зарубіжної літератури.

Список використаних джерел

1. Гоц Л. С. Архетип і архетипний образ: проблеми термінології у дослідженнях культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 4. С. 52-57.
2. Паррингтон Вернон Луис. Основные течения американской мысли. В 3 т. Москва : Издательство иностранной литературы, 1963. Т. 3 : Возникновение критического реализма в Америке. 604 с.
3. Приходько О. Науково-дослідницька робота учня-члена МАН: моніторинг якості. Українська мова і література в школі 2016. № 2 (125). С. 45
4. Free ebooks : Project Gutenberg. Across the Years by Eleanor H. Porter. URL : <http://www.gutenberg.org/ebooks/6991> (дата звернення 14. 05. 2021).

ВИХОВАННЯ В УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

К.В. Плівачук

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Український народ має міцний фундамент національно-культурних, морально-духовних цінностей. Проблема формування у школярів національно-культурних цінностей засобами народознавства є актуальною.

Слід зазначити, що унікальні культурні цінності мають виняткове історичне, художнє, наукове та інше культурне значення, які впливають на соціалізацію особистості та її духовний розвиток. До ціннісних орієнтацій відносимо духовні, загальнолюдські, національні.

Згідно з Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), основними завданнями сучасної системи освіти є забезпечити відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні; відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави [5].

Варто зазначити, що національно-педагогічна наука збагачується за рахунок ідей народознавства, що розкриває соціально-культурний досвід народу. Найважливішим пріоритетом національно-культурних цінностей засобами народознавства є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [3, с. 5].

Виховання національно-культурних цінностей засобами народознавства у сьогоdnішніх школярів конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної та народної символіки;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії аморальності;
- формування в учнів ціннісного ставлення до себе, до оточуючих, до природного середовища, до Батьківщини, до навчально-трудової діяльності через цілісну узгодженість змісту, форм і методів національно-культурних цінностей, виховання ідеями народознавства, української народної педагогіки;
- формування в учнів відповідної мотивації, потреби в оволодінні національно-культурними цінностями та вміння керуватися ними у практичній діяльності.

Відомий педагог К. Д. Ушинський зазначав, що почуття національного є чи не найбільшою вартістю людської душі. Національна і особиста гідність, почуття патріотизму формуються не лише відповідним змістом, формами і засобами виховання, але й врахуванням етнічної своєрідної психіки вихованців [9, с.10].

Можемо впевнено сказати, що народознавство відіграє важливу роль у реалізації сучасних навчально-виховних завдань школи: вивчення українських народних пісень, танців та народної гри, мови, фольклору, традицій, звичаїв, обрядів, культури.

Зазначимо, що загально філософські та психолого-педагогічні положення про сутність і значення цінностей у навчально-виховному процесі обґрунтували С. Анісімов, І. Бех, М. Боришевський, О. Вишневський, В. Лутай, О. Сухомлинська; про національні цінності як соціально-культурні та духовні норми етносу Л. Алімова, М. Євтух, В. Кузь, Ю. Римаренко, З. Сергійчук, Д. Тхоржевський, С. Шевченко.

Отже, завдяки народознавству, діти глибше відчують, що знання про свій народ – це перш за все пізнання себе. І саме засоби народознавства формують у дітей національні та патріотичні цінності. Світ цінностей багатоманітний і невичерпний, як різноманітні і невичерпні потреби й інтереси людства. Він охоплює матеріальні і духовні, соціальні і політичні, естетичні та етичні, національні цінності та ін.

Національні цінності українського народу виростають з його традицій та звичаїв, відбиваються у народних піснях, прислів'ях, творах літератури, мистецтва, саме тому засоби народознавства є найефективнішими у формуванні національних цінностей в органічній єдності із загальнолюдськими й релігійними, які в своєму розвитку взаємозбагачуються [2, с.108].

Культурні цінності – фундаментальні світоглядні засади життєдіяльності будь-яких людських спільнот [7]. Насамперед, це українська мова, яка є не лише засобом спілкування і передачі інформації, а й своєрідним кодом, що, передаючись з покоління до покоління, зберігає неповторність української нації та є незаперечною цінністю. К. Ушинський особливе місце у вихованні відводить рідній мові як складовій народної культури. Саме рідна мова, на думку К.Ушинського, має найбільший духовно-моральний вплив на розвиток

дитини. Навколишня природа є підґрунтям національної духовності, культури [9, с. 10].

До національно-культурних цінностей належать українське музичне мистецтво, фольклор, історична пам'ять про героїчні й трагічні сторінки минулого українського народу. Виміром якості всіх елементів народної культури є мова, казки, духовні й літературні традиції, що впливають на формування базових якостей особистості та особливості національного характеру.

Одразу зазначимо, що природні явища здавна мають впливове місце у виробничій, побутовій, культурній сферах життя нашого народу. Нагадаємо, що домашній побут включає оформлення помешкання, садиби, наповнення кімнат необхідними речами та оздоблення їх в національному дусі. Крім того, домашній побут доповнюється взаємостосунками в сім'ї, шанобливим ставленням до її старших представників, повагою до батька й матері, батьківською і материнською любов'ю до дітей, їх прив'язаністю до рідного дому. Особливо насичені деталі побуту впливають на світосприйняття, рівень виховання підростаючого покоління.

Засоби народознавства найбільшою мірою втілюються і можуть бути реалізовані при проведенні українських народних свят, обрядів, годин спілкування в закладах освіти: «Бабусина скарбничка», «Дідусева майстерня», «Родинне дерево», «Сорочинський ярмарок», «В кожній хаті в Україні вареники варять нині», «І рушник вишиваний на щастя, на долю дала», «Дерево з коріння починається, а людина з сім'ї», «Традиції виховання в українській родині», « Диво калинове», «За Україну молюсь» та інші. Вчителі намагаються виховати в учнів дотримання звичаїв, традицій, передбачених народним календарем, який є енциклопедією життя, праці, побуту, дозвілля народу.

Мабуть, ніщо так не об'єднує минуле і майбутнє народу, старші й молодші покоління, як народні традиції, звичаї та обряди. Саме в процесі виховної роботи ми повинні використовувати як традиційні, так і нетрадиційні форми, залучати до роботи батьків, формуючи національно-культурні цінності учнів, збагачуючи їх духовний світ. Безперечно, впроваджуючи українські свята, звичаї та традиції у навчально-виховний процес сучасного закладу освіти, ми зможемо забезпечити ефективність формування національно-культурних цінностей українського народу

Список використаних джерел

1. Бабенко Н. Б. Духовний світ молоді в сучасному українському суспільстві. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 2. С. 10–12.
2. Бойченко В. М. До загальнолюдського кризь призму національного (проблеми полікультурного виховання). *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3-4. С. 106-112.
3. Берегова Г. Д. Ціннісні орієнтації у новому світогляді сучасної особистості. *Культура і сучасність*. Київ : ДАКККІМ, 2013. № 4. С. 3–5.
4. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітніх шкіл / [укл. І. Бех, Н. Ганнусенко, К. Чорна]. *Українське релігієзнавство : збірник наукових статей і матеріалів*. 2005. № 4. С. 265 - 282. (Темат. випуск «Мораль. Релігія. Освіта»).

5. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. К.: «Шкільний світ», 2001.
6. Постовий В. Г. Ціннісні орієнтації української сім'ї (історико-педагогічний аспект). *Педагогіка та психологія*. 1997. № 1. С. 185.
7. Скуратівський В. Л. Культурні цінності. *Енциклопедія сучасної України*: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51489
8. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: навчальний посібник. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
9. Ушинський К. Д. Рідне слово. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 1960. С. 9 – 10.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У СИСТЕМІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

К.В.Плівачук

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський
обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Сучасна освіта орієнтує особистість на глибинне осмислення своєї життєдіяльності й творчий підхід до самореалізації. Заклад освіти сьогодення, це заклад який не навчає, а керує знаннями. У ньому відбуваються процеси розвитку уявлення про життя як безкінечний творчий процес, який залежить від самої людини. Учитель сьогодення, повинен навчити і виховати людину з відповідним ставленням, поведінкою, здатністю жити в кращому світі.

Завдання системи освіти України є плекання молоді української еліти, високоосвіченої, морально орієнтованої, здатної творчо й компетентно приймати складні рішення, відповідально підходити до виконання покладених на неї обов'язків, справедливо та критично оцінювати власні здобутки і прорахунки [5].

Отож перед закладом освіти постає питання пошуку інтелектуально обдарованих дітей, а також забезпечення належного супроводу їх духовного, творчого, наукового зростання. Слід відмітити, що на державному рівні здійснюється виявлення та підтримки здібних до наукової діяльності дітей та молоді. Це здійснюється в навчальних закладах Малої академії наук України, які представляють дослідницько-експериментальний напрям позашкільної освіти. Діяльність МАН України, спрямована на систему роботи з обдарованими учнями[4].

У 1983 році постановою Ради Міністрів було затверджено Типове положення про Малу академію наук школярів, створено координаційно-методичну раду, що сприяло утворенню територіальних відділень МАН у ряді областей України.

Основою сучасної інноваційної моделі навчання і виховання, якою нині стала МАН України, є розвиток мережі спеціалізованих позашкільних навчальних закладів – малих академій наук учнівської молоді, які є осередками науково-дослідницької діяльності учнів. У таких центрах створені всі умови для інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення учнів, реалізовані провідні педагогічні ідеї щодо пошуку, розвитку та підтримки обдарованої учнівської молоді, яка прагне займатися науково-дослідною діяльністю. З учнями працюють компетентні педагоги, вчені, спеціалісти з різних галузей знань [6].

На наш погляд, особливо важливою і перспективною є індивідуальна робота учнів під керівництвом наукового керівника. Організація науково-дослідницької діяльності школярів дає їм можливість самостійно та цілеспрямовано працювати, розвиває креативне мислення, вдосконалює систему теоретичних знань, практичних вмінь та навичок.

Важливо, щоб робота відповідала інтересам учнів, їх віковим, індивідуальним та інтелектуальним можливостям. Бажано для дослідження обирати такі об'єкти та явища, які яскраво відбивають суттєві сторони місцевих природних умов, доступні для систематичних і регулярних спостережень і є актуальними для сучасної науки. Завдяки роботі в науково-дослідницькому проєкті, учні формують і розвивають наукові поняття, логічне мислення, пізнавальні інтереси, вдосконалюють практичні вміння і навички. Базами для виконання дослідницької роботи юних можуть бути академічні установи, музеї, архіви, краєзнавчо-пошукова робота[7].

Слід зазначити, що проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Наше суспільство має потребу в неординарних творчих особистостях. Тому раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти.

Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючого. Обдарованість, як характерну ознаку особистості, визначають за різними критеріями.

Український психолог Юрій Гільбух на основі аналізу пізнавальних особливостей дитини виокремлює такі типи обдарованості:

- природничі теоретики (спрямованість пізнавального інтересу на осмислення абстрактних ідей, схильність до природничих знань);
- природничі прикладники (спрямованість пізнавального інтересу на розв'язання складних конструкторсько-технічних завдань, моделювання);
- гуманітарії (спрямованість пізнавального інтересу на мови, суспільні науки, літератури[2]).

Вченими було зроблено узагальнюючу психологічну характеристику обдарованої особистості: має хорошу пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення; як правило, дуже активна і завжди чимось зайнята[1].

Отже, у обдарованої дитини її інтелектуальні здібності перевищують стандартний рівень, до вирішення проблем і завдань вона застосовує творчий підхід, а також у неї наявний високий рівень мотивації досягнень.

Працюючи у Малій академії наук, дитина розвиває свій інтелект у самостійній творчій діяльності, з урахуванням індивідуальних особливостей і нахилів.

Виходячи із вище сказаного, можемо стверджувати, що найбільш продуктивним є поєднання шкільного навчання з навчанням у секціях МАН, де дитина заглиблюється у предмет навчання, здійснює науково-дослідницьку роботу у співпраці з учителем та науковим керівником.

Учнівські дослідження, завдяки значному обсягу, ретельності збирання та обробки матеріалу, використанню сучасних методів, можуть досягти високого наукового рівня, мати вагомі результати. Значення дослідницьких робіт школярів важливе у різних напрямках[4].

Члени МАН бачать перспективу особистісного розвитку, в них формуються своєрідні ідеали, виникає необхідність у науковому пізнанні і дослідництві [7]. Слід відмітити, що учні, які виконували дослідження в Малій академії наук продовжуватимуть їх у вузах, бо це стає їх внутрішньою потребою, умовою самореалізації. Вони стають активними членами наукових студентських товариств, часто є співавторами наукових статей і доповідей, а після завершення навчання у закладі вищої освіти, багато з них продовжують наукову роботу в аспірантурі [7].

Таким чином, Мала академія наук має важливе значення у становленні майбутньої наукової еліти України, адже у ній створено належні умови для пошуку та розвитку учнівської молоді, яка має схильність до наукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Буряк С. Обдаровані діти. *Здібності. Обдарованості. Таланти*. Бібліотека «Шкільний світ» К.:2009. С.5.
2. Гильбух Ю. З. Внимание: одаренные дети. М.: Знание, 1991. 79 с.
3. Єфімова І. Педагогічна технологія "Створення ситуації успіху" та інтерактивні методи перевірки знань. *Українська мова та література в школі*. 2009. №20. С.22.
4. Ісаєва О. О. Методичні рекомендації щодо підготовки і написання наукових досліджень із літератури в системі Малої академії наук . Київ, 2006.
- 5 . Концепція обдарованості. *Обдарована дитина*. 2000. №1 С.5-9.
6. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті. Київ: «Шкільний світ», 2001.
7. Плющ М. Я. Вимоги до наукових робіт учнів – членів Малої академії наук з української мови та літератури / М. Я. Плющ, Н. П. Гальона, І. В. Савченко. Київ, 2006.
8. Сазоненко Г.С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею). Київ : Гнозис, 2004. 684 с.
9. Яременко Н.В. Клуб інтелектуальних ігор. Київ : Шкільний світ : Видавець Л.Галіцина, 2005. 128 с.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ВИХОВАНЦІВ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА

О.П.Плівачук

Сквирський центр дитячої та юнацької творчості Київської області

Проблема екологічного виховання є одним із пріоритетних напрямків у системі освіти України. У освітянських документах, зокрема у Законі «Про освіту» відмічено, що складовою екологічної компетенції є екологічна культура і дбайливе ставлення до довкілля [3]. Сьогоднішня учнівська молодь повинна засвоїти знання про природу та дбайливо ставитися до природних багатств.

Екологічна компетентність – це прояв екологічної культури особистості у довкіллі, де вона здійснює власну діяльність і може реально впливати на її стан, а також здатна відповідально вирішувати життєві ситуації, діяльність її у побуті й природному середовищі по розв'язанні екологічних проблем на основі знань законів природи.

Класик педагогіки, відомий вчений-практик В.О. Сухомлинський розкрив гуманістичний зміст виховання дітей засобами природи. Погляди українського педагога на світ, на природу і місце людини у ній вражають своєю глибиною, цілісністю, послідовним гуманізмом. Могутнім підґрунтям оптимістичної педагогіки В.О. Сухомлинського є беззастережна віра в красу, в її всеперемагаючу силу, стала орієнтацією на загальнолюдські цінності.

Читаючи праці Василя Сухомлинського, переконуємося в тому, що великий педагог був залюблений в природу і того ж прагнув навчати своїх учнів. У статті «Школа і природа» він продовжує подавати теми таких занять: «Пробудження природи від нічного сну», «Як квіти зустрічають схід сонця», «Як ховаються від негоди метелики», «Промені сонця грають у краплях роси», «Які птахи першими зустрічають сонце в селі і в степу», «Куди летять бджоли вранці з вулика», «Двадцять відтінків осіннього вбрання лісу – як їх назвати», «Як співає жайворонок», «Що чути в квітучому саду», «Живе і неживе в природі», «Як навесні прокидається життя в лісі», «Як ліс готується до зимового сну», «Сонце і зелене поле», «Як з крихітної макової зернинки виростає красива квітка», «Як пролісок пробиває минулорічне листя», «Зимове життя під снігом», «Ой, як важко зимою синичкам», «Подорож краплі води», «Рослини і тварини», «Життя у воді і на землі» та інші [7, с. 540]. Слід зазначити, що у кожній темі закодована програма педагогічного пізнання.

Такі подорожі в природу, будуються як уроки мислення, радості пізнання оточуючого світу.

Найважливішим фактором за силою впливу на особистість К.Д. Ушинський вважав природу. Він писав про її вплив на людину, уміння бачити і відчувати її, відчувати духовне єднання з нею: «Все це допомагає, – зазначав К.Д. Ушинський, – зайнятися іскрами любові до Батьківщини» [8]. Розумна діяльна любов до природи - одна з граней любові до Батьківщини. Щоб дитина навчилася розуміти природу, відчувати її красу, читати її мову,

берегти її багатства, потрібно прищеплювати їй ці почуття з раннього дитинства [8].

Формування екологічної культури починається з родини, а школа вирішує одне з найважливіших завдань - закладає основу формування особистості з новим способом мислення і типом поведінки, рівня взаємовідносин з природою та гармонійною взаємодією з нею.

Позашкільні заклади освіти забезпечують ефективність розвитку екологічної культури школярів через екологічні гуртки, товариства. Сучасні екологічні проблеми поставили завдання виховання молодого покоління в дусі дбайливого і відповідального ставлення до природи, захисту і відновлення природних багатств. Вважаємо, що таке виховання має бути систематичним, регулярним.

Важливе значення для розроблення проблеми екологічного виховання мають Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад, Концепція екологічної освіти України (затверджена колегією Міністерства освіти і науки України від 20.12.20 № 13/6-19) [3].

Теоретичні основи еколого-натуралістичного навчання та виховання у позашкільній освіті закладені в педагогічних працях українських учених І.Д. Беха, В.В. Борисова, В.В. Вербицького, А.Й. Капської, Б.С.Кобзаря, В.М. Мадзігона, Г.П.Пустовіта, Ю.Д.Руденка, А.Й. Сиротенка, О.В. Сухомлинської, Т.І. Сущенко та ін. Педагогічний процес у позашкільних навчальних закладах розглянуто в роботах Т.І.Сущенко, які присвячені розвитку позашкільної еколого- натуралістичної освіти в Україні. Цікавим є дослідження екологічної освіти та виховання учнів у працях В.В.Вербицького [2]. Г.П.Пустовіт розкрив теоретико-методичні основи екологічної освіти та виховання учнів у позашкільних навчальних закладах та формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі [6].

Отже, із цього випливає, що в закладах позашкільної освіти здійснюється формування в дітей уявлень про природу як естетичну цінність і про себе особисто як частину універсальної природної цілісності; готовності особистості до самостійного вибору на користь духовності, творчості, здоров'я, гармонії; потреби в творчій діяльності по втіленню естетико-екологічного ідеалу в практику взаємодії з навколишнім світом.

Головне завдання гуртків екологічного напрямку полягає в тому, щоб сформувати еколого-естетичні компетенції особистості в умовах центрів дитячої та юнацької творчості.

На заняттях гуртків ми наближаємо дітей до світу природи, виховуємо у них дбайливих господарів, змінюємо споживацьке відношення до природи на естетичне милування її красою, використання її оздоровчих можливостей, поєднання красивого і корисного. У таких закладах апробуються та впроваджуються в практику надання додаткової освіти вихованцям за

інтересами і уподобаннями з природничих дисциплін, декоративно-вжиткового та образотворчого мистецтва, народознавства.

На заняттях гуртків педагоги допомагають учням усвідомити залежність людини від природи, а саме головне - донести, що дає довкілля для суспільства в цілому і для кожної людини окремо. Для цього педагоги консолідують всі зусилля, щоб заняття гуртків сприяли вихованню цілісної, свідомої, духовно багатой особистості [1]. У закладі проводяться різноманітні масові заходи, природоохоронні акції, трудові операції, свята. Особлива увага приділяється формуванню екологічної культури молоді та їх громадянській зрілості. Члени гуртків беруть участь у екологічних суботниках, трудових акціях «Посади дерево», «Найкраща клумба квітів», природоохоронних акціях «День довкілля», «Наша допомога птахам», «Годівничка», «Збережи ялинку», «Первоцвіт», виставки малюнків та фотографій про домашніх улюбленців. Змістовно для вихованців проводяться культурно-масові заходи: конкурс малюнка на асфальті «Хай сонцю і дітям всміхаються квіти», квести, вікторини, рухливі ігри та змагання, майстер-класи з писанкарства, солоного тіста, флористики, фітодизайну «Осінніх барв палітра золота», «Новорічний калейдоскоп», «Зимові візерунки», «Пасхальна феєрія», «Оберіг моєї родини».

На заняттях гуртка «Юні любителі природи» проводяться спостереження за живою та неживою природою, дидактичні ігри, дослідження, ігри – загадки, практична робота в куточку живої природи.

На нашу думку, екологічне виховання дітей є найважливішим завданням сучасного суспільства. Педагоги повинні виступати носіями високої екологічної культури, використовувати всі можливості для розвитку в дітей практичних умінь та навичок, залучення до природоохоронної діяльності, виховання етичних, естетичних і патріотичних якостей.

Педагогічний колектив центру дитячої та юнацької творчості спрямовує свою діяльність на збереження фізичного і психологічного здоров'я, духовної єдності особистості. Педагоги знаходяться у постійному пошуку нових ідей з метою заохочення дітей до роботи в закладі, виявлення і задоволення їхніх потреб та інтересів, поглиблення знань з обраного ними профілю і використання отриманих знань і умінь в подальшому навчанні.

Список використаних джерел

1. Вербицький В. Прогностичні орієнтири інноваційного розвитку позашкільного закладу еколого-натуралістичного спрямування. *Рідна школа*, 2009. №8-9. С.28-32.
2. Вербицький В.В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи. Київ : СМП «Аверс». 2003. 304 с.
3. Закон України про позашкільну освіту. *Освіта України: Нормативно правові документи*. Київ : Міленіум, 2001. С. 229-250.
4. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник – педагог: навчально-методичний посібник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
5. Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль [збірник / за загальною редакцією доктора педагогічних наук В.В.Вербицького]. Київ : «НЕНЦ», 2013. 336 с.

6. Позашкільна освіта: стратегії, інновації, практика : зб. матер. міжнар. наук.- практ. конф. Суми : ПП Рудень С.І. 2009. 328с.
7. Сухомлинський В.О. Школа і природа. В.О. Сухомлинський. Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 5. Київ : Радянська школа, 1977. С. 536-551.
8. Ушинський К.Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає. К.Д. Ушинський. Вибр. педагог. твори : в 2-х т. Т. 2. К. : Радянська школа, 1983.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ НА ОСНОВІ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

О. В. Слободяник

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Упродовж останніх років в Україні простежується тенденція варіативності й модернізації економічного та технологічного розвитку суспільства, що актуалізує інноваційні процеси у сфері професійної освіти, зокрема щодо підготовки трудових ресурсів, робітничих кадрів, готових працювати в умовах постійного оновлення техніки й технологій з урахуванням світових тенденцій; здатних творчо мислити, самостійно визначати перспективні цілі власної діяльності й знаходити оптимальні способи їх досягнення, адекватно оцінювати результати й наслідки своїх дій; забезпечувати особисту конкурентоздатність на вітчизняному й міжнародному ринках праці. Сучасні господарства й підприємства постійно впроваджують нову техніку й технології, що, своєю чергою, призводить до зміни характеру праці й потребує радикального оновлення професійних знань і вмінь, упровадження інноваційних підходів до організації професійно-практичної підготовки в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О).

Сучасні вимоги ринку праці до рівня підготовленості трудового потенціалу визначаються сьогодні не стільки в розрізі знань особливостей галузі виробництва, скільки у форматі способів практичного їх застосування. Йдеться про уміння, здатність, готовність проявити здобуті знання в конкретній професійній діяльності. За таких обставин у ЗП(ПТ)О поступово реалізується компетентнісний підхід до підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що передбачає навчання, сконцентроване на вихідних результатах, орієнтоване на формування у здобувачів освіти здатностей до виконання практичних завдань, їх відпрацювання у виробничих умовах.

Виробниче навчання є обов'язковим складником змісту професійної підготовки та спрямоване на формування в майбутніх робітників професійних вмінь і навичок з відповідної робітничої професії та практичну підготовку до професійної діяльності. Прогностичними в минулому столітті й актуальними нині видаються роздуми С. Батишева [2] щодо недостатнього відображення в

навчальних планах і програмах науково-технічних досягнень, змін у технологіях і засобах виробництва. Йдеться про назрілу проблему ХХІ століття – оновлення й модернізації змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників на основі досягнень науки і техніки, упровадження сучасних технологічних процесів, передових методів праці, урахування особливостей галузі, потреб роботодавців.

Тенденції щодо поширення новацій і змін в освітньому середовищі на основі впровадження основних положень компетентнісної парадигми за допомогою нових практичних засобів – педагогічних технологій – призводять до зміни ролі майстра виробничого навчання у здійсненні професійно-практичної підготовки, який «... має право на розроблення власної (авторської) робочої навчальної програми або її створення відповідно до типової з урахуванням варіативного компонента, що включає зміни в техніці та технологіях, притаманні відповідній галузі виробництва чи сфері послуг, пропозиції замовників кадрів. Головним критерієм якості робочої навчальної програми з професійно-практичної підготовки є створення передумов для досягнення запланованого результату в опануванні практичними вміннями та навичками» [1]. Використовуючи педагогічний потенціал методів навчання, майстер виробничого навчання керується критеріями в їх виборі для уроку виробничого навчання, якими є такі: принципи навчання, цілі й завдання навчання, зміст теми, що вивчається, період навчання, навчальні можливості учнів (інтелектуальні, вікові, психологічні), рівень підготовленості, наявні умови й відведений для навчання час, наявне дидактичне й матеріально-технічне забезпечення, можливості педагога (досвід, рівень наполегливості, педагогічні здібності, особисті якості). Окрім того, відповідно до основної дидактичної мети визначається тип уроку виробничого навчання й вид – засіб його реалізації, методика його проведення. Ефективність тієї чи іншої методики залежить від багатьох факторів, зокрема й від здатності майстра виробничого навчання використовувати комплексну систему методів у проведенні уроку виробничого навчання. Уроки виробничого навчання повинні мати випереджальний характер, а кожен майстер виробничого навчання – усвідомлювати відповідальність за підготовку компетентного фахівця, здатного вирішувати виробничі завдання і проявляти професіоналізм у діяльності.

У цьому контексті важливо забезпечити педагогічну взаємодію між суб'єктами освітнього процесу, що базується на творчій активності майстра виробничого навчання, усвідомленій систематичній самоосвітній діяльності, упровадженні у практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної та психологічної наук, нових педагогічних технологій із перспективою перетворення їх на дидактичні принципи та відображення в методах навчання, а після – упровадження у процес професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Безумовно, взаємодія учня та творчого майстра виробничого навчання в інноваційному освітньому середовищі підвищує мотивацію професійної діяльності всіх учасників освітнього процесу, сприяє зміні навчальних цілей, а з

ними – і процесу виробничого навчання, орієнтованого на гарантоване досягнення результатів навчання, що відповідають сучасним вимогам ринку праці й забезпечують якість підготовки компетентного фахівця.

Із метою досягнення якісного рівня професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників майстру виробничого навчання доцільно організувати виробниче навчання на основі творчого використання традиційних й інноваційних педагогічних технологій, зокрема – проєктних. Переваги організації уроків виробничого навчання з упровадженням проєктних технологій у контексті орієнтації на учня, реальність і продукт діяльності, практично проявляються такими позитивними аспектами:

1. Навчання передбачення (прогнозування, моделювання і проєктування майбутньої професійної діяльності), розуміння ринкової цінності проєкту, потреб реальних споживачів тощо формують таку професійну компетентність майбутнього кваліфікованого робітника, яка б максимально відповідала змісту інтегральної компетентності за 4-м рівнем НРК (здатність самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях), сприяють розвитку економічної компетентності.

2. Співробітництво з учнями, їхня участь у процесі прийняття важливих рішень, уміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; підвищення впевненості у власних можливостях, рефлексія сприяють розвитку ключових компетентностей.

3. Застосовування учнями нових інтегрованих знань за допомогою засвоєного раніше матеріалу, пошук, синтез і застосовування нової інформації, розвиток критичного мислення і прагнення до творчості, саморозвитку, самовдосконалення забезпечують розвиток інформаційно-аналітичної компетентності, компенсують дефіцит інноваційно-професійних знань у виконанні виробничих функцій.

4. Цілеспрямованість учнів до досягнення мети, конкретизованої посильними для них завданнями, попередня підготовка до практичних дій, самостійний вибір засобів здійснення проєктної діяльності, доведення продукту до високої якості, міри досконалості, оформлення результатів й оцінка власної практичної діяльності гарантують досягнення завершеності трудових дій, функцій у виконанні комплексних робіт, посилюють значення енергозберігальної, екологічної компетентностей.

5. Спеціальні інноваційні методи, посильна, цілеспрямована на результат підготовка до уроку виробничого навчання, формування особистого ставлення до практичної діяльності й усвідомлення суспільно корисної цінності від практичної проєктної діяльності забезпечують систематичне вдосконалення професійної майстерності майстра виробничого навчання щодо пошуку оптимальних прийомів упровадження проєктних технологій у процес формування професійно компетентного майбутнього кваліфікованого робітника [3].

Технологія проєктного навчання створює оптимальні обов'язкові умови й середовище, у площині яких відбувається пізнання нової інформації, виділення в ній головного, узагальнення й систематизація професійного й життєвого досвіду.

Таким чином, методи, прийоми, засоби, елементи інноваційних педагогічних технологій, які творчо адаптує майстер виробничого навчання в ході проєктної діяльності, уможливають створення оптимального середовища для поглиблення в учнів теоретичних знань, розширення інтелектуальної сфери, активізації їх пізнавально-пошукової діяльності, розвитку ІКТ-компетентності, дослідницької компетентності тощо й закладають основу якісного виконання трудових функцій у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах [Електронний ресурс] : Наказ МОН України від 30 трав. 2006 р. № 419 // Законодавство / ВР України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0711-06>. – Назва з екрана.

2. Профессиональная педагогика : учеб. для студентов, обучающихся по пед. специальностям и направлениям / [С. Я. Батышев, М. В. Яковлева и др.] ; под. ред. С. Я. Батышева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 904 с.

3. Слободяник О. В. Педагогічні умови організації виробничого навчання майбутніх столярів-будівельників у вищих професійних училищах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Слободяник Олександр Васильович ; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – К., 2016. – 238 с.

ЦІННІСТЬ ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ: АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ

Т. О. Толкачова

*Шосткинський фаховий коледж ім. І. Кожедуба
Сумського державного університету*

Останніми роками спостерігається розшарування суспільства не лише за ступенем добробуту, статусом, а й за ціннісними орієнтаціями. Одну з перших сходинок ціннісної ієрархії займає здоров'я людини як важливий і необхідний чинник, що впливає на процес і можливість самореалізації особистості. Саме тому можемо говорити про необхідність усвідомлення важливості й значимості здоров'я та здорового способу життя (далі –ЗСЖ) як пріоритетних цінностей сучасної молоді, зокрема й учнівської.

Розв'язання проблеми цінностей розпочато ще в античні часи. Наявність великої кількості людських потреб і способів відчуття зумовлює існування різних поглядів щодо цінностей: те, що для однієї людини має велике значення, для іншої – малозначне. Поняття "цінності" співвідносне з такими поняттями, як «значущість», «корисність» або «шкідливість». За точку відліку в розгляді

проблеми цінностей заведено вважати Баденську школу неокантіанства, засновник якої – німецький філософ В. Віндельбанд, а систематизатор основних ідей – Г. Ріккерт [1].

Сучасна наука розробила ціннісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує принаймні чотири його сфери – фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) й духовну. Для зручності вивчення феномена здоров'я в науці диференційовано такі поняття:

- *фізичне здоров'я*, тобто індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебіг фізіологічних функцій організму в різних умовах: спокою, руху; рівень фізичного розвитку органів і систем організму;

- *психічне здоров'я* – індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини; пов'язане з особливостями мислення, характеру, здібностей;

- *духовне здоров'я* залежить від духовного світу особистості, зокрема складових духовної культури людства: освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики;

- *соціальне здоров'я* пов'язане з економічними чинниками, стосунками індивіда зі структурними одиницями, з якими створюються соціальні зв'язки: праця, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпеки існування тощо.

У філософському розумінні спосіб життя – це синтетична характеристика сукупності типових видів життєдіяльності людей у поєднанні з умовами життя суспільства. Спосіб життя охоплює всі суспільні сфери: працю, побут, суспільне життя й культуру, поведінку людей і їх духовні цінності. Тобто поведінка або стиль життя є одним з найважливіших елементів способу життя в цілому, який не може не впливати на здоров'я окремої особи [1]. Тому, на нашу думку, досить важливим є усвідомлення учнівською молоддю цінності здоров'я та ЗСЖ.

Завданням нашого дослідження стало визначення (на основі аналізу анкетних даних) цінності здоров'я та ЗСЖ учнів паралелі 6-х класів Шосткінської загальноосвітньої школи №5 в сучасній системі ціннісних орієнтацій (вибірка 73 учні). Ціннісні орієнтації розуміємо як найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, які відмежовують значуще, істотне для певної людини від незначущого, неістотного.

Учням було запропоновані запитання, які передбачали варіанти відповідей; обов'язковою була можливість висловлення власної думки.

Щодо визначення змісту поняття «здоров'я» більшість учнів (73,9%) відповіли, що здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя; 21,9% зазначили, що здоров'я – це гарний настрій і самопочуття; і зовсім невелика кількість (2,5%) опитаних зазначили, що здоров'я – це коли нічого не болить; 1,4% здоров'ям вважають відсутність тілесних хвороб.

На думку 65,75% опитаних, людина веде ЗСЖ, якщо вона спрямовує свою енергію на здоров'я й виконання біологічних і соціальних функцій; 34,27% вважають ЗСЖ відсутністю в людини шкідливих звичок, насамперед

невживання алкоголю й наркотиків; 10,96% опитаних акцентує увагу на безконфліктній поведінці з близькими; 8,22% студентів зазначають важливість підтримання гігієни; 4,11% відзначають значимість ранкової зарядки; і лише 1,37% опитаних вважають, що людина веде ЗСЖ, якщо вона правильно харчується, має психологічний (душевний) спокій.

Обираючи аргументи ЗСЖ, відповіді респондентів розподілились таким чином: 47,95% анкетованих як аргумент обрали благополуччя в усіх сферах життя; 26,1% відзначили здорове покоління; 20,55% респондентів указують на силу волі, уміння протистояти рекламі й соціальному тиску; 17,81% як аргумент ЗСЖ обрали відсутність залежностей; 5,48% акцентує увагу на тому, що не збагачують тютюнові й алкогольні компанії, і 2,74% як аргумент ЗСЖ обирають економічну вигоду.

На запитання щодо важливості формування норм ЗСЖ учні відповіли: так, це важливо для повноцінного розвитку особистості – 89,04% респондентів; так, це важливо для самопочуття особистості – 16,5% учнів; ніколи не замислювалися – 2,74.

Особами, які формували навички ЗСЖ безпосередньо респондентам, були такі: більшості з опитаних навички ЗСЖ прищеплювала мати (64,38%); батько прищеплював навички ЗСЖ 41,1% учнів. Решта відповідей розділилась так: 5,48% – отримали навички ЗСЖ від бабусі; 6,85% респондентів – від учителя фізкультури в школі, і така ж кількість опитаних обрали власний варіант, зазначивши й батька, і матір, і дідуся, і бабусю, і вчителя фізкультури; брата і сестру – 4,1%; деякі відповіли, що ніхто не прищеплював, – 1,37%, 5,48% відповіли, що самі обрали ЗСЖ як пріоритетну цінність.

Щодо власного ставлення опитаних до здоров'я та ЗСЖ, однією з найважливіших особистих цінностей 21,32% опитаних вважають їх цінністю, але не найважливішою, 4,11% опитаних відповіли, що ніколи не замислювалися над цим питанням. Важливо зазначити, що жоден з опитаних не відповів, що здоров'я для нього взагалі не є цінністю.

Результати опитування дали можливість виявити загальну позитивну спрямованість учнів щодо визнання цінності здоров'я та ЗСЖ. Респонденти розуміють вплив визначених цінностей як складових формування цілісного образу кожної особистості.

Список використаних джерел

1. Панченко Л. Цінність як філософська інтенція буття людини. *Вища освіта України*. 2002. № 4. С. 33–37.
2. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шлях освіти*. 1996. № 1. С. 24–28.

ТЬЮТОРСЬКИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

С. В. Толочко

*Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук
України*

**Тьюторинг не може та не повинен бути
універсальним методом для всіх, однак
він повинен бути доступний кожному,
хто вбачає в ньому потребу.**

*Тетяна Швець, заступник директора Приватної школи «Афіни»,
директор програми International Academy of Tutoring*

Закон України «Про освіту» мету повної загальної середньої освіти ототожнює з усебічним розвитком, вихованням і соціалізацією особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, прагненням неперервно самовдосконалюватися та навчатися, готовністю здійснити свідомий життєвий вибір та самореалізовуватися, бути відповідальним, провадити трудову діяльність та виявляти громадянську активність [2]. Аби досягнути цієї мети, необхідно сформувати потрібні сучасній особистості ключові компетентності, серед яких означено екологічну.

Екологічна компетентність учнів на рівні базової середньої освіти передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності й важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [1, с. 3].

У сучасній освіті тьюторство – це педагогічна позиція, яка пов'язана зі спеціальним чином організованою системою освіти, мета якої – допомогти кожному у визначенні власного освітнього (або майбутнього професійного) шляху та супроводжувати його в побудові індивідуальної освітньої програми. **Тьюторською** називають діяльність педагогів як тьюторів, що є педагогічною діяльністю з індивідуалізації освіти, спрямована на виявлення й розвиток освітніх мотивів та інтересів учня, відбір навчально-пізнавальних ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, роботу з освітнім замовленням родини, на формування навчальної та освітньої рефлексії підопічного.

Процес формування екологічної компетентності школярів здійснюється за допомогою таких **принципів тьюторства**: *гуманної освіти* (духовні цінності як основа визначення змісту екологічної освіти, формування цілісної гармонійної картини світу, забезпечення сприятливих умов для розвитку здібностей і творчого потенціалу тьюторанта); *природовідповідності* (відповідність освітнього процесу природному стану тьюторанта, створення умов для розкриття його потенційних можливостей); *індивідуалізації* (орієнтація на індивідуальні освітні пріоритети кожного тьюторанта, його знання в царині екології та організація допомоги у

визначенні особистісного освітнього шляху та супроводі індивідуальної освітньої програми щодо формування екологічної компетентності); *відкритості* (доступ учасників освітнього процесу до всіх можливих ресурсів для особистісного освітнього руху в галузі екології); *варіативності* (різноманіття видів освітньої діяльності з формування екологічної компетентності, можливість визначити власні інтереси, схильності, здібності, вибрати шляхи їхньої реалізації для самовизначення і здійснення вибору галузі для подальшої життєвої практики); *мобільності* (участь у різноманітних навчальних або навчально-, науково-дослідницьких програмах з екології, основними цілями яких є підвищення якості екологічної освіти, розвиток міжкультурного обміну, одержання додаткової освіти) тощо.

Нині виділяється *три основні напрями* тьюторської роботи з формування екологічної компетентності школярів, а саме:

– *соціальний вектор* (разом зі своїм підопічним тьютор повинен побачити й проаналізувати всю інфраструктурну карту освітніх можливостей формування екологічної компетентності школярів з погляду їхньої ресурсності для реалізації конкретної індивідуальної освітньої програми учня. Тьюторант у процесі консультацій дізнається про ті місця в соціумі (спецкурси, тренінги, клуби, відкриті семінари, конференції тощо), де він може чогось навчитися під час формування екологічної компетентності);

– *культурно-предметний вектор* (тьютор за допомогою предметних консультацій допомагає тьюторанту освоювати культурну традицію, українську й світову, щодо формування екологічної компетентності школярів; залучення знань з інших предметних галузей сприятиме розширенню спектру предметних знань і формуванню міжпредметних компетентностей, що забезпечить розуміння концепції сталого розвитку);

– *антропологічний вектор* (тьюторант повинен усвідомлювати вимоги реалізації визначеної програми щодо формування екологічної компетентності; означити наявні власні якості та необхідні для вказаного процесу. Тьютор лише допомагає побачити й обговорити антропологічні вимоги індивідуальної освітньої програми, однак, вибір завжди залишається за тьюторантом) [3, с. 41].

Формування екологічної компетентності школярів за допомогою *тьюторських технологій* передбачає використання суб'єкт-суб'єктного, компетентнісного, діяльнісного, гуманістичного підходів та засновані на взаємодії досвідченого й недосвідченого (малодосвідченого), на діалозі. У контексті означеної розвідки *тьюторські технології* включають технологію індивідуальних і групових консультацій; формулювання проблемних запитань; технологію активного слухання; проектно-дослідницьку; інтерактивну; кейс-технологію (вирішення конкретних ситуацій); «портфоліо»; інформаційну технологію тощо.

Значній результативності освітньої діяльності тьютора під час формування екологічної компетентності школярів сприяють такі *нетрадиційні методи і форми* навчання: мікровикладання; рольові ігри чи моделювання; наукові майстерні (групова робота, педагогічний тренінг, творча майстерня); уведення модульних курсів (основний напрям – розвиток навичок самостійної роботи

тьюторантів з формування екологічної компетентності); використання в освітній практиці сучасних цифрових (інформаційних, інформаційно-комунікаційних) технологій; розширення з допомогою мультимедіа спектру освітніх послуг; використання дистанційного/змішаного навчання.

Помітних трансформацій набувають і **засоби** формування екологічної компетентності школярів, коли поряд зі звичайними книгами, посібниками, підручниками, демонстраційними гербаріями, муляжами, макетами, моделями, послуговуються аудіовізуальними й відео-засобами, наочними площинними як у форматі гіперсторінок, так і у графічному чи відео вигляді. Однак, актуалізуються й нові засоби навчання: електронні освітні ресурси (мультимедійні підручники й універсальні енциклопедії, мережеві освітні ресурси тощо); сервіси та служби мережі Інтернет (електронна пошта, пошукові системи, сервіси для збереження закладок і мультимедійних ресурсів, мережеві щоденники, ВікіВікі, карти знань, сервіси для спільної роботи, соціальні геосервіси тощо).

Тьюторський супровід процесу формування екологічної компетентності школярів передбачає належну підготовку педагогів. Тож нині директорат інклюзивної освіти МОН спільно з Міністерством соціальної політики працює над можливістю введення професії, якої поки що немає в національному класифікаторі, – тьютора – для надання індивідуальної допомоги учням в інклюзивних класах. У контексті означеної нами проблеми вчитель-тьютор покликаний визначити та створити умови для конструювання й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учня щодо рівня сформованості в нього екологічної компетентності та супроводжувати його в цьому процесі.

Зважаючи на вищесказане, можемо зробити висновок, що лише за умови якісного виконання означених завдань зможемо стверджувати про життєствердність тьюторської моделі навчання в українському освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Сучасні моделі педагогічної професії в системі післядипломної освіти для сталого розвитку/ упоряд. Толочко С. В.: навч.-метод. посібн. / Навчально-науковий інститут неперервної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ; Ніжин, 2019. 312 с.

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Федорченко Т.Є., Кириченко В.І.

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

У цифровому світі діти та молодь отримують потужні можливості для освіти, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації та розбудови широкої мережі комунікативних і професійних зв'язків. Однак, реалізація життєвих стратегій і планів особистості у цифровому світі на пряму корелює зі станом її здоров'я.

Преамбула Статуту ВООЗ трактує здоров'я як «складний феномен глобального значення; стан повного фізичного, психічного, духовного, соціального благополуччя, а не, лише відсутність хвороб». Він має такі складники: фізичне (соматичне) здоров'я, психічне здоров'я, духовне здоров'я, соціальне здоров'я.

Фізичне (соматичне) здоров'я відображає поточний стан органів і систем органів людського організму; рівень їх розвитку і функціональних можливостей, ступінь адаптації до різних факторів зовнішнього середовища. Воно являє основу пірамідальної системи структурної організації людини. Фізичне здоров'я – це стан організму, при якому показники основних фізіологічних систем лежать в межах фізіологічної норми і адекватно змінюються при взаємодії людини з зовнішнім середовищем.

Здоров'я психічне – стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам навколишньої дійсності регуляцію поведінки, діяльності. До сфери психічного здоров'я відносять індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини (збудженість, емоційність, чутливість. Психічне здоров'я складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уяв, почуттів.

Духовне здоров'я визначається багатством духовного світу особистості, знанням і сприйняттям духовної культури (цінностей освіти, науки, літератури, мистецтва, моралі, етики; включає рівень свідомості, особливості світогляду, ставлення до сенсу життя, оцінка власних здібностей і можливостей.

Показники *соціального здоров'я* пов'язані з економічними чинниками, стосунками особистості із соціумом та взаємодією індивіда зі структурними одиницями соціуму (сім'єю, навчанням, відпочинком, побутом, соціальним захистом, охороною здоров'я, безпеки існування).

В реальному житті всі чотири складники тісно взаємопов'язані, вони в сукупності визначають наявний стан здоров'я особистості як цілісного складного феномену.

Цифровий світ через комп'ютери, ігрові консолі, планшети або смартфони створює дітям безмежні можливості навчання і зв'язку, тому доступ до мережі Інтернет і цифрова грамотність усе частіше розглядаються як

складова прав дитини на свободу вираження поглядів, на участь, освіту та розвиток. Відповідно до рекомендацій, які видаються Комітетом ООН з прав дитини, всі діти повинні мати можливість отримувати безпечний доступ до ІКТ і цифрових засобів масової інформації, а також мати можливість повною мірою брати участь, висловлювати свою думку, шукати інформацію і користуватися всіма правами, закріпленими в Конвенції ООН про права дитини, без будь-якої дискримінації.

Проте, Інтернет і соціальні медіа також пропонують дітям і молоді шкідливий контент, де широко використовується пропагування мови ворожнечі, радикалізації й тероризму; спотворення конфіденційності й питань захисту даних та інші ризики, в тому числі сексуальне насильство онлайн і надмірний вплив сексуалізованих зображень. У деяких випадках, таких як кібер-булінг та самовикриття, власна поведінка дітей в Інтернеті може завдати шкоди іншим людям і становити небезпеку для них.

Сьогоднішні діти та молодь опинилися на межі кризи психічного здоров'я. Це спричиняється довготривалим перебуванням за екранами гаджетів та надмірним використанням девайсів. Електронні пристрої заважають дитині розвивати фантазію й уяву, концентрація уваги йде на спад, а відтак, скорочується кількість інноваційних ідей і самостійних розумових пошуків, діти, постають пасивним інформаційним споживачем. Від величезної кількості інформації і дефіциту часу на обробку її гігантських обсягів, перевантажені учні перестають логічно мислити, в результаті чого настає так званий інформаційний невроз, розлади нервової системи, психіки і поведінки, що є причиною розладу психічного та духовного здоров'я.

Найбільш небезпечними є рольові комп'ютерні ігри (гра у відеоігри дає викид адреналіну, що змушує наш мозок бути занадто збудженим), які здатні сформувати психологічну залежність, вони не враховують вікових психологічних особливостей і впливають на формування особистості в період активної соціалізації. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) внесла комп'ютерну залежність у розряд категорій патологічних пристрастей. У зростаючій особистості спостерігається нестабільність психіки. Доведено, що до 14 % користувачів Інтернету мають психологічну залежність, до 25 % набувають її протягом 3 років.

Новітні комп'ютерні та інформаційні технології, а особливо мережеві, суттєво впливають на спосіб життя і життєдіяльність дітей та молоді, у тому числі на соціальне здоров'я. Школярі поступово переходять на підтримання мозкової активності технологічними засобами прогресу, опановуючи інформацію з глобальної інформаційної бази – Інтернету, який стає простором їхнього життя. Окрім того, у дітей і молоді виникають проблеми з живим спілкуванням. Вони вже звикли до віртуальних «емодзі», не хочуть чи не можуть висловлювати свою думку, ділитися своїми почуттями, переживаннями.

Суттєве значення для погіршення фізичного здоров'я дитини чи молодої людини має вимушено статична поза за комп'ютером з нахилом уперед, яка

вносить зміни в конфігурацію хребетного стовпа і призводить до звуження її грудної клітки, що відбивається на заповненні шлуночків серця кров'ю і серцевому ритмі.

Тривале перебування за комп'ютером є причиною порушень нерегулярного, незбалансованого харчування молодого організму, наслідками якого є порушення роботи травного тракту, вітамінна та мінеральна недостатність, або зловживання продуктами швидкого приготування, фаст-фудом на тлі гіподинамії, яка у свою чергу провокує надмірну масу тіла, різноманітні метаболічні та ендокринні порушення.

Головним джерелом несприятливого впливу на здоров'я користувачів персональних комп'ютерів є монітор. Поряд із ергономічними параметрами: знижений контраст зображення, дзеркальні блики від екрану, мерехтіння зображення, небезпеку становить електромагнітне випромінювання. До його біологічної дії найбільш чутливими системами організму є нервова, імунна, ендокринна та статева. Через сигнали Wi-Fi воно впливає на сон так само як і синє світло – дестабілізуючи баланс мелатоніну в організмі і змушує відчувати себе збудженим та бадьорими перед сном.

Діти та підлітки як особи, які переживають період активного росту, становлення ендокринної, нервової, серцево-судинної та інших систем організму, мають підвищений ризик розвитку захворювань, пов'язаних із впливом цифрових технологій. Внаслідок нервово-емоційної напруги швидко розвивається перевтома, що провокує головний біль, суттєве погіршення зору. Може виникати шум у вухах, запаморочення, нудота, комп'ютерний зоровий синдром, який ґрунтується на зоровому стомленні. Його найбільш частими симптомами є зниження гостроти зору, його затуманення та труднощі при переведенні погляду з ближніх предметів на дальні й назад; відчуття змін забарвлення предметів, двоїння.

Не менш шкідливими є такі захворювання як ожиріння, викривлення постави, порушення чи навіть позбавлення сну; затримки у розвитку мовлення, уваги, пам'яті та мислення школярів; часті й різкі перепади настрою, нервові розлади й навіть суїцидальні наміри.

Стратегія Ради Європи з прав дитини (на 2016-2021 рр.) одним із пріоритетних напрямків визначила забезпечення й дотримання права дитини в цифровому середовищі. Згідно з нею Інтернет повинен бути безпечним для здоров'я, відкритим та сприятливим середовищем для дітей і молоді.

Педагогічним працівникам у співпраці з іншими зацікавленими сторонами, що діють в цій галузі, слід заохочувати і захищати права дітей та молоді на захист фізичного і психічного здоров'я, доступ до інформації, свободу вираження думок і участі в цифровому середовищі.

З огляду на вище зазначене, невід'ємною складовою виховного процесу в сучасних закладах освіти вбачається вирішення наступних завдань, що сприятимуть збереженню фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей та молоді:

- здійснити аналіз наявних освітніх програм для дітей та педагогічних працівників з метою оцінювання їх відповідності сучасним ризикам для дітей в цифровому середовищі щодо збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я;
- оновити навчальні програми щодо розвитку навичок безпечного для здоров'я використання мережі Інтернет, набуття цифрової та медіаграмотності в закладах освіти;
- посилити просвітницьку діяльність з інформування педагогів, батьків, дітей та молоді щодо важливості й корисності ведення здорового способу життя, рухової активності, прогулянок на природі, фізичних та дихальних вправ, використання оздоровчої сили природи (сонця, води, повітря), загартування організму задля мінімізації ризиків впливу цифрових пристроїв на здоров'я;
- сприяти розробленню та розповсюдженню програмного забезпечення застосунків для смартфонів і планшетів, а також інших засобів комунікації для розширення можливостей дітей, батьків і педагогів щодо безпечного використання потенціалу ІКТ і цифрових медіа.

Список використаних джерел

1. <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-ditej-u-cifrovomu-prostori-mon-nadaye-rekomendaciyi-dlya-pedagogichnih-pracivnikiv-ta-batkiv>
2. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/81369/
3. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3208676-cifrove-seredovise-ce-nebezpecno-dla-psihiki-skolara.html>
4. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>
5. Національна стратегія захисту дітей в цифровому середовищі на 2021 – 2026 роки (проект) <https://thedigital.gov.ua/regulations/natsionalna-strategiya-zakhistu-ditey-v-tsifrovomu-seredovishchi-na-2021-2026-roki>
6. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016-2021 pp.) http://www.nsj.gov.ua/files/147679858320161003101948_CoE%20Strategy%20on%20children_ukr-1.pdf
7. EU Kids Online (2014), EU Kids Online: findings, methods, recommendations. <http://eprints.lse.ac.uk/60512/>

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У ВИХОВАННІ

Н. В. Харченко

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Питання партнерства як однієї з необхідних умов сталого розвитку суспільства було актуалізовано ще з кінця ХХ століття. У 1992 році на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Rio Earth Summit) центральне місце в досягненні сталого глобального розвитку було відведено партнерству між урядами, приватним сектором і громадянським

суспільством. Сьогодні відкритість і готовність соціальних інститутів до взаємодії й партнерства є важливою характерною ознакою демократичного громадянського суспільства.

У сучасності актуальність і необхідність соціального партнерства в освіті зумовлена низкою причин:

- соціальне партнерство дозволяє організаціям-учасникам ефективно відповідати на виклики суспільства й бути дієвими партнерами держави (основна ідея такої співпраці – взаємовигідна кооперація, у якій дитяча (молодіжна) громадська організація або заклад освіти – не прохач або споживач ресурсів, а повноправний партнер у досягненні кінцевого продукту (освітньої послуги);

- соціальне партнерство передбачає безпосередній і прямий обмін ресурсами, що залучаються від партнерів, що впливає на конкретні результати діяльності організації або освітньої установи;

- соціальне партнерство будується на довгостроковій основі та взаємній довірі учасників, передбачає використання потенціалу підприємницького сектора для суспільного блага й фокусується на служінні інтересам усього суспільства;

- соціальне партнерство сприяє розширенню меж співпраці закладу освіти з батьками, інститутами громадянського суспільства, закладами культури, сфери бізнесу, передбачає відповідальне співробітництво різноманітних установ і партнерів.

Фахівці (Р. Теннісон, Ф. Витко, Н. Махначова, С. Телешун С. Ситник, Н. Драгомирецька, С. Безвух, А. Стопчак) у працях, присвячених різним аспектам соціального партнерства, акцентують увагу на специфіці побудови партнерської взаємодії з різними соціальними інституціями.

Відтак, для того, щоб соціальне партнерство було ефективним, необхідно враховувати специфіку й особливості впровадження моделей із різними типами партнерів, зокрема з державним сектором, закладами освіти різних типів, комерційним сектором, громадським сектором, засобами масової інформації, мас-медіа.

1. Модель партнерства з державним сектором (органами державної влади й органами місцевого самоврядування). Особливості державного сектора:

- є каталізатором змін у соціально-економічному житті;
- фінансово й інституційно підтримує громадські ініціативи, на яких засноване партнерство;

- створює законодавчі й нормативні умови для реалізації інновацій, розвитку місцевого самоврядування, некомерційного сектора, благодійної діяльності;

- формує цільові програми розвитку соціальної сфери й об'єднує для їх реалізації різні ресурси;

- привертає місцеве самоврядування, некомерційні організації й бізнес для здійснення цільових програм, використовуючи різні організаційні й фінансові механізми, зокрема й соціальне замовлення;

- місцеве самоврядування представляє інтереси місцевої громади;
- у межах своїх повноважень забезпечує можливість найбільш ефективного вирішення соціальних проблем завдяки реалізації конкретних проєктів.

2. *Модель партнерства із закладами освіти різних типів (ЗЗСО, ЗПО, ЗВО, ЗПТО, ЗДО).* Особливості закладів освіти:

- мають великий виховний потенціал;
- спрощують доступ до інформації про ринок освітніх послуг;
- відкривають ширші можливості для залучення великої кількості дітей та учнівської молоді;
- сприяють залученню до партнерства батьківської громади;
- мають сприятливі можливості для інтеграції ідей у суспільство завдяки великому охопленню дітей та учнівської молоді;
- на основі партнерства сприяють розвитку особистісно-вольових якостей дітей та учнівської молоді.

3. *Модель партнерства з комерційним сектором (бізнес-структурами).* Особливості комерційного сектора:

- надають благодійні пожертвування;
- забезпечують можливість використовувати досвід і професіоналізм компетентних менеджерів у вирішенні суспільно значущих проблем;
- здійснюють інвестиції й комерційну діяльність за рахунок створення товарів і послуг;
- забезпечують зайнятість населення;
- створюють інновації;
- залучають інвестиції.

4. *Модель партнерства із громадським сектором (громадськими об'єднаннями й організаціями різних типів: ДГО, МГО, благодійними організаціями, професійними асоціаціями).* Особливості громадського сектора:

- пропонують нові ідеї й рішення, соціальні технології;
- забезпечують громадський контроль за діями влади; висловлюють інтереси певних груп населення (молодь, діти тощо);
- пропонують нові ціннісні орієнтири (екологічний рух, рух за здоровий спосіб життя, правозахисний рух тощо);
- формують і організують соціальні ініціативи громадян.
- забезпечують досвід різноманітної діяльності, можливості випробувати власні сили в різних проєктах;
- мають варіативність ролевих розстановок у середині громадського об'єднання, де надається можливість самостійної, ініціативної діяльності, співкерівництва.

5. *Модель партнерства із засобами масової інформації, мас-медіа (преса, радіо, телебачення, інтернет-ЗМІ, соціальні медіа).* Особливості мас-медіа:

- знаходяться у площині суспільної діяльності;
- допомагають у формуванні іміджу організації / закладу;

- мають механізми створення й цілеспрямованого поширення інформації;
- допомагають установили між партнерами надійний зв'язок;
- налагоджують надійні канали спілкування;
- надають комплексний медіасупровід важливих подій;
- мають можливості для лобіювання інтересів організації в органах влади;
- ініціюють громадські звернення, збори, слухання, масові акції тощо;
- оприлюднюють результати «публічних рейтингів» (осіб або інституцій);
- сприяють загальному інформуванню цільових аудиторій.

Розширення поля соціального партнерства громадських організацій з іншими соціальними інституціями, підприємцями, установами, підвищення рівня співпраці з органами державної влади й органами місцевого самоврядування сприятиме розробленню й реалізації проєктів, спрямованих на залучення дітей до участі в житті суспільства на всеукраїнському, регіональному й місцевому рівнях, формуванню нового типу партнерства у провадженні соціально значущої діяльності.

Список використаних джерел

1. Безвух С. В., Стопчак А. Ю. Соціальне партнерство науки і бізнесу: форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення. – Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 3. – Т. 3. – с. 7 – 14
2. Драгомирецька Н. М. Державно-громадянське партнерство у сфері соціального розвитку : навч. пос. / Н. М. Драгомирецька, Н. В. Піроженко, І. В. Матвеєнко. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017 – 290 с.
3. Лісова Н. Соціальне партнерство як основа державно-громадського управління загальною середньою освітою / Н. Лісова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2016. – Вип. 54. – С. 183–191.
4. Махначова Н. М. Роль соціального партнерства в громаді в умовах децентралізації. // Ефективна економіка. – 2018. – № 6. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6404/> Дата звернення: 30.06.2019).
5. Міжсекторальні взаємодії як основа публічного управління : навч. посіб. / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.
6. Теннісон Р. Практичне керівництво по партнерству. Електронний ресурс: URL: <https://www.unpei.org/sites/default/files.pdf>. Дата звернення: 12.04.2019.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Часнікова О.В.

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Підприємницька компетентність визнана однією з ключових компетентностей учнів в переліку ключових компетентностей, визначених українськими педагогами за матеріалами дискусій, організованих у рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному». Вона передбачає реалізацію здатностей: співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними ресурсами, інтересами і потребами інших людей та суспільства; організувати власну трудову та підприємницьку діяльність і роботу колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці; складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти; презентувати й поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності та діяльності колективу [4].

Розвивати підприємницьку компетентність можливо на уроках з усіх предметів та у виховній роботі. Проте на цьому шляху існує низка проблем, які здебільшого пов'язані з готовністю вчителів до такої діяльності [2].

Локальне опитування, що проводилось серед слухачів курсів підвищення кваліфікації КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» виявило низку проблем і протиріч. А саме:

- відсутність у педагогів обізнаності та досвіду у бізнес-діяльності;
- упереджене ставлення вчителів до підприємців та підприємницької діяльності;
- майже повна відсутність конкуренції на ринку праці педагогічних працівників;
- необізнаність щодо інформаційних ресурсів сфери бізнесу, підприємництва, економічного управління державою, міжнародної економічної діяльності тощо.

Також з'ясовано, що навіть коли вчитель є теоретично обізнаним у сфері підприємництва, то все одно навчання учнів здебільшого не носить активного характеру.

Ми виходимо із того, що формування і розвиток підприємницької компетентності відбувається не лише через зміст навчального предмета, а й через форми, методи, технології навчання.

У цьому випадку унікальні можливості для формування підприємницької компетентності здобувачів освіти відкривають інтерактивні методи навчання.

Завдяки ним учні можуть самостійно знаходити прості і зручні засоби для вирішення широкого кола завдань, у тому числі економічних.

Інтерактивне навчання завжди має цілком конкретні і прогнозовані цілі: підвищення ефективності освітнього процесу, посилення мотивації до навчання; формування і розвиток підприємницьких навичок учнів; формування комунікативних навичок; розвиток навичок володіння сучасними технічними засобами і технологіями сприйняття і обробки інформації; визначення її достовірності тощо [3, с.12].

Інтерактивні технології розглядають як сукупність засобів і методів взаємодії між вчителем та учнями, метою якого є перетворення інформації в особисті знання та вміння [1]. При постійному використанні інтерактивних технологій в освітньому процесі поліпшується зворотний зв'язок, який часто при традиційному навчання зводиться лише до перевірки знань, умінь і навичок.

Учителю в досягненні цілей допоможе застосування різноманітних методів навчання. Їх можна згрупувати наступним чином:

Методи, що ґрунтуються на вміннях критичного мислення, аналізу, оцінювання й узагальнення фактів: мозковий штурм, SWOT-аналіз, інтерактивна лекція, робота з текстом-джерелом;

Методи, що сприяють формуванню відповідальності, прийняттю обґрунтованих рішень: дискусії, дебати, «шість капелюхів», метаплан. Наприклад, на заняттях учні можуть випробувати себе в ролі підприємця (розробити бізнес-ідею, проаналізувати, організувати, прорахувати її). Це створює можливість налагодження взаємозв'язків з однолітками, усвідомлення відповідальності, демонструє необхідність критичного мислення й активної життєвої позиції.

Методи, що ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, створюють умови для дії: драма, моделювання, рольова гра, «асоціативний куш», ментальні карти. Наприклад, досить ефективними для розвитку підприємницьких якостей є рольові ігри, які допомагають учням уявити себе експертами в певній сфері, продемонструвати знання, уміння, часто здобуті завдяки методу випереджувальних завдань.

Робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, метод проектів. Наприклад, продуктивна діяльність учнів можлива за умови взаємонавчання, роботи в групах. Метод проектів вважається основною технологією формування ключових життєвих компетентностей учнів, зокрема й підприємницької. Участь у реалізації конкретних шкільних проектів економічного спрямування важлива для формування сталих навичок і більш ґрунтовної особистої мотивації учнів до навчання.

Окрім того, інтерактивне навчання передбачає: створення та використання електронних освітніх ресурсів; використання мультимедійних засобів навчання; роботу з кейсами; участь в обговореннях тощо.

Вибір конкретного методу, а також спосіб його реалізації може відрізнитися щодо потреб, можливостей та досвіду учнів. За умов організації

інтерактивного навчання якомога більше учнів залучені в освітньому процесі, кожний з них робить свій особливий індивідуальний внесок. Таким чином відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності, рефлексія.

Формування і розвиток умінь і навичок, притаманних підприємливій людині, можна здійснювати через зміст навчального матеріалу, який має можливість інтеграції декількох предметів, створення міжпредметних зв'язків.

На уроках, де застосовуються інтерактивні методи навчання немає одноманітності, монотонності; створюються умови для розвитку дитини. Місія вчителя – створити атмосферу довіри, комфортні умови для співпраці учнів, розвитку в них лідерських якостей, почуття управлінської відповідальності за діяльність групи. Також важливо відібрати необхідні джерела інформації, підготувати тексти для самостійної творчої діяльності учнів на уроці, правильно сформулювати питання, виробити алгоритм дій при застосуванні певного методу навчання. Від цього буде залежати ступінь сформованості підприємницької компетентності учнів.

Отже, застосування інтерактивних методів навчання на уроках сприяє формуванню і розвитку підприємницької компетентності учнів, дає змогу свідомо обирати власний шлях до професійного успіху, вчить аналізувати та ухвалювати ефективні рішення не лише в економічній сфері, а й у різних життєвих ситуаціях, адже підприємницька діяльність є багатовекторною.

Список використаних джерел

1. Інтерактивні технології навчання: Теорія, досвід : метод. посіб. / авт.- уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : А.П.Н., 2002, 136 с.
2. Ліскович О. Структура та сутність підприємницької компетентності учнів у контексті навчання фізики [Електронний ресурс]. *Наукові записки*. 2016. Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/228638258.pdf>
3. Назаренко Г.А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: [метод. посібник]. Черкаси: ЧОППО, 2014. 68 с.
4. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Режим доступу: <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ КИТАЮ

Чжоу Тінтін

*Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського*

Поняття *компетентності* досить широко розробляється сучасною наукою, передусім щодо формування у здобувача освіти певних якостей, спрямованих на реалізацію конкретної професійної діяльності, що узагальнено розуміють як компетентності. Розглянемо деякі тлумачення феномену «компетентність» ученими різних країн, які суттєві для розуміння освітніх процесів Китаю.

Австралійська вчена К. Вельде розглядає феномен компетентності як особистісну характеристику фахівця, котра містить комплекс необхідних знань та умінь, набуття яких супроводжується розвитком гнучкості мислення, що дозволяє мобільно оперувати знаннями та вміннями у виконанні фахових задач [10]. Суголосьне тлумачення подає американський учений Р. Мейєрс, який акцентує в понятті «компетентність» не абстрактні знання та вміння, а їх набуття відповідно об'єктивних вимог професії [7, с. 15].

Британський учений Дж. Равен також уточнює «компетентність» як специфічну здібність, що є необхідною для виконання певної дії у конкретній предметній галузі; «компетентність» обов'язково містить й усвідомлення людиною відповідальності за свої дії [4, с. 44].

У доповіді ЮНЕСКО Жак Делор виокремлює чотири «стовпи», на яких має базуватися освіта: «навчитися пізнавати, навчитися діяти, навчитися жити разом, навчитися жити» [1, с. 37].

Автори міжнародного проекту «Універсальні компетентності і нова грамотність: від гасел до реальності» [5] здійснили порівняльний аналіз понад 180 рамок компетентностей у різних країнах (Велика Британія, Канада, Китай, Корея, Польща, Росія, США, Фінляндія) і систематизували універсальні компетентності за трьома блоками [5, с. 19]: 1) компетентність мислення (пізнання) – застосування навичок мислення для розв'язання інтелектуальних задач; 2) компетентність взаємодії з іншими людьми»; 3) компетентність взаємодії з собою (самокерування). Кожна з універсальних компетентностей відображає комплексну здатність людини діяти певним чином у конкретній ситуації; в основі кожної компетентності лежить широкий перелік навичок, які невід'ємні від знань та установок і мобілізуються в діях людини саме тоді, коли їй необхідно вирішувати конкретне завдання. Під «універсальними компетентностями» автори розуміють такі, що «необхідні кожній людині для особистості розвитку і самореалізації, успіху на ринку праці, соціальної включеності і активної громадянськості» [5, с. 37].

В Україні (де здобуває освіту авторка статті, яка є громадянкою Китаю), початок дискусії щодо активного переорієнтування освіти в напрямі компетентнісного підходу було покладено в 2004 році [2]. Аналіз становлення ідеї компетентності дали можливість О. Локшиній, апелюючи зокрема до праць Smith Mark K. [9], дійти висновку про виокремлення чотирьох базових характеристик поняття, а саме: необхідність контексту для виявлення і демонстрації певної компетентності; компетентність є результатом того, що суб'єкт робить (може виконати) практично, а не описом процесу виконання; для вимірювання необхідні затверджені стандарти; компетентність є мірою того, що людина може робити в конкретно визначений час [3, с. 54].

Зупинимось на тлумаченні компетентнісного підходу китайськими вченими (Сяоу Чен (Xiaoyu Chen), Лин Сяоин (Lin Xiaoying), Ся Хуанхуан (Xia Huanhuan)) [5, с. 104-122], особливістю якого є принципова підтримка індивідуальності здобувача освіти, спрямованість китайської системи освіти на «всебічний розвиток людини»; тому оцінювання результатів навчання враховує

не лише академічні здобутки, а й розвиненість певних рис характеру, фізичне і духовне здоров'я, соціальну поведінку тощо; важливою є опора на культурні традиції та історію Китаю [5, с. 104].

В освіті Китаю універсальні компетентності інтегруються і пронизують усі предметні сфери, що є спільним з Україною та іншими європейськими країнами. Утім важливо, що китайська система освіти для утвердження компетентнісного підходу особливо стимулює почуття соціальної відповідальності, прояви інноваційності поряд із формуванням практичних навичок, про що зазначається в документах реформи освіти в Китаї [13]. Наприклад, вивчення ієрогліфів сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних умінь, естетичної сприйнятливості і творчих здібностей [11].

Особлива увага в Китаї приділяється моральному вихованню учнів і студентів [8], цінностям процвітання, демократії, цивілізації, гармонії, свободи, рівності, справедливості, патріотизму, відданості справі, чесності тощо. «Універсальні компетентності в традиційному китайському розумінні – це щирість, співчуття, самовідданість, національний патріотизм, місцевий патріотизм, чесність і самодисципліна, витривалість, знання етикету, знання історії людства, умінь навчатись та досліджувати, виражати свої думки за допомогою текстів» [5, с.107, 108]. Прикметно, що китайський підхід до розвитку універсальних компетентностей [6; 13] охоплює три основні аспекти: ідеологічне виховання всебічно розвиненої людини; інтелектуальний і фізичний розвиток; соціальна відповідальність та інноваційний «дух», практичні навички.

Щодо вимог до вчительської професії в Китаї, слід зазначити, що такі почали активно формуватись пізніше, ніж в інших країнах, оскільки до середини ХІХ ст. професійна освіта не була інституалізована, почала розвиватися з 30-х років ХХ ст. коли був прийнятий Устав педагогічних навчальних закладів (1933 р.), уведено стандарт навчальних дисциплін, які обов'язково мали вивчатись у педагогічних закладах. Досить складні процеси утвердження педагогічної освіти в Китаї, пов'язані зокрема з негативними впливами «культурної революції», мали наслідком повільний розвиток цієї професійної освітньої галузі, коли очевидним стали недоліки і предметної та методичної, і загально педагогічної та психологічної підготовленості вчителів [12, с.16-17]. Наразі з 2010 року в Китаї впроваджується «Державна програма розвитку і реформи освіти на середньостроковий період», якою передбачено гнучку систему підготовки вчителя за активною участю комплексних університетів [12, с. 27]. Майбутній учитель має обов'язково оволодіти основними принципами педагогіки, теорією предметного навчання, інформаційно-комунікаційними технологіями, знаннями з розвитку психології та освіти; неабиякого значення набуває моральна вихованість учителя. На свій вибір, майбутній педагог набуває правових знань у сфері навчання дітей, вивчає історію китайської і зарубіжної педагогіки, додатково опановує основи методик навчання, зокрема побудови уроків, набуває статистичних умінь та освоює програмне забезпечення в наукових дослідженнях та педагогіці.

Вивчення різних аспектів становлення освіти і вимог до освіти в різних країнах, зокрема і в Україні, є надзвичайно важливим для учених і діячів освіти Китаю, передусім у контексті тих глобалізаційних процесів, які переживає людство і які спонукають Китай до інтеграції у світовий контекст за умови збереження кращих національних традицій.

Список використаних джерел

1. Делор Ж. и др. Международная комиссия по образованию для XXI века. Образование – сокровище сокрытое. Париж: ЮНЕСКО. 1996. С. 1–102.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики /Під заг. Ред О.В.Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
3. Локшина О.І. «Компетентнісна» ідея в освіті зарубіжжя: успіхи та проблеми реалізації. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м. Київ: [у 2 ч.]. Ч.[редкол.: В.Г. Кремень, В.І. Луговий, О.І. Ляшенко та ін.]. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. С. 51–59.*
4. Равен Д. Компетентность в современном обществе: Когито-Центр; М.; 2002. 396 с.
5. Универсальные компетентности и новая грамотность: от лозунгов к реальности / под ред. М. С. Добряковой, И. Д. Фрумина; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2020. 472 с.
6. Chongde Lin. The research of core competencies and values for students in China. *Studies of Psychology and Behavior*. 2017Vol. 15 (02). P. 145–154. (林崇德.中国学生核心素养研究[J].心理与行为研究. 2017. Vol. 15 (02). P. 145–154).
7. Development and implementing local educational standards / Ed. by Meyers R. ERIS Clearing House on Assessment and Evaluation, 1998.
8. Jiuquan Yang. 1978-2018: The contemporary history of curriculum reform in China. *Curriculum, Teaching Material and Method*. 2018Vol. 38 (10). P. 11–19.
9. Smith Mark K. Competence and Competency. *The Encyclopedia of Informal Education*, 2005. URL: <http://www.infed.org/biblio/b-comp.htm>
10. Velde C. Crossing borders: an alternative conception of competence. *Proceedings of the XXVII Annual SCUTREA Conference*. 1997. P. 27–35 <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/000000294.htm>
11. Xiangdong Yang. Competence-based curriculum standard development for basic education. *Global Education*. 2017. Vol. 46 (10). P. 34–48.
12. Yellow Book on Education in China, 2011. 367 p.
13. Yu Jiang, Tao Xin. Promoting deepen curriculum reform through constructing a core competencies based model. *Moral Education China*. 2016. Vol. 01. P. 26–28; (姜宇,辛涛.以核心素养模型推进课程全面深化改革[J].中国德育. 2016. Vol. 01. P. 26–28).

РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З СОЦІУМОМ

Шахрай В. М.

*Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України*

Сучасні умови розвитку суспільства передбачають, що для успішної самореалізації особистість має вибудовувати ефективні, конструктивні відносини з іншими людьми, із соціумом. Без цього і суспільство не буде стабільним і успішним. Тому розвиток соціальних здібностей учнівської молоді, як основи належної взаємодії з навколишніми, є особливо актуальним освітнім завданням.

Соціальні здібності особистості, на думку О. Власової, складаються з її здатностей до продуктивної самокомунікації з власною особистістю як соціальним суб'єктом, міжособистісного спілкування і взаємодії з іншими людьми, а також із різного роду соціальними групами як суб'єктами соціальної взаємодії [3, с. 6]. До найважливіших соціальних здібностей слід віднести, на нашу думку, соціальний інтелект та комунікативні здібності.

Соціальний інтелект визначається як здатність особистості до розуміння інших людей, управління ними, до осмислених вчинків у людських відносинах, а також як здатність до пізнання соціальних явищ. Він проявляється в соціальних знаннях і вміннях людини, знаходить відображення в рівні її об'єктивних соціальних успіхів, наприклад, в досягненні певного соціального статусу в групі (спільноті).

Надзвичайно важливою у соціальній взаємодії особистості й суспільства є проблема соціального пізнання. Ускладнення суспільного життя, що виявляється і у пришвидшенні соціальних процесів, і у примноженні соціальних змін, а інколи й катаклізмів, вимагає від будь-якого рядового члена суспільства розуміння того, що ж відбувається насправді. Орієнтація в навколишньому світі завжди була потребою людини, але вона різко зростає в новій ситуації: орієнтуватися в новому, складному світі можна, тільки вмюючи більш чи менш адекватно інтерпретувати спостережувані факти. Без такої інтерпретації не можна належно осмислити, з одного боку, процеси, що відбуваються в соціумі, а з іншого – власне місце в ньому.

Для визначення сутності соціального пізнання важливими є дослідження соціології знання. Представники цього соціологічного напрямку П. Бергер і Т. Лукман наголошують на тому, що кожна людина будує свій образ соціального світу або «конструює» його. Під «конструюванням» розуміється приведення в систему інформації про світ, організація цієї інформації в зв'язані структури з метою осягнення її смислу. Результатом «конструювання» є побудова образу соціального світу, який постає перед людиною як певна соціальна реальність. Соціологи стверджують, що люди «створюють» світ, і в ньому вони живуть більшою мірою, ніж у реальному світі. «Картинка» кожної

соціальної ситуації, створена людиною, визначає спосіб її поведінки в цій ситуації, а це, в свою чергу, впливає на поведінку інших, і далі – ціла сітка наслідків.

До етапів соціального пізнання відносять увагу, кодування, зберігання, відтворення соціальної інформації [1].

Увага до певних проявів соціального світу має своєю функцією допомогти людині оцінити її соціальне оточення, відібрати деякі найбільш значимі стимули, оскільки їх всі сприйняти неможливо. Зробити такий вибір – значить прикувати увагу до чогось певного, що буде потрібним в подальшому для побудови системи висновків. *Кодування* – така робота з інформацією, коли в ній розпізнається певний смисл. Для цього потрібний певний час, щоб зрозуміти її спрямованість, вартості цієї інформації. Інформація також повинна певним чином бути організована, що буде сприяти її запам'ятовуванню. *Зберігання інформації* передбачає пошуки найкращих її способів. *Відтворення соціальної інформації* – надзвичайно відповідальний етап соціального пізнання, оскільки саме він пов'язує когнітивний процес з поведінкою, з актуальною діяльністю людини. Адекватне відтворення інформації передбачає діставання її із системи зберігання в потрібний час і в потрібному об'ємі.

Всі названі етапи роботи з соціальною інформацією не існують ізольовано один від одного, вони утворюють інтегровану систему. Інформація зберігається тим краще, коли вона краще структурована. Найбільш універсальним способом зберігання і структурування інформації є *схеми*, а їх варіантом – *скрипти*.

Скрипт – це така схема, що містить інформацію про нормативні наслідки події в даній ситуації. Скрипти є моделями нашого досвіду, тобто вони виникають на основі багато чисельних повторень певних типових дій, а тому виступають своєрідними гідами для поведінки людини в різноманітних ситуаціях. Значення скриптів досить вагоме для загальної орієнтації людини в світі і для її взаємодії з іншими людьми [1].

Важливим елементом соціального пізнання є дискурс-аналіз. Дискурс – це розмірковування з приводу певної проблеми, обговорення її. Без обговорення з іншими людьми поняття про оточуючий світ не можуть наповнюватися змістом, що сприймається однаково багатьма. Дискурс необхідний для побудови адекватної картини соціального світу. Він також розглядається як доволі важлива складова процесу конструктивної комунікації між людьми.

Однією з важливих соціальних здібностей дослідники називають *самопрезентацію*, тобто здатність людини демонструвати такий образ, який був би приємним для оточуючих. Індивіди з високим рівнем самопрезентації добре пристосовуються до будь-яких ситуацій і до людей, вміють контролювати свої емоції і поведінку для того, щоб, використовуючи це вміння, ефективно створювати потрібне враження, демонструючи оточуючим образ, що найкраще відповідає певній ситуації. Цю діяльність можна порівняти з тим, як професійні актори «входять в роль». До самопрезентації дослідники ставляться

неоднозначно, бо вона може використовуватися як з метою обману інших, так і з метою принесення користі суспільству. І. Гофман підкреслював, що люди, представляючи себе іншим і створюючи при цьому певний образ, можуть керуватися як добрими, так і поганими намірами. Водночас слід зазначити, що окремі види трудової діяльності і певні посади вимагають від людини здатності до самопрезентації. В основному це така діяльність, де людині доводиться постійно взаємодіяти з багатьма людьми і організаціями, виконувати одночасно багато функцій, опинятися в різноманітних ситуаціях.

Для повноцінної соціальної взаємодії дуже важливими є комунікативні здібності, які в сукупності є основою комунікативної культури. До них належать здатність до товариськості, коли людина не лише задовольняє свою потребу в контактах з людьми, а й потребує глибокого емоційного, змістовного спілкування, спілкування як обміну духовними і емоційними цінностями. Розвинута потреба у спілкуванні може задовольнятися за умови, що людина володіє емпатією. Розвиток і товариськості, і емпатії, й інших властивостей суб'єкта комунікації стає реальним і ефективним за наявності розвинутої рефлексії, тобто готовності до самоаналізу.

Комунікативна культура, в основі якої комунікативні здібності, передбачає сформованість у людини певних соціальних установок: ставлення до партнера по спілкуванню як до мети, а не як до засобу досягнення власного благополуччя; інтересу до самого процесу спілкування і співробітництва, а не тільки до його результату.

Слід наголосити, що людина може ефективно брати участь в процесі комунікації, якщо вона володіє набором необхідних засобів. До них, найперше, відноситься мова. Відсутність свободи володіння мовою призводить до того, що у людини не виробляється впевненість і розкутість, які необхідні в сучасному діловому житті.

Якими ж способами слід розвивати соціальні здібності учнів? Це має здійснюватися як в процесі вивчення ними навчальних предметів, так і позакласній роботі. У змісті та організації вивчення більшості навчальних предметів закладені можливості для розвитку соціальних здібностей учнів, привернення їхньої уваги до навколишнього світу, для вироблення в них навичок належної взаємодії, підтримки один одного тощо. Особливо хочемо звернути увагу на значні можливості уроків літератури, тому що в художніх творах відображені різноманітні життєві ситуації, ті скрипти, моделі життєвого досвіду, які можуть бути засвоєні учнями для здійснення успішної власної життєдіяльності.

Важливе значення для соціального розвитку, досягнення соціального успіху, самоствердження учнів має залучення їх до різноманітних видів творчості та діяльності, зокрема театральної-ігрової творчості [5]. Слід зробити особливий наголос на значущості науково-дослідницької роботи учнівської молоді. У процесі її здійснення в учнів розвивається соціальне пізнання (ця робота потребує контактів з людьми, розширення знань про певну проблему), учні набувають навичок самопрезентації (вчать демонструвати образ

компетентної людини), збагачується їхня мова (в дискусії потрібно вміти переконувати і обґрунтовувати свою позицію). Вважаємо, що занурення учнів у різні види цікавої, корисної діяльності буде сприяти розвитку їхніх соціальних здібностей, удосконалюватиме взаємодію з соціумом.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Психология социального познания: уч. пособие. Москва : Аспект-пресс, 2004. 288 с.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва : Academia-Центр; Медиум, 1995. 323 с.
3. Власова О. І. Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей : автореф. дис. ... докт. псих. наук :19.00.07. Київ, 2006. 44 с.
4. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер. с англ. и вступ. статья А.Д. Ковалева. Москва : «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2000. 305 с.
5. Шахрай В.М. Формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва. Біла Церква : Вид. Пшонківський О. В., 2016. 404 с.

КООПЕРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМАНДОТВОРЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Н.О. Шниг

Інститут проблем виховання НАПН України

Сучасна наукова спільнота характеризується інтересом до дослідження різноманітних аспектів кооперативного навчання [1; 2; 3; 4], що визначається однією з базових умов успішної діяльності. Зважаючи на специфіку, а саме проектний формат функціонування дитячих громадських організацій (далі ДГО), можемо зазначити особливий вплив кооперування на процес життєдіяльності ДГО. Спроможність представників організації усвідомлювати її призначення, потреби цільової аудиторії, стратегічні напрямки розвитку тощо засвідчує наявність в організації команди та командної діяльності.

За результатами нашої наукової розвідки, родоначальником поняття „кооперування”, як зазначає В. Стрельников, є професор Еліот Аронсон. У 1978 році він розробив один із видів технології кооперативного навчання та назвав його „пилкою” (англ. Jigsaw – ажурна пилка, машинна ножівка). Прикладом реалізації кооперативного навчання у вітчизняній педагогічній думці є, зокрема, педагогічний підхід А. Макаренка.

Що ж до тлумачення поняття „кооперативне навчання”, позиції дослідників відзначаються як певною одностайністю, так і деякою розбіжністю у трактуваннях. Розглянемо декілька наукових позицій щодо визначення змісту поняття „кооперативне навчання”. Зокрема, О. Пришляк трактує поняття „кооперативне навчання” як навчальну технологією, що дозволяє учасникам взаємодіяти один з одним, навчаючись, накопичуючи досвід та практикуючи свої вміння в малих групах. Навчання в малих групах, на думку авторки, містить певні елементи, що збільшують потенціал кожного учасника та

змушують групу діяти як єдине ціле для досягнення поставленої мети [2, с. 220].

Дуже важливою, в аспекті нашого дослідження, є думка О. Сурженка про сутність кооперативного навчання, яке дослідниця тлумачить таким чином: особлива форма роботи в невеликих групах, яка активізує соціальні процеси під час навчання [4, с. 152]. Ми підтримуємо позицію авторки, яка зазначає, що кооперативне навчання є певним синонімом до поняття „соціальне навчання”, яке й передбачає пріоритет командної взаємодії по відношенню до індивідуальної діяльності.

Вагомого значення в забезпеченні ефективності використання кооперування як інструменту командотворення в діяльності ДГО набувають такі базових принципів кооперування:

1) принцип соціальних цілей (спільність цілей усіх членів групи). Адже кооперативна робота в групах розвиває позитивну взаємозалежність членів групи. Спільно сформульовані соціальні цілі мотивують учасників до виконання поставлених групових завдань;

2) принцип особистої відповідальності кожного учасника групи. Особиста відповідальність розвивається завдяки техніці зворотного зв'язку, тобто в процесі навчання вся група загалом і кожний її учасник окремо отримують зворотну інформацію про їхню успішність у навчальному процесі;

3) принцип неоднорідності складу групи. Група складається з учасників різних рівнів успішності, здібностей і навичок;

4) принцип рівного ступеня відповідальності всіх членів групи. Усі члени групи несуть відповідальність за роботу групи, саме тому в групах не призначається відповідальний лідер;

5) принцип взаємної підтримки. Представники групи допомагають і підтримують один одного для ефективного виконання кожним особистого завдання;

6) принцип соціальних навичок. Успішність кооперативної діяльності забезпечується завдяки цілому комплексу соціальних навичок: (уміння слухати, поважати думку іншого, висловлювати критику з метою виправлення помилок) [4, с. 152 – 153].

В основу роботи команд вважаємо доцільним покласти виділені В. Стрельніковим [3] такі основні принципи кооперування:

1) застосування „нагород” – за виконання одного для всієї групи завдання команда отримує спільні для всіх бали, певні заохочення – сертифікати, подяки тощо; важливо, що при цьому команди не змагаються між собою, а створюють кооперативне, а не конкурентне середовище, адже всі команди можуть мати різний рівень підготовки та різний час виконання;

2) індивідуальної відповідальності кожного члена ДГО – успіх усієї групи залежить від роботи кожного її члена, що стимулюватиме учасників до спостереження за діяльністю один одного і всієї команди, надаватиме допомогу партнерам задля того, щоб кожний засвоїв і зрозумів матеріал, був готовим до

будь-яких перевірок – тестування, рольові ігри, творчі завдання, які пропонуються як групі в цілому, так і кожному окремо;

3) рівних можливостей для кожного представника ДГО в досягненні успіху – кожний заробляє для своєї групи бали, покращуючи свої власні попередні результати. Останні порівнюються не з результатами інших, а із власними.

Для нас важливим є врахування у процесі впровадження кооперування ролі наставників для дітей, що виявляється в:

- координуванні власної діяльності з діяльністю дітей;
- розумінні позиції інших і здатності змінювати власну позицію;
- мотивуванні дітей до рефлексії власних дій та дій інших членів групи;
- стимулюванні міжособистісних взаємин у групах-командах;
- формуванні розуміння представниками ДГО пріоритету досягнення колективної мети;
- попередженні виникнення конфліктів між членами групи;
- здійсненні з дітьми спільного аналізу процесу навчання [1].

Суттєвою перевагою кооперування є те, що забезпечується можливість за короткий проміжок часу реалізувати завдання інтенсивного формування та розвитку команди в ДГО, адже учасники звикають до подібної організації процесу взаємодії та продукують ідеї, прототипи важливі для подальшої діяльності ДГО. певних професійних умінь і навичок. Підвищення ефективності навчання завдяки використанню кооперування відбувається через такі аспекти:

- посилюється навчальна мотивація, оскільки виникає почуття відповідальності перед іншими учасниками;
- покращується якість прийнятих рішень завдяки зменшенню ступеня їх суб'єктності;
- активізується обмін думками (позиціями) між учасниками, що призводить до нового розуміння (бачення) професійних питань;
- здійснюється взаємоконтроль учасників за рівнем засвоєння нової інформації;
- удосконалюються комунікативні вміння й навички представників ДГО;
- виявляються й розвиваються організаторські здібності та професійні якості учасників малої групи [5, с. 119-122].

Список використаних джерел

1. Ворон М. Методична робота в умовах кооперативного навчання URL: <http://osvita.ua/school/technol/1501> (дата звернення: 03.05.2021)
2. Пришляк О. Ю. Кооперативна методика навчання в освіті. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. 2001. – № 1. С. 220–223.
3. Стрельников В. Ю. Cooperative learning – кооперативне навчання. URL: <http://ukrcoop-journal.com.ua/2008-1/num/strelnikov1.htm> (дата звернення: 11.05.2021)
4. Сурженко О. П. Кооперативное обучение – эффективное средство социальной адаптации учащихся в обществе. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. К., 2011. № 9 (220). С. 151–155.

5. Шпиг Н.О. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності в громадських організаціях : дис ...канд. пед. наук : 13.00.05 / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. Суми, 2013. 342 с.

НАВЧАЛЬНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ В УКРАЇНІ ТА КИТАЇ

Ює Їн

*Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського*

Безперечно, що система освіти кожної національної культури має власні напрацювання і традиції, які слід враховувати як у навчанні школярів, так і в підготовці вчителів мистецтва. Разом з тим, людство охоплюють глобалізаційні процеси, які стимулюють дослідників і практиків шукати спільні закономірності і тенденції.

Так, трансформації в соціокультурному художньо-освітньому просторі, які детерміновані його функціонуванням як динамічної і суперечливої в ціннісному наповненні системи [6], а також визнання сучасною філософією та естетикою будь-якого освітнього процесу як процесу естетико-виховного [3; 4], диктують нагальну потребу в переосмисленні сутності естетичного виховання молоді засобами мистецтва, зокрема у взаємозв'язку різних його видів. Відповідно, вчителі мистецтва мають оволодівати сучасними знаннями щодо психології і педагогіки організації цього процесу, набувати практичних умінь реалізації його завдань. Неабияку роль в оптимізації естетичного виховання відіграє функціонування освітнього середовища конкретного закладу, суб'єктом якого має рівноправно стати і учень, і учитель. В естетизації такого середовища засобам мистецтва належить відігравати істотну роль, пов'язану з природою кожного виду в загальній системі мистецтв [2].

Авторка статті здобуває освіту в українському освітньому закладі і тому в процесі дослідження спирається на здобутки українських учених і педагогів, плануючи впроваджувати результати свого дослідження в освіту Китаю. Тому метою статті окреслено зіставити загальні позиції щодо навчання мистецтва цих країн.

Так, навчання мистецтва учнів в українських закладах загальної середньої освіти охоплює уроки мистецтва та позаурочну діяльність. У свою чергу, уроки мистецтва орієнтуються на освітні стандарти мистецької освітньої галузі (зокрема, в контексті реформування освіти в Україні затверджено стандарти початкової [8] і загальної середньої освіти [1]). Наступність освіти, задекларована в документах, передбачає наскрізне формування ключових базових компетентностей у процесі освоєння змісту кожної освітньої галузі. Серед таких ключових компетентностей є і компетентність культурна, зміст якої конкретизовано відповідно до кожної освітньої галузі, але немає сумнівів у тому, що провідним засобом її формування постає мистецтво у розмаїтті видів і

жанрів. Відповідно доміантною освітньою галуззю для культурної компетентності є мистецька, а отже культурна компетентність у контексті навчання мистецтва інтегрує інші компетентності. Це передбачає для мистецької освіти нові орієнтири: опанування не лише власне мови мистецтва, ознайомлення з творами різних видів тощо, а й «бачення» життя загалом, яке є предметом художнього осмислення митцями і реципієнтами.

Щодо навчання в початковій школі, то в мистецькій освіті виокремлено змістові лінії, які сформульовано не як перелік певного мистецького матеріалу, що опановують учні, а як орієнтири для оволодіння способами пізнання світу через занурення в музичну, образотворчу, театральну тощо діяльність. Такими змістовими лініями окреслено художньо-творчу діяльність, сприймання та інтерпретацію мистецтва і комунікацію через мистецтво; важливим акцентом є націлювання навчання мистецтва на розкриття в учнях потреби пізнавати своє «Я» через мистецьку творчість. Разом із тим у Державному стандарті початкової освіти щодо мистецької галузі конкретизовано групи умінь, що мають бути сформовані в учнів на момент завершення початкової школи, зокрема це 1) уміння, що стосуються художньо-образного, асоціативного мислення у процесі художньо-творчої діяльності через різні види мистецтва; 2) уміння, що стосуються пізнання мистецтва, інтерпретації художніх образів, набуття досвіду емоційних переживань. Ціннісного ставлення до мистецтва; 3) пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво [8].

В освітньому стандарті базової середньої освіти передбачено розширення групи умінь, які очікуються в учнів до завершення 9 класу, за рахунок уведення ще однієї групи порівняно із початковою школою. А саме йдеться про нагальність розвитку у школярів групи умінь, пов'язаних із використанням інформаційного середовища у власній творчості і художній комунікації [1]. Це зумовлено загальними тенденціями світового освітнього процесу, який відчуває впливи суперечливої інформації, зокрема і антимистецької та антигуманної. Суттєвою причиною введення такої групи умінь є і потреба виховання в учнів-підлітків академічної доброчесності в користуванні інформаційними джерелами, формування уявлень про авторське право, зокрема в мистецтві тощо [5].

У старшій школі України навчання мистецтва зумовлено позиціонуванням мистецтва як вибірково-обов'язкового курсу, який учні або конкретна школа можуть обрати з тих, що запропоновані нормативами.

Принциповим в освіті школярів в Україні є сприйняття курсу «Мистецтво» як одночасно навчального та виховного чинників, які невід'ємні один від одного [5].

У Китаї мистецтву також відведена важлива роль саме у виховному напрямі. Навчання мистецтва поєднано з розв'язанням морально-етичних питань, закладених в давньокитайській філософській думці та відображених у національних музичних традиціях [10]. Саме ця позиція вказується в нормативних освітніх документах Китаю, передусім у державних освітніх стандартах [9, с. 121].

Слід зазначити, що на зміст навчання мистецтва, передусім музики, в Китаї істотно впливають асиміляційні процеси, зумовлені взаємодією системи освіти і культури країни із культурно-мистецькими процесами в країнах Західної Європи. Слід зазначити, що такий вплив виник не сьогодні, а розпочався ще в XVI-XVII ст. і поступово посилюється. Визнано, що в XX ст. важливим центром західноєвропейської культури в Китаї став Шанхай: тут організовується значна кількість концертних установ і окремих майданчиків, завдяки діяльності яких китайська публіка має можливість широко ознайомлюватись із європейським мистецтвом [7].

Крім того, що навчання мистецтва в Китаї є обов'язковим складником шкільної освіти, значне місце мистецькій творчості, особливо музичній і образотворчій, відводиться в позаурочний час і в позашкільній освіті. Як доходить висновку на підставі аналізу широкого кола джерел Фань Чженьсюань, позашкільна музична освіта навіть розглядається як первинна музична професіоналізація учнів, оскільки, на думку китайських педагогів, розвиток інтересу дітей до музики стимулює, підтримує, заохочує дітей до творчої самореалізації, виховує в них позитивні людські якості [9, с.130].

Таким чином, навчання мистецтва в Україні і Китаї спирається на освітні традиції. Ці традиції своїми витокami сягають в історію країн, звичай, відображаючи національний характер, визначаючи конкретні жанри мистецтва та їх особливу специфіку. Разом із тим, спільним є увага до національного коріння і прагнення зберігати його. В Китаї таке прагнення посилюється ще й асиміляційними процесами, тобто тенденціями зближення із західними культурами, що впливає на зміст. Методики тощо.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
2. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва / метод. посіб. / Миропольська Н.Є., Хлебникова Л.О., Руденко І.В., Масол Л.М., Рагозіна В.В. За ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. 160 с.
3. Зязюн І. А. Універсальність та інтегративність культури в освітньому просторі інформаційного суспільства. *Ставропігійські філософські студії. ULTIMA RATIO : присвячується 555-річчю першої писемної згадки про Львівське Братство та його школи; Ун-т «Львівський Ставропігійон». Ін-т мистецтв нац. пед. ун-ту імені Михайла Драгоманова. Львів, 2009. С. 230–244.*
4. Киященко Л.П., Киященко Н.И. Общество знания и философия культуры. *Проблемы философии культуры*. М., 2012. С.111-124.
5. Комаровська О.А., Просіна О.В. Мистецька освіта: вектори реформування. *Вісник НАПН України, 2020, 2 (1)*. Електронний ресурс. URL: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/issue/view/2>
6. Комаровська О. А. Ціннісний контекст мистецької освіти. *Topical issues of pedagogy: Collective monograph*. Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. P.131–155.
7. Лянь Лю. Музикознавство та професійна музична освіта в Китаї. *Культура України*. Випуск 39, 2012. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura39/36.pdf
8. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Постанова КМУ від

21.02.2012 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

9. Фан Чженсюань. Основні тенденції розвитку музичної освіти Китаю у XX ст.: поєднання традицій та інновацій. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць*. Харків, 2017. Вип. 48. С. 121–134. <https://core.ac.uk/download/pdf/229048262.pdf>

10. Чен Хань. Методика підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до формування національної культури школярів засобами народно-пісенної творчості. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії. 014 Середня освіта «Музичне мистецтво». Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Одеса, 2021. 274 с.

РОЛЬ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

І. В. Ярмутьська

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Вагомим викликом для учасників освітнього процесу стало дистанційне навчання: освітні системи всіх країн не були повністю готовими до такого випробування. Як показала практика, його якісна організація залежить від умінь педагогів використовувати цифрові технології й мотивувати учнів до взаємодії.

У наказі Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Положення про дистанційне навчання" [2] дистанційне навчання трактується як сукупність навичок і способів пізнавальної діяльності людини, яка відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Для будь-якого навчання комунікація є невід'ємним складником освітнього процесу. Від рівня комунікації залежить її ефективність, і дистанційне навчання тут не виняток. Взаємодія між учнями й учителями за дистанційного навчання відбувається в межах штучно створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, у якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямоване до досягнення цілей процесу навчання.

Вагомим є аналіз ефективності технологій, застосовуваних під час дистанційного навчання. Наприклад, технології організації інтерактивних опитувань чудово працюють на очних уроках; цифрові творчі завдання можуть використовуватися для проєктних підходів, а практика формування оцінювання має стати звичною, незалежно від форми організації освітнього процесу [3].

Найголовнішим критерієм вибору інструментів для організації дистанційного навчання має бути відповідність поставленим методичним

цілям, тобто те, наскільки певний сервіс чи ресурс уможливило досягнення очікуваних результатів навчання за дистанційною формою. При цьому бажано також урахувати універсальність цих інструментів, щоб скоротити кількість різних платформ, які використовуються для навчання.

Нова освітня політика спрямована на вдосконалення комп'ютерно-інформаційної складової змісту освіти. Знання інформаційних технологій не лише розширюють сферу освітніх можливостей, а й підвищують мотивацію до навчання, роблять його динамічним і насиченим. Доступність використання сучасного інформаційного простору є безперечною перевагою у процесі модернізації освітнього процесу, однак варто враховувати особливості процесу соціалізації особистості. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі досліджували В. Биков, А. Гуржій, М. Жалдак, М. Лещенко, С. Литвинова, О. Співаковський та інші; застосування інтернет-ресурсів в освітньому процесі розглядали Н. Діментієвська, Н. Євтушенко, А. Забарна, М. Золочевська, Г. Стеценко; теоретичні засади становлення соціальної компетентності особистості у працях визначили І. Бех, Н. Бібік, Н. Гавриш, С. Данилейко, І. Єрмаков, А. Мудрик, О. Овчарук, О. Пометун, В. Шахрай та інші. Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що впровадження сучасних інформаційних технологій є перспективним засобом формування соціальної компетентності учнів, але ефективність їх використання залежить від створення відповідних організаційно-педагогічних умов, що недостатньо опрацьовано в педагогічній теорії та практиці.

На нашу думку, використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української літератури є невід'ємною складовою формування не лише предметних компетентностей, а й ключової соціальної компетентності. Сучасні інтернет-ресурси мають соціальний характер – орієнтовані на взаємодію користувачів, тобто на спільне створення й опрацювання матеріалів. Таким чином, можемо говорити про формування соціальної компетентності у використанні засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності. Крім цього, за допомогою інформаційних технологій зручно організувати дистанційне навчання в разі виникнення потреби, або ж для взаємодії учнів у позаурочний час. Доцільним є використання інформаційних технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.

У виборі інструментів для організації дистанційного навчання найбільш вагомим критерієм має бути їх відповідність поставленим методичним цілям, тобто позитивна результативність роботи обраних сервісів у дистанційному форматі.

О. Прашко [4] зазначає, що розвиток соціальної компетентності учня залежить більшою мірою від створення психолого-педагогічних умов, зокрема – спеціально організованої діяльності, під час якої дитина має можливість отримати теоретичні знання про соціальну реальність, застосувати наявний соціальний досвід у соціальній практичній діяльності..

Для реалізації зазначених перспектив на уроці української літератури доцільним є використання інтернет-ресурсів, які передбачають групову проектну діяльність. Такою роботою може бути, до прикладу, складання ментальної карти. Ментальна карта (асоціативна карта, інтелект-карта, карта знань) – спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем, що забезпечують демонстрацію асоціативних зв'язків між поняттями й об'єктами в єдиному візуальному просторі.

Інтернет-ресурс Bubl.us передбачає розроблення простих ментальних карт і групування навчального матеріалу за допомогою побудови схем. Сервіс передбачає можливість спільного редагування карти, сформованої із візуальних вузлів і ланок. Вважаємо, що, по-перше, такий вид діяльності дає можливість краще засвоїти навчальний матеріал, адже заснований на асоціативних образах. По-друге, ресурси для створення такої ментальної карти передбачають режим спільного доступу, тож учні мають можливість взаємодіяти у групі, доповнювати роботу один одного, працювати над вирішенням спільної проблеми й водночас відповідати за виконання власного індивідуального завдання.

У процесі порівняння кількох інструментів потрібно зважати на доступність і зрозумілість інтерфейсу всім учасників освітнього процесу. Перевагу варто надати ресурсам, що передбачають використання української мови або мають інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Не менш ефективним засобом формування соціальної компетентності учасників навчального процесу є використання інтернет-ресурсів для створення віртуальних дошок – освітніх інструментів, що органічно синтезують в інтерактивному форматі текст, графічні зображення, мультимедійні файли, посилання на віртуальні сторінки. Використання віртуальної стіни передбачає можливість не лише розміщувати власні матеріали й реалізовувати індивідуальні потенційні можливості, а й коментувати та оцінювати роботи інших учасників, приміряти на себе різні соціальні ролі.

Найбільш зручним для створення віртуальної стіни є сервіс Padlet. Це інструмент, що дозволяє застосовувати індивідуальні та групові форми роботи, упроваджувати елементи дистанційного й «перевернутого навчання». На віртуальній стіні можна розміщувати текст, графічні зображення, мультимедійні файли, посилання на сторінки, веб-квести та інше [1].

Методично виправданим на уроці української літератури є використання віртуальних плакатів, створених за допомогою інтернет-ресурсу ThingLink. Віртуальний плакат містить гіперпосилання, об'єднані спільною темою, що допомагає систематизувати навчальний матеріал, сконцентрувавши значний обсяг інформації. Колективна робота над створенням віртуального плаката розвиває в кожного учасника процесу вміння встановлювати конструктивні відносини з соціальним середовищем, формує розвиток ціннісних орієнтацій і налаштувань, які не вступають у протиріччя з соціальними нормами.

Важливо, щоб досвід, набутий за умов екстреного переходу до умов дистанційного навчання, був використаний не лише для розвитку цифрових

компетентностей учнів і вчителів, але й для рефлексії щодо особливостей цифрової педагогіки, яка ставатиме важливою частиною освітнього ландшафту надалі.

За нашим переконанням, активне використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема інтернет-ресурсів, на уроках української літератури сприяє досягненню загальноосвітніх цілей, формуванню ключових і предметних компетентностей, моральному розвитку сучасних учнів.

Список використаних джерел

1. Аман І. С., Литвиненко О. В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі : методичний посібник. Кіровоград : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 88 с.
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. 27/10/2016. URL: <http://goo.gl/P7eZzn>.
3. Організація дистанційного навчання у школі. Методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/>.
4. Прашко О. В. Особливості розвитку соціальної компетентності у підлітків. Наука – практиці. 2013. № 11 (18). 26 с.
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова №1392. Кабінет Міністрів України. Київ, 23.11.2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
6. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісної взаємодії з суспільством. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* (Серія : Педагогічні науки). 2012. № 7 (242). Частина II. С. 53–59.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВА ТВОРЧИСТЬ ЮНИХ ДОСЛІДНИКІВ

ХРОМОНОСНА МІНЛИВІСТЬ КОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ

З. В. Бойко

*Науковий керівник: Димань Т. М., доктор сільськогосподарських наук,
професор*

Сквирський центр дитячої та юнацької творчості

Тваринництво є однією із стратегічних галузей економіки України, від якої залежить продовольча безпека держави і якість харчування населення. Збільшення виробництва тваринницької продукції залежить від інтенсифікації галузі скотарства та підвищення генетичного потенціалу продуктивності худоби.

У сучасній селекційно-племінній роботі в тваринництві широко використовують цитогенетичні методи, оскільки збереження сталості в будові і кількості хромосом є необхідною умовою як нормальної життєдіяльності організму, так і збереження виду. Вчені різних країн, в тому числі України, виконують теоретичні та експериментальні дослідження, присвячені вивченню систематики, схожості та каріотипової еволюції хромосомних наборів сільськогосподарських і домашніх тварин, а також диких близькоспоріднених видів. Велику увагу приділено вивченню великої рогатої худоби, яка належить до багатохромосомних, складних для цитогенетичного аналізу тварин родини порожнисторогих (Bovidae).

Аномалії у каріотипі тварини зазвичай негативно впливають на її господарсько корисні характеристики – відтворну функцію, життєздатність, продуктивність, захворюваність. У популяціях домашніх тварин регулярно виявляють особин зі зміненим хромосомним набором. У переважній більшості випадків виявлені аномалії передаються в ряді поколінь, тобто вони успадковуються і становлять генетичний вантаж. Аналізуючи хромосомну мінливість тварин на ранніх стадіях онтогенезу, можна вилучати із селекційного процесу особин з численними аномаліями у каріотипі.

Аналіз каріотипової мінливості сільськогосподарських тварин створює підґрунтя для формування нових знань, які є необхідними для оцінювання генетичної структури порід з метою збереження їх генетичного різноманіття та встановлення еволюційних зв'язків між ними. Отримується також багато додаткової інформації для практичної селекції.

Беручи до уваги актуальність проблем, які можна вирішити у тваринництві за допомогою цитогенетичних методів, **метою** нашої роботи було дослідження хромосомного поліморфізму у корів української чорно-рябої молочної породи із приватних домогосподарств Сквирського району.

Об'єктом досліджень була хромосомна мінливість великої рогатої худоби, а **предметом** – хромосомні аберації.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі **завдання**:

1. Ознайомитися з літературними джерелами, в яких йдеться про хромосомні порушення каріотипу великої рогатої худоби і їх зв'язок з господарсько-корисними ознаками.

2. З'ясувати, які основні хромосомні аберації зустрічаються у каріотипі великої рогатої худоби.

3. Підібрати тварин для проведення цитогенетичного аналізу і відібрати у них біологічний матеріал.

4. Приготувати препарати хромосом великої рогатої худоби.

5. Провести аналіз метафазних пластинок на наявність хромосомних порушень.

Новизна нашої роботи полягає в тому, що ми вперше для власників домогосподарств Сквирщини провели цитогенетичний аналіз великої рогатої худоби на предмет хромосомного поліморфізму.

На основі дослідження прийшли до таких висновків.

1. Вперше для особин великої рогатої худоби, які відтворюються у домогосподарствах Сквирщини, проведено цитогенетичний аналіз каріотипової мінливості.

2. Освоєно метод рутинного фарбування хромосом за використання барвника Романовського-Гімза.

3. У досліджених корів хромосомна нестабільність у лімфоцитах периферичної крові проявилась у вигляді структурних хромосомних порушень, зокрема хромосомних розривів та фрагментації.

4. Із досліджених 90 метафазних пластинок трьох корів української чорно-рябої молочної породи хромосомні аберації було виявлено на пластинках 2 особин. У третьої особини каріотип був у нормі – без числових і структурних хромосомних порушень.

5. Середня сумарна частота структурних аберацій хромосом у досліджених корів української чорно-рябої молочної породи становила 3,3 %, в тому числі фрагментацій – 2,2 %, розривів – 1,1 %.

6. Хромосомні аберації було виявлено на аутосомах, статеві хромосоми порушень не мали.

7. Базуючись на даних джерел літератури, можна припустити, що виявлені хромосомні аберації можуть позначитись на відтворній здатності корів. У таких корів частіше трапляються мертвонародження і викидні.

Список використаних джерел

1. Дзіцюк, В. В. Хромосомний поліморфізм локальних порід сільськогосподарських тварин України. *Науковий вісник НУБіП України*. 2011. № 160. С. 300–303.

2. Зв'язок цитогенетичної мінливості з селекційними ознаками молочної худоби / Л. Ф. Стародуб, С. О. Костенко, І. А. Рудик [та ін.]. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2010. № 7. С. 135–139.

3. Костенко С.О., Стародуб Л.Ф. Цитогенетичні показники соматичного мутагенезу як прогностичний маркер запліднювальної здатності спермійв плідників *Bos taurus*. *Вісник ЖНЕУ*. 2013. Т.3. № 1(34). С. 40–47.

4. Костенко С.О., Стародуб Л.Ф. Зв'язок цитогенетичних показників соматичного мутагенезу корів української чорно-рябої молочної породи з їх продуктивними якостями. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету* (серія: Сільськогосподарські науки. 2013. Вип. 5 (78). С. 149–156.

5. Рейтинг молочних порід України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://kurkul.com/spetsproekty/322-reyting-molochnih-porid-ukrayini> (дата звернення: 11.09.2020)

6. Типило Х.Т. Каріотипова мінливість корів української червоно-рябої молочної породи. *Актуальні дослідження з проблем розведення, генетики та біотехнології в тваринництві*: матеріали XVII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та аспірантів (с. Чубинське 20 травня 2019 р.). С. 47–48.

7. Шельов А. В. Дзіцюк В. В. Методика приготування метафазних хромосом лімфоцитів периферійної крові тварин. *Методики наукових досліджень із селекції, генетики та біотехнології у тваринництві* : наук. зб. Київ, 2005. С. 210–213.

8. Эрнст Л. К., Жигачев А. И. Мониторинг генетических болезней животных в системе крупномасштабной селекции. Москва, 2006. 383 с.

СІМЕЙНО-ШЛЮБНІ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СІМЕЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

С. Т. Ільченко

*Науковий керівник: Шахрай В. М., доктор педагогічних наук, доцент
Сквирський центр дитячої та юнацької творчості*

Протягом тисячоліть сім'я відіграє важливу роль у функціонуванні суспільства та бутті окремої особистості. Вона забезпечує відтворюваність населення, залучає до цінностей, норм суспільної моралі, є осередком захисту і підтримки (психологічної, матеріальної, фінансової тощо) індивідів. Водночас сім'я як історичне явище постійно змінюється. Особливо значні зміни у функціонуванні сім'ї відбуваються з кінця ХХ століття, а на початку ХХІ століття ці зміни набули доволі швидких темпів, пов'язані з інформаційною стадією розвитку суспільства, процесами глобалізації, розвитком ринку праці. Зміцнюється позиція жінок, зростає свобода індивідів. Сім'я в таких соціокультурних умовах відходить від того, що вважалося сімейною нормою (традиційна сім'я) та дедалі більше набуває рис сучасної сім'ї (окремі дослідники називають її постмодерністською). Стан змін та перетворень в існуванні сім'ї в сучасний період дослідники визначають як сімейні трансформації, тобто суттєві зміни у функціонуванні сім'ї (термін трансформація означає зміну, перетворення виду, форми, істотних властивостей) [3, с. 561]. Сімейні трансформації найперше забезпечує молодь, адже саме вона вступає в шлюб та створює сім'ю в умовах, які значно відрізняються від умов, в яких вступали в шлюб попередні покоління. Дослідники сучасного стану української сім'ї відзначають, що його не можна

оцінити однозначно, адже певну частину сімей можна характеризувати як традиційну, певну частину – як сучасну (постмодерністську). Частина сімей має ознаки як традиційної, так і сучасної сім'ї. Постає питання, а як налаштована щодо майбутнього сімейного життя та шлюбу молодь, зокрема 14-17-літні хлопці і дівчата, що переважає в їхніх сімейно-шлюбних орієнтаціях – налаштованість на традиційну сім'ю, сучасну сім'ю чи на їх поєднання. Такі дослідження, на нашу думку, є доволі важливими, адже орієнтації показують, яку сім'ю можуть побудувати молоді люди в майбутньому, наскільки вона буде забезпечувати потреби індивіда, групи, суспільства.

Проблема сім'ї досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Серед найбільш відомих з них – Е. Гіденс, М. Мацковський, А. Митрикас, Л. Савінов, Н. Смелзер, А. Харчев та інші. Традиційну українську сім'ю вивчають О. Вишневський, В. Постовий, М. Стельмахович та інші. Сучасні сімейні трансформації в Україні та світі знайшли відображення в працях С.Голод, К. Качур, Л. Ліпч, О.Стрельник, Ю. Савельєвої, Л. Слюсар [1; 2; 4]. Певні аспекти сімейно-шлюбних орієнтації молоді досліджують Л. Король, І. Малімонов, А. Склярчук, проте ці дослідження більшою мірою стосуються студентської молоді і молоді після 17-ти років, коли молоді люди закінчили школу.

Водночас соціологічних досліджень стану сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді (14-17-літніх) в умовах сучасних сімейних трансформацій недостатньо, що і зумовило вибір теми наукової роботи «Сімейно-шлюбні орієнтації учнівської молоді в умовах сімейних трансформацій».

Мета роботи: з'ясувати особливості сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної учнівської молоді та визначити належність їх ознак до певного типу сім'ї (традиційної чи сучасної). Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження: 1) визначити роль сім'ї в сучасному суспільстві; 2) здійснити порівняльний аналіз традиційної та сучасної сім'ї; 3) схарактеризувати сутність сімейно-шлюбних орієнтацій та з'ясувати стан сімейно-шлюбних орієнтацій молоді в Україні; 4) провести емпіричне дослідження особливостей сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді та здійснити аналіз й узагальнення отриманих результатів дослідження.

У процесі роботи були застосовані такі *методи* наукового дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми, анкетування, бесіди з представниками попередніх поколінь, метод групування та порівняння, ранжування, метод аналізу та узагальнення отриманих результатів.

Наукова новизна роботи полягає в систематизації поглядів на традиційну та сучасну сім'ю та їх порівнянні, з'ясуванні сутності сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді, розкритті особливостей сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді та визначенні належності їх ознак до певного типу сім'ї (традиційної чи сучасної), розробленні пропозицій щодо покращення підготовки до майбутнього сімейного життя учнівської молоді.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів в процесі засвоєння навчальних дисциплін «Людина і світ»,

«Основи здоров'я», «Історія», для обґрунтування необхідності проведення сімейно-орієнтованої роботи з молоддю, при підготовці молодіжних заходів.

На основі аналізу наукової літератури сімейно-шлюбні орієнтації молоді можна охарактеризувати як спрямування поглядів молодих людей на майбутнє сімейне життя та шлюб, їхні надії у сфері сімейно-шлюбних відносин. Для з'ясування сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної учнівської молоді нами було проведено емпіричне дослідження, до якого було залучено 92 учні м. Сквири та Сквирського району. Наведемо окремі його результати.

Насамперед нас цікавило місце сім'ї в життєвих планах учнівської молоді. На запитання «Яка твоя головна життєва ціль?» найбільш частою була відповідь – «мати гарну сім'ю» (23,5% відповідей). Найкращим віком для одруження хлопців учні вважають в середньому 25-26 років, а дівчат – 24-25 років. При цьому лише 18% опитаних назвали ймовірний вік одруження до 20 років (як хлопців, так і дівчат).

Характерною ознакою традиційної сім'ї є наявність в ній дітей. Переважне число учнів також спрямоване на те, щоб в майбутньому мати дітей (96,7%). Не бажають мати в майбутньому дітей лише 3,3% учнів. При цьому найбільш бажаною кількістю дітей учні вважають 2 дитини (59,4% учнів). Значна кількість учнів назвала бажаною 1 дитину (26,6%). Найменше учні налаштовані на 3 дитини в майбутньому житті (9,4% учнів) та більше 3-х (4,6% учнів). Отже, сучасні учні орієнтовані в основному на малодітну сім'ю.

Важливою характеристикою сім'ї є мотив її створення. Головним мотивом у створенні сім'ї для учнів 9-11 класів є любов (59% відповідей). Також важливими для учнів є бажання мати підтримку, допомогу – 28,2% відповідей. Мотив «цікаве спілкування» отримав 8,1% відповідей, а «матеріальний інтерес» – 4,7%.

Особливості сімейно-шлюбних орієнтацій визначаються насамперед тим, як молода людина бачить свою власну сім'ю – як вибирає шлюбного партнера, визначає керівника сім'ї, налаштована на розподіл обов'язків між подружжям. Молоді люди передусім вибрали такі варіанти (серед запропонованих їм) вибору шлюбного партнера (чоловіка, дружини), як «спільність інтересів з партнером» та «особисті якості партнера».

Проведене нами емпіричне дослідження сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді дає можливість сформулювати висновки: особливості сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді є відображенням руху від традиційної сім'ї до сучасної; у сімейно-шлюбних орієнтаціях учнівської молоді спостерігаємо більше ознак сучасної сім'ї (спрямованість на рівність у взаєминах чоловіка і дружини, вибір шлюбного партнера (дружини, чоловіка) на основі любові, спільності інтересів, самостійність у виборі способу майбутнього сімейного життя (в багатьох випадках відмінного від подружнього життя своїх батьків), допустимість дошлюбних зв'язків, цивільного шлюбу, спрямованість на малодітну сім'ю тощо); у сімейно-шлюбних орієнтаціях учнівської молоді також наявні ознаки традиційної сім'ї, насамперед те, що стосується розподілу сімейних ролей (чоловік забезпечує матеріальне

становище сім'ї, а дружина – ведення домогосподарства).

Для збагачення та гуманістичного наповнення сімейно-шлюбних орієнтацій учнівської молоді пропонуємо у закладах загальної середньої освіти проводити сімейно-орієнтовану роботу, яка б сприяла підготовці молоді до гармонійного сімейного життя. При цьому доцільно взяти до уваги кращі надбання традиційної сім'ї та можливості сучасної сім'ї. Важливо також здійснювати батьківську просвіту, підвищувати батьківську компетентність, сприяти зростанню батьківського авторитету.

Список використаних джерел

1. Качур К. Л. Філософсько-антропологічний аналіз еволюції та сучасного стану сім'ї. *Гілея* : науковий вісник. 2015. Вип. 101. С. 335–337.
2. Ліпич Л. Сім'я та сімейні цінності в умовах трансформації традиційних соціальних інститутів. *Релігійна свобода*. 2018. № 21. С. 14–27.
3. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х т. Т. 4. / укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Вид-во «Аконіт», 1999. 941 с.
4. Слюсар Л. І. Сім'я в сучасній Україні: інституційна криза чи постіндустріальна трансформація? *Демографія та соціальна економіка*. 2007. № 1. С. 28–38.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЛИШКОВОЇ НАМАГНІЧЕНОСТІ В РІЗНИХ ТИПАХ ФЕРОМАГНЕТИКІВ

А.О. Заруднюк

*Науковий керівник: Гетьман І. В., старший вчитель фізики
Сквирський академічний ліцей Сквирської міської ради Київської області*

Актуальність і доцільність обраної теми. Вивчення властивостей магнітних матеріалів є актуальним напрямком науки і техніки. При взаємодії з магнітним полем змінюються не тільки магнітні властивості речовин, а й механічні, теплові, електричні, оптичні, хімічні [4, с. 611]. На відміну від слабомагнітних речовин, існує клас матеріалів, які виявляють сильні властивості магнетиків – сильномагнітні речовини – феромагнетики, серед яких напоширеніші – залізо, нікель, кобальт та їхні сплави [4, с. 608]. Феромагнетики мають широке практичне застосування. Вони використовуються для виготовлення постійних магнітів, осердь електромагнітів, двигунів, трансформаторів тощо. Оскільки фізичний експеримент має вирішальне значення для пізнання навколишньої природи, дослідження залишкової намагніченості в різних типах феромагнетиків дає змогу перевірити істинність гіпотез та теорій електромагнетизму.

Мета роботи. Дослідити процес намагнічування феромагнетиків та оцінити залишкову намагніченість в різних типах феромагнітних матеріалів (магнітом'яких, магнітожорстких).

Завдання:

1. Здійснити пошук і відбір необхідної інформації з теми «Магнітні властивості речовин».

2. Провести експеримент для оцінки збереження намагніченості магнітожорсткими матеріалами на прикладі сталеві смужки.
3. Провести експеримент для оцінки збереження намагніченості смужки з магнітом'якого матеріалу пермалою.
4. Провести експеримент для визначення впливу відстані між намагніченим предметом і компасом на силу магнітного поля.
5. Проаналізувати отримані результати експерименту.

Об'єкт дослідження: магнітне поле.

Предмет дослідження: магнітні властивості речовин.

Методи дослідження. На теоретичному рівні дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи: аналіз; синтез; порівняння; абстрагування; моделювання, висувалися гіпотези (передбачення), які потребували перевірки. У роботі здійснювалися дослідження фізичних процесів на основі експерименту, спостереження, робилися узагальнення.

Здійснено власну інтерпретацію ідей щодо проведення дослідів з магнітом'якими та магнітожорсткими матеріалами. Запропоновано практичний метод оцінювання магнітної жорсткості матеріалу. Він використовує доступні для учня прилади. Проект дає змогу розширити знання з фізики, отримані в школі, викликає інтерес більш глибоко ознайомитись з магнітними властивостями матеріалів та методами дослідження магнітних полів.

Результати проекту можуть бути використані на уроках фізики, заняттях гуртків природничого спрямування, у роботі літньої школи.

У дослідницькому проекті ми здійснити пошук, відбір та аналіз інформації з теми «Магнітні властивості речовин».

Провели експерименти для оцінки збереження намагніченості магнітожорсткими матеріалами різної маси на прикладі сталеві смужки та частини магнітної смужки записуючого пристрою. Здійснили оцінку збереження намагніченості смужки з магнітом'якого матеріалу пермалою. Експериментально підтвердили, що відстань між намагніченим предметом і компасом впливає на силу магнітного поля.

Залишкова намагніченість залежить не лише від магнітних властивостей речовини, а й від характеру дії на неї магнітного поля.

Для нашої роботи важливо те, що при намагнічуванні тіл пластинчастої форми, напрям намагнічування співпадає з напрямком найдовшого розміру смужки. Таким чином, тіла у формі стрілок, пластинок, смужок мають напрям намагніченості вздовж напрямку найдовшої осі.

Провівши дослідження, ми переконались, що залишкова намагніченість феромагнітних матеріалів є різною. У магнітом'яких феромагнетиків вона майже відсутня (доменні стінки рухаються вільно і при зникненні зовнішнього магнітного поля повертаються в свій початковий, розмагнічений стан). Отже, м'якомагнітні матеріали легко намагнічуються, проте й швидко розмагнічуються. Їх використовують у пристроях, які під час роботи постійно перемагнічуються. Наприклад, для виготовлення осердь електромагнітів, двигунів, трансформаторів тощо. Магнітожорсткі матеріали, навпаки,

зберігають залишкову намагніченість тривалий час і після припинення дії зовнішнього магнітного поля. Їх застосовують для виготовлення постійних магнітів для космічних апаратів, мобільної телефонії, комп'ютерної техніки, авіабудування, медичного обладнання, в побуті.

Список використаних джерел

1. Бар'яхтар В. Г., Довгий С. О., Божинова Ф. Я., Кірюхіна О.О. Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / за ред. Бар'яхтара В.Г., Довгого С. О. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 272 с. : іл., фот.
2. Бар'яхтар В. Г., Довгий С. О., Божинова Ф. Я., Кірюхіна О.О. Фізика : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / за ред. Бар'яхтара В.Г., Довгого С. О. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 272 с. : іл., фот.
3. Дідович М. М., Коршак Є. В. Фізика : довідник для абітурієнтів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2013. 418 с.
4. Дяченко Г. Новий довідник: Математика. Фізика. Київ : ТОВ «КАЗКА», 2004. 864 с.
5. Знімання кривої намагнічування і петлі гістерезису феромагнетиків у змінних магнітних полях. URL : <https://zfftt.kpi.ua/ua/protokoli-laboratornikh-robot-z-kursu-zagalnoji-fiziki> (Дата звернення: 26.10.2020)
6. Компас ОК-42-1944. URL : <https://www.deuscheluftwaffe.de/fl-23238-orterkompass-ok-42-1944> (Дата звернення: 02.10.2020)
7. Кучерук М. І., Горбачук І. Т., Луцик П. П. Загальний курс фізики : Т. 2. Електрика і магнетизм : навч. посіб. для студ. вищ. техн. і пед. закл. освіти / за ред. І. М. Кучерука. Київ: Техніка, 2001. 452 с.: іл.
8. Поплавко Ю. М., Борисов О. В., Голубева І. П., Діденко Ю. В. Магнетики в електроніці : навч. посіб. / за заг. ред. акад. НАН України Ю. І. Якименка. Київ: НТУУ «КПІ», 2014. 366 с.
9. Скубій І. В. Використання магнітів для фіксації знімних протезів (огляд літератури). *Український стоматологічний альманах*. 2012. №3. С. 50 – 53.

ФОРМУЛА ПІКА ТА ЇЇ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Р.В. Рудківський

*Науковий керівник: Заруднюк Т. Г., вчитель математики
Сквирський академічний ліцей Сквирської міської ради*

Актуальність і доцільність обраної теми. Теорема Піка використовується в комбінаторній геометрії. Комбінаторна або дискретна геометрія – розділ геометрії, в якому вивчаються комбінаторні властивості геометричних об'єктів та пов'язані з ними конструкції. У комбінаторній геометрії розглядають скінченні і нескінченні дискретні множини або структури базових однотипних геометричних об'єктів (точок, прямих, кіл, многокутників, тіл з однаковим діаметром, цілочисельних ґраток тощо) і ставлять питання, пов'язані з властивостями різних геометричних конструкцій з цих об'єктів.

Твердження пов'язані з теоремою Піка застосовуються і в обчислювальній геометрії. Обчислювальна геометрія – галузь комп'ютерних наук, присвячена

вивченню алгоритмів, які описуються в термінах геометрії. Важливим застосуванням обчислювальної геометрії є робототехніка (планування руху та задачі розпізнавання образів), геоінформаційні системи (геометричний пошук, планування маршруту), дизайн мікросхем, програмування верстатів з числовим програмним керуванням, комп'ютерний зір (об'ємна відбудова) [8].

Теоретичний матеріал, який описує технологічні процеси та допомагає створювати нові теорії, є актуальним для сучасної науки.

Мета проєкту: дослідити практичне застосування теореми Піка.

Завдання:

- розглянути доведення теореми Піка;
- виявити зв'язок формули Піка з різними математичними поняттями;
- відшукати оригінальні задачі на теорему Піка.

Об'єкт дослідження: комбінаторна геометрія.

Предмет дослідження: теорема Піка.

Методи дослідження. На теоретичному рівні дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи: аналіз; синтез; порівняння; абстрагування; моделювання. На практичному рівні розв'язувалися задачі, робилися узагальнення.

Про теорему Піка не так багато є інформації у книгах, а в шкільних підручниках взагалі немає. Під час пошуку відомостей в Інтернеті найбільше зустрічалося сторінок, на яких за допомогою формули Піка знаходять площу многокутника, розміщеного на папері в клітинку. Але цей клас задач не висвітлює важливість необхідність використання теореми Піка, тому **новизною проєкту** є доведення теореми, яке пов'язує в собі важливі математичні поняття та підбір цікавих задач.

Проєкт дає змогу розширити знання з математики, отримані в школі, викликає інтерес більш глибоко ознайомитись з геометрією на цілочисельній решітці.

Результати проєкту можуть бути використані на уроках математики, заняттях гуртка, при підготовці до математичних конкурсів і турнірів, у роботі літньої школи.

Теорема Піка у шкільній програмі з геометрії не вивчається, хоча є необхідним чинником для спрощення обчислень при знаходженні площ багатокутників.

Запропоноване з багатьох варіантів доведення теореми переконує у важливому практичному значенні формули Піка.

Доведення теореми Піка розкрило зв'язок формули з поняттями: цілочисельна решітка, примітивний трикутник, розбиття многокутника на трикутники, триангуляція многокутника.

Застосування формули Піка в завданнях пов'язане не лише з підрахунком площі заданих многокутників, а з різноманітними складними та цікавими задачами і теоремами на папері в клітинку.

Список використаних джерел

1. Вавилов В. В., Устинов А. В. Многоугольники на решетках. URL : <https://geometry.ru/books/vavilovustinov.pdf>. (Дата звернення : 10.09.2020)
2. Вавилов В., Устинов А. Две знаменитые формулы. Квант. 2008. №2. С. 11-15.
3. Внутрішні точки решітки. URL: <https://www.e-olymp.com/uk/problems/6247>. (Дата звернення : 09.10.2020)
4. Георг Александр Пік. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/георг_александр_пик. (Дата звернення : 10.09.2020)
5. Задачник кванта. Квант №5, 1974. С. 52.
6. Комбінаторна геометрія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/комбінаторна_геометрія. (Дата звернення : 15.10.2020)
7. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б, Якір М. С. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з математики : 9 клас. Харків : Гімназія, 2020. 160 с.
8. Обчислювальна геометрія URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/обчислювальна_геометрія. (Дата звернення : 26.11.2020)

НАРОДНІ СИМВОЛИ У ВЕСІЛЬНИХ ПІСНЯХ СКВИРЩИНИ (НА ОСНОВІ ЗАПИСІВ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ)

Є.О.Солодовчук

*Науковий керівник: Плівачук К. В., кандидат педагогічних наук, доцент
Сквирський центр дитячої та юнацької творчості*

Актуальність науково-дослідницького проєкту обумовлюється зростанням інтересу людства до своїх духовних джерел і традиційної спадщини, до вивчення, збереження та розвитку традиційних свят, обрядів, фольклору.

Варто відзначити, що інтерес до національної культури зростає серед молоді. Особливої уваги заслуговує пісенна творчість весільного обряду та її символіка. Зауважимо, що дослідники весільних пісень звертають увагу на те, що незмінними залишаються поетичні образи – символи: калина, голуб, калач, коровай, соловейко, рушник, зозуля, вишня, гільце, дівоча коса, хустка та інші.

У межах регіону Сквирщини весільні пісні зберігають символи, які мають однорідність усієї України, її національну самоідентифікацію.

Інформація про весільні пісні Сквирщини збереглася у пам'яті респондентів і належить до родинних цінностей. Слід відзначити, що пісні весільного обряду склалися імпровізовано, хоча вони часто оновлюються, та незмінним залишаються поетичні образи, символи, дійові особи. Весільні пісні є невичерпним джерелом національної культури. Весільна пісенність зберігається у кожному населеному пункті зі своїми обрядами, а щоб не замулилося джерело народнопоетичної творчості, збереглося для майбутніх поколінь, потрібно записувати фольклорні надбання народу.

Ступінь досліджуваної проблеми. Дослідженню української народної поезії присвячено значну частину наукового доробку багатьох етнографів, фольклористів. Весільні пісні знайшли своє відображення в працях Павла Чубинського, Хведора Вовка, О. Дея, Миколи Сумцова, Олексія Воропая, Насті

Присяжнюк, Василя Верховинця. Символіку весільних пісень досліджували В.Борисенко (рослинна символіка у весільному обряді), О. Цвид-Гром (символіка західно-поліських весільних пісень).

Композитор Микола Лисенко був збирачем українського фольклору. Він уклав велику збірку «Українські обрядові пісні».

У ХХ-ХХІ століттях дослідженню весільної пісенності присвячені дисертації, монографії, наукові статті Олени Цвид-Гром («Символіка західно-поліських весільних пісень»), Віктора Давидюка («Регіональна специфіка волинського весільного обряду та хронометрія весільних пісенних текстів, записаних на Волині»), Лілії Ковальчук («Поетика весільного фольклору Західного Полісся (регіональна специфіка)») та ін. Сучасні дослідники фольклору: А. Іваницький, О. Мурзина, В. Осадча, Л.Єфремова, О. Кондратович та інші науковці продовжують досліджувати музичну фольклористику.

Мета науково-дослідницького проекту: з'ясувати поняття «символ», образ-символ», комплексно дослідити символіку весільних пісень, записаних від жителів Сквирщини в обрядодіях.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- дати визначення поняття «символ», образ-символ»;
- висвітлити традиційні символи весільних пісень;
- записати з вуст жителів Сквирщини зразки весільних пісень;
- з'ясувати значення символів весільних пісень, записаних на

Сквирщині: хліба, рушника, дівочої коси (символи предметного ряду); рослин; птахів.

– провести опитування старшокласників Сквирського академічного ліцею № 2 «Символи весільної обрядовості»;

– укласти словник символів весільних пісень, записаних на Сквирщині.

Об'єктом дослідження є українські весільні пісні Сквирщини.

Предметом дослідження є народні символи весільних пісень Сквирщини.

У написанні науково-дослідницького проекту були використані такі **методи досліджень:** *теоретичні:* аналіз опрацьованої літератури про весільну обрядовість та народну символіку весільних пісень; *практичні:* інтерв'ювання та опитування жителів міста Сквири та сіл району, запис народних пісень від жителів Сквирщини; опитування учнів Сквирського академічного ліцею № 2; опрацювання фольклорних джерел за матеріалами Сквирського краєзнавчого музею.

Хронологічні межі дослідження: у роботі зібрано пісні весільного обряду, що побутував на Сквирщині в кінці ХІХ- на початку ХХІ ст.

Наукова новизна дослідження. Із метою збереження та популяризації регіональної варіантності українських весільних пісень Сквирщини, автор з'ясовує особливості художньої символіка весільних пісень регіону; розкриває локальну семантику символів: хліба, дівочої коси, рушника, рослин, птахів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані на уроках української літератури, українознавства, київщинознавства та історії України у закладах середньої освіти, на заняттях гуртків, факультативних курсів із фольклористики, творчих краєзнавчих об'єднаннях, у виховній роботі серед дітей та учнівської молоді.

У ході теоретичних і практичних досліджень виконано основні завдання науково-дослідницької роботи: вивчено джерельну базу стосовно теми дослідження; подано визначення поняття «символ», образ-символ»; зібрано та записано з вуст жителів Сквирщини зразки весільних пісень; виділено символи весільних пісень та з'ясовано значення символів весільних пісень, записаних на Сквирщині: хліба, рушника, дівочої коси (символи предметного ряду); рослин; птахів; здійснено опитування учнів Сквирського академічного ліцею №2 щодо актуальності порушеної проблеми та популяризовано результати дослідження серед учнівської молоді.

Проведене дослідження дає підстави правомірних висновків, результати дослідження можна викласти в таких положеннях:

1. Дослідження весільних пісень було цікавою темою наукових розвідок багатьох народознавців, фольклористів, етнографів XIX-XX ст. (В. Борисенко, О. Воропая, О. Дея, М. Дмитренка, Л. Єфремової, М. Максимовича, М. Сумцова, П. Чубинського, В. Верховинця та інших).

2. Отримані нами результати вказують на усвідомлення визначальної ролі родинного виховання та виховання високих моральних якостей людини через символіку весільних пісень.

3. Зібрано та записано з вуст жителів Сквирщини зразки весільних пісень, в яких презентовано рослинну та предметну символіку, виділено обрядодії, де використовуються символи: дівич-вечір, бгання короваю, запросини, покривання та приєднання невістки до свого нового роду. Все це дозволило підкреслити та презентувати широку палітру обрядодій і регіональну семантику символіки пісенного весільного фольклору Сквирщини.

4. Родинно-шлюбна символіка проаналізованих пісенних зразків весільної обрядовості розкриває регіональну самобутність народного фольклору та визначає важливі духовні цінності в родинних стосунках: любов, повага до старших, вірність, працьовитість.

5. У дослідженні встановлено значущість факторів, які переплітаються з морально-етичною проблематикою весільної поезії. Здійснено опитування учнів Сквирського академічного ліцею №2 та популяризовано результати дослідження серед учнівської молоді. Морально-виховні елементи весільної обрядовості із загальнолюдської точки зору вічні, а значить – актуальні і сьогодні. Саме це є причиною того, що весільні пісні, порівняно з іншими обрядовими жанрами, добре збереглися і до нашого часу.

6. Символіка весільної пісні Сквирщини – яскравий художній світ, характеристика народного світогляду, морально-етичних ідеалів. Мова пісень багата на символи, яскраві епітети й порівняння, пестливі слова, персоніфіковані образи предметів природи, тваринного й рослинного світу.

7. Укладений словник символів весільних пісень Сквирщини стане одним із інструментів збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини регіону.

Список використаних джерел

1. Борисенко В. К. Українське весілля : Традиції і сучасність. – Київ : ВД «Стилос», 2010. 136 с.
2. Весільні пісні: У двох кн. Кн. 2: Волинь, Поділля, Буковина, Прикарпаття, Закарпаття / Упоряд., примітки М. Шубравської. Нот. матер. упоряд. Н. А. Бучель. Київ : Наук. думка, 1982. 679 с.
3. Вовк Хв. Шлюбний ритуал та обряди на Україні. *Хв. Вовк. Студії з української етнографії та антропології*. Київ, 1995. 336 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. Київ : Оберіг. 1993. 590 с.
5. Дмитренко М. Українське весілля: стан і перспективи дослідження. *Міфологія і фольклор*. 2010. № 1. С. 5-10.
6. Єфремова Л. О. Наспів українських весільних пісень. Київ: Наукова думка, 2006. 191с.
7. Лозинський Й. Українське весілля / опрацюв. тексту, упор. і вступна стаття Р. Кирчіва. Київ, 1992. 176 с.
8. Словник символів культури України / За загальною редакцією В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ : Міленіум, 2002. 260с.
9. Цвид-Гром О. Первісна семантика деяких пісенних символів у весільному фольклорі Західного Полісся. *Нове життя старих традицій. Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті* : матеріали міжнар. наук. конф. в рамках V Міжнар. фестивалю укр. фольклору «Берегиня"»/ за ред. В. Давидюка. Луцьк, 2007. С. 388–408.

ЧИННИКИ РИЗИКУ ДЛЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ СКВИРСЬКОГО РАЙОНУ

А.Л. Цимбалюк

*Науковий керівник: Плівачук О.П., керівник гуртка
Сквирський центр дитячої та юнацької творчості*

Одне з центральних місць у суспільному розвитку посідають проблеми генофонду нації, формування здорового підростаючого покоління, підготовки дітей, підлітків та молоді до повноцінного самостійного життя. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, в умовах загострення проблем здоров'я населення та демографічної кризи, особливе значення має збереження репродуктивного здоров'я молоді і зокрема дівчат, як майбутніх матерів.

Репродуктивне здоров'я підлітків заслуговує на особливу увагу в зв'язку з тим, що здоров'я майбутньої матері, стан її репродуктивного здоров'я формується в дитячому і, що особливо важливо, в підлітковому віці.

Аналіз наукової літератури засвідчив про накопичений досвід наукових досліджень щодо окремих складових частин репродуктивного здоров'я. При цьому до теперішнього часу практично не дослідженим залишається

репродуктивне здоров'я молоді в сільській місцевості та невеликих містечках, яка робить досить значний вплив на демографічну ситуацію в країні.

Мета дослідження: визначити провідні чинники ризику у формуванні репродуктивного здоров'я дівчат-підлітків Сквирського району.

Об'єкт дослідження: процес збереження репродуктивного здоров'я дівчат-підлітків.

Предмет дослідження: медичні та соціальні чинники ризику у формуванні репродуктивного здоров'я дівчат-підлітків.

Період статевого дозрівання є поворотним, критичним періодом в онтогенезі людини. Після періоду народження і грудного віку, пубертатний вік є третім періодом дитинства, коли організм знаходиться перед новим великим фізіологічним стрибком кількісного і якісного росту і різкою перебудовою більшості органів і систем. Найвищий рівень захворюваності в осіб жіночої статі відзначається в пубертатному періоді. При цьому у дівчат показники захворюваності на 10-15% вище, ніж у хлопців. Так, серед хлопців спостерігалися більш високі показники загальної патологічної ураженості, тоді як у дівчат зареєстрована більш висока поширеність захворювань нервової системи, патології ендокринної системи, хвороб системи кровообігу.

До завдань нашого дослідження входило вивчення тенденції рівня та структури соматичних захворювань дівчат-підлітків у Сквирському районі за період 2017-2019 років і, на основі проаналізованих даних, виявлення впливу соматичного здоров'я на розвиток репродуктивної функції дівчат-підлітків.

Загальна кількість дівчат віком 15-17 років, що зареєстрована у Сквирській ЦРЛ, та виявлених серед них хворих представлена в табл.1.

Таблиця 1

Співвідношення хворих до загального числа дівчат-підлітків

Рік	2017	2018	2019 (на 1.10.19)
Загальна облікова кількість дівчат-підлітків у СЦРЛ	395	261	273
Серед них зареєстровано хворих	492	493	484
Співвідношення хворих до загального числа дівчат-підлітків	1,6	1,7	1,7

Дані табл. 1 свідчать, що на кожну дівчину 15-17 років припадає у середньому по 1,7 хвороби. Динаміка показників захворюваності за трирічний період в цілому негативна: за дев'ять місяців 2019 року рівень захворюваності досяг аналогічного показника у 2018 році, який збільшився порівняно з 2017 роком на 0,1%.

Захворювання, які впливають на становлення та розвиток репродуктивної функції дівчат-підлітків

№ п/п	Захворювання	Питома вага, % (до загальної облікованої кількості дівчат 17-19р.)
1.	Хвороби ендокринної системи	32,3
2.	Хвороби сечостатевої системи	26,5
3.	Хвороби органів травлення	25,5
4.	Хронічні хвороби органів дихання	17,2
5.	Вегето-судинна дистонія	13,2
6.	Анемія	4,0
7.	Уроджені аномалії (вади розвитку),	4,0

Отримані нами дані дозволяють зробити висновок, що, внаслідок зростання захворюваності дівчат-підлітків у Сквирському районі та впливу соматичної патології на становлення та розвиток репродуктивної функції, у молодому організмі створюються умови для дисфункції регуляторних механізмів нейроендокринної системи, підвищеної чутливості до впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, послаблення імунітету. У зв'язку з цим особливе занепокоєння викликає значне підвищення хвороби щитовидної залози та запальні хвороби сечостатевої системи.

Також нами було проведено опитування, метою якого було вивчення рівня обізнаності дівчат у сфері репродуктивної культури, ставлення їх до позашлюбних стосунків та їх наслідків, засобів контрацепції, репродуктивних установок на майбутнє, а також виявлення ієрархії цінностей, які відносяться до сексуального аспекту життя. Аналіз даних анкетування дозволив дійти висновку, що репродуктивна культура дівчат-підлітків є суперечливою. З одного боку, в ній присутня лібералізація установок щодо статевих відносин та суттєве зниження вікової межі першого сексуального досвіду; з іншого – деякі норми та цінності традиційної культури: любов, вірність, щасливий шлюб. Двоїстість суджень дівчат стосується також і власного здоров'я: розповсюдження шкідливих звичок серед них співіснує разом з визначенням здоров'я як пріоритетної цінності у житті.

За результатами нашого дослідження можна відзначити низький рівень вкладу органів охорони здоров'я, освіти, засобів масової інформації у вирішенні проблеми репродуктивного здоров'я підлітків.

Допомога, спрямована на охорону репродуктивного здоров'я, повинна бути орієнтована не тільки на забезпечення контролю за станом статевих відносин та функціонуванням репродуктивної сфери, а й на пропаганду здорового способу життя, формування безпечної репродуктивної поведінки.

Список використаних джерел

1. Стан та чинники здоров'я українських підлітків : моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. Київ : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2011. 172 с.
2. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства / О. О. Яременко, О. В. Вакуленко, Ю. М. Галустян [та ін.]. Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, Український ін-т соц. дослідж., 2004. 164 с. (Серія "Формування здорового способу життя молоді". : у 14 кн.; кн.2).
3. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідемічну ситуацію. 2009 рік . Київ : Укр. ін-т стратег. дослідж., МОЗ України, 2010. 447 с.

ІСТОРІЯ СКВИРСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ №1 ІМЕНІ М.М.ОЛЬШЕВСЬКОГО ТА ЇЇ ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ

В. Ю.Шахрай

*Науковий керівник: Цимбалюк В., кандидат педагогічних наук
Сквирський центр дитячої та юнацької творчості*

Нова українська школа вступила в період реформування. Тому великого значення набуває в цей час не лише запровадження нових педагогічних технологій, а й вивчення та узагальнення вітчизняного досвіду минулого, осмислення раціонального зерна у навчанні і вихованні підростаючого покоління, що може бути корисним у сучасній школі.

В історії освіти України важливим інноваційним етапом був кінець 50-х-початок 60-х років ХХ ст., коли проводилась реформа школи, а на Сквирщині функціонувала Сквирська середня школа № 1, яка була опорною в районі і в 60-х роках запровадила ефективні форми роботи у навчанні та вихованні учнів, чим стала відомою в Україні, і їй у 1968 році присвоєно ім'я її випускника, Героя Радянського Союзу Михайла Михайловича Ольшевського.

Цей період в розвитку освіти на Сквирщині ще не знайшов достатнього наукового осмислення, особливо інноваційні традиції, які запровадила тоді ця школа, тому дослідження цієї проблеми має значення для сучасної школи.

Об'єктом дослідження є функціонування Сквирської середньої школи №1 імені М. М. Ольшевського.

Предмет дослідження – історія функціонування Сквирської середньої школи № 1 та запровадження нею інноваційних традицій у навчанні та вихованні підростаючого покоління.

Мета роботи – опрацювати та систематизувати матеріал з історії функціонування Сквирської СШ № 1 та дослідити її перспективні традиції для розвитку сучасної школи.

Основні завдання дослідження :

1. Опрацювати та систематизувати матеріал про розвиток освіти України в кінці 50-х-на початку 60-х років ХХ ст.
2. Стисло охарактеризувати історію Сквирської СШ №1 ім. М. Ольшевського як інноваційного навчального закладу в 60-80-х роках ХХ ст.

3. Дослідити інноваційні традиції Сквирської СШ № 1, визначивши їх перспективні аспекти для сучасної школи України.

Методи дослідження: вивчення та аналіз відповідної наукової літератури, матеріалів періодичної преси, робота з архівними матеріалами, систематизація та узагальнення.

Досліджувана нами проблема ще недостатньо висвітлена у педагогічній та краєзнавчій літературі, особливо інноваційні аспекти навчально-виховної роботи Сквирської СШ №1, починаючи з 60-х років ХХст., коли її очолив талановитий педагог Анастасій Варнавович Савченко.

Основною формою навчально-виховної роботи в школі є урок. Тому зусилля усіх директорів Сквирської СШ №1 були спрямовані на його урізноманітнення та узагальнення. Головним завданням стало відійти від традиційного комбінованого уроку і напрацювати нові нетрадиційні типи уроків. За роки функціонування Сквирської СШ №1 ім. М. Ольшевського у ній знайшли поширення такі типи уроків, як урок-семінар, урок-конференція, урок захисту знань учнями, урок цікавих повідомлень, урок-дискусія, урок-конкурс, урок творчості, урок веселих і кмітливих учнів тощо. Такі уроки зацікавлювали учнів, розширювали їхній кругозір, розвивали творчі здібності, тому вкрай необхідні в сучасній школі.

Досвідчений педагог Савченко А. В. добре усвідомлював, що помітних результатів у роботі школи можна досягти не лише через удосконалення урочної системи навчання, а й через організацію масової позакласної роботи. Тому в обов'язок кожного вчителя ставилося ведення гурткової роботи, яка організовувалась у школі в післяобідній час. З 17 години кожен учитель проводив предметні гуртки, де працював над розвитком творчих здібностей учнів, а в кінці року на святі учнівської творчості звітував про свою роботу в актовому залі школи. Технічні гуртки демонстрували свої досягнення на виставці, а предметні гуртки відтворювали фрагменти зі своїх тематичних вечорів, КВК, предметних тижнів, інсценізації.

На основі проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. В історії освіти України виділяється інноваційний етап її реформування в кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття. У цей час проводилась реформа загальноосвітньої школи, за якою здійснювався її зв'язок з практичним життям, запроваджувалось трудове (виробниче) навчання, змінювалась структура освітньої системи через збільшення строків навчання. Реформування школи стало поштовхом до оновлення освіти, появилися опорні школи та ентузіасти-вчителі, які здійснювали освітні інновації у навчально-виховній роботі. Серед таких навчальних закладів була опорна Сквирська СШ №1 ім. Миколи Ольшевського на Київщині.

2. Сквирська СШ №1 функціонувала у 60-80-х роках ХХ століття, коли їй у 1968 р. було присвоєно звання героя-випускника Миколи Михайловича Ольшевського. На її базі вже у 1994 році був утворений багатопрофільний Сквирський академічний ліцей.

Перший її директор Савченко А. В. у 60-х роках запровадив такі традиції, які є актуальними для сучасної школи. Вони виразилися у зміцненні навчально-матеріальної бази, піднесенні усіх напрямків навчально-виховної роботи як на уроці, так і в позакласній роботі. Заслужена вчителька України Лавренко К. Г., яка стала директором школи у 70-х роках, продовжила ці традиції і започаткувала перспективні нові (розвиток учнівського самоврядування, військово-патріотичне виховання). А директор Юхимчак В. П., відмінник освіти України, у 80-х – на початку 90-х років їх примножив, поставивши на міцну українознавчу основу.

3. Дослідивши ці традиції, ми виділили такі, що мають актуальне значення для сучасної школи, яка вступила в етап реформування: це зміцнення навчально-матеріальної бази із запровадженням кабінетної системи навчання, нетрадиційних інноваційних уроків, розширення гурткової позакласної роботи, роботи з обдарованими дітьми, утвердження українознавчих традицій у навчально-виховний процесі, введення фізкультури і спорту у побут кожного учня, практична спрямованість методичної роботи з учителями.

4. Науково-дослідницька робота має практичне спрямування, її матеріали можуть успішно використовуватися в освітньому процесі сучасної школи.

Список використаних джерел

1. Берник М. Сквиря. Сквиря: Сквирський історико-краєзнавчий музей, 1990. 31с.
2. Будко І. О., Лугова О. І., Самодід М. О. Сквиря. // Історія міст і сіл Української РСР. У 26 томах : Київська область / Голова редакції колегії Ф. М. Рудич. Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. С.564-567.
3. Вернигора В. Знані люди Сквирщини. Біла Церква: Буква, 2002. 240с.
4. Цимбалюк В. Від гімназії – до лицю : Столітня історія навчального закладу. Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2009. 302с.
5. Нова українська школа : Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // mon. gov.ua/activity/education\ zagalna – serednya/ua-sch-2016/konczepczya](http://mon.gov.ua/activity/education\zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya).

СУЧАСНІ ФОЛЬКЛОРНІ КОЛЕКТИВИ СКВИРЩИНИ

Д. Ю.Юрченко

*Науковий керівник: Плівачук К. В., кандидат педагогічних наук, доцент
Сквирський центр дитячої та юнацької творчості*

Актуальність дослідження. Фольклор України є справою надзвичайно важливого державного значення. Без з'ясування, вивчення і поширення фольклорних першоджерел неможливий розвиток гармонійного високодуховного суспільства, яке є запорукою побудови міцної держави.

Проблема фольклористики, а саме пісенної творчості, є досить актуальною на сьогодні, адже це є безперервним зв'язком минувшини з нашим сьогоденням, і звісно, з майбутнім наших нащадків. Адже саме за допомогою

створених колективів (народних чи аматорських) ми проносимо через роки історію. Також системні та наукові праці, популярна та спеціальна література з даної теми майже відсутня, тому аналіз фольклорних колективів певної місцевості є досить актуальним.

Мета дослідження – дати характеристику пісні як мистецького прояву та розкрити особливості відображення фольклору пісенними колективами Сквирщини.

Об'єкт дослідження – пісенний фольклор України як мистецьке явище.

Предмет дослідження – представлення пісенного фольклору у творчих колективах Сквирщини.

Завдання науково-дослідницького проєкту :

- ознайомитися з походженням фольклору та фольклористики;
- розширити кругозір про манери народного співу; про те, як створювалися фольклорні колективи;
- дослідити історію створення фольклорних колективів;
- з'ясувати особливості функціонування музичного фольклору в творчості аматорських колективів Сквирщини;
- висвітлити, які жанри творчості відносяться до існуючих колективів та їх тематику;
- дізнатися, як в умовах сьогодення розвиваються українські фольклорні колективи;
- популяризувати результати дослідження серед учнівської молоді.

Наукова новизна дослідження – вперше серед юних дослідників зроблено спробу комплексного вивчення аматорських та фольклорних колективів Сквирщини, здійснено його популяризацію серед учнівської молоді.

Географічні межі дослідження: в роботі зібрано матеріал про аматорські та фольклорні колективи Сквирщини: с. Пустоварівка, с. Чубинці, с. Дуліцького, с. Горобіївки, Сквирського районного будинку культури, Сквирського центру дитячої та юнацької творчості.

При написанні науково-дослідницького проєкту були використані такі **методи наукових досліджень:** *теоретичні:* аналіз, порівняння, узагальнення й систематизація пісенного фольклору України у процесі вивчення наукової і навчальної літератури з фольклористики та етнології, мистецтвознавства; *практичні:* збір матеріалів про аматорські та фольклорні колективи Сквирщини, їх пісенний репертуар; інтерв'ювання керівників аматорських колективів; збір фото- та відеофіксацій виступів колективів Сквирщини.

Практичне значення дослідження: матеріали науково-дослідної роботи можуть бути використані на факультативних заняттях з української літератури, на уроках в класах з поглибленим вивченням даного предмету, українознавства, годинах спілкування, спецкурсі «Усна народна творчість», уроках музичного мистецтва.

Апробація результатів дослідження: матеріали роботи доповідались і обговорювались під час науково-практичної конференції вихованців секцій МАН Сквирського центру дитячої та юнацької творчості.

У науково-дослідницькій роботі нами було досліджено виникнення, жанрову тематику, мистецтво виконання народного співу, зроблено огляд фольклорних колективів та ансамблів Сквирщини. Проблема фольклору та фольклористики досить актуальна сьогодні, адже це є безперервним зв'язком минувшини з нашим сьогоденням і звісно з майбутнім наших нащадків. Нами було розкрито загальне значення виконання народного співу, жанрову та творчу діяльність окремих фольклорних колективів Сквирщини, досліджено витоки української народної пісні.

Варто відзначити, що на основі дослідження існуючих матеріалів ми більше дізналися про фольклорні колективи Сквирщини, історію виникнення, про традиції, які вони зберегли, їхню виконавську тематику. Завдяки використанню в роботі різноманітних методів дослідження нами було досягнуто поставленої мети.

У ході дослідження висвітлено, яке значення для нашого суспільства мають фольклорні колективи, які традиції збережені до наших часів. Особливу увагу звернули на народний фольклорний ансамбль «Терлиця» села Чубинці та «Лотоки» села Пустоварівка, які пропагують і зберігають українську пісню.

Таким чином, за умов сьогодення необхідною є орієнтація молоді на унікальні пісенні скарби українського народу, залучення до збирання усної народної творчості та пропаганда музичного фольклору через фольклорні колективи.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія. Вид.2, перероб. і допов. Київ : Укр. ідея, 2001. 144с.
2. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції : навч. посіб. Київ : Український світ, 2002. 404с.
3. Дей О.І. Поетика української народної пісні. Київ : Наукова думка, 1978. 251 с.
4. Жадько В.О. Музичний народний спів як основа українського фольклорного мистецтва. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2013. Вип. XXXVIII. С. 188-190.
5. Іваницький А.І. Українська музична фольклористика(методологія і методика): навч. посіб. Київ : Заповіт, 1997. 392с.
6. Скопцова О.М. Становлення та особливості розвитку народного хорового виконавства в Україні / кінець XIX-XX століття: дис. канд. мистецтв: 17.00.01 Київ, 2005. 198 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Розділ 1

Аносова Анастасія Вікторівна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Бойко Анна Едуардівна, науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України

Власова Валерія Гаврилівна, викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Довгань Андрій Іванович, завідувач кафедри природничо-математичної освіти та технологій Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат географічних наук, доцент

Заболотний Олександр Вікторович, начальник відділу освіти Сквирської міської ради, учитель Сквирського академічного ліцею, заслужений вчитель України

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Кирилюк Світлана Дмитрівна, вчитель географії та економіки Ніжинської гімназії № 3 Ніжинської міської ради Чернігівської області, кандидат педагогічних наук

Ковальова Світлана Василівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Ковальов Віталій Миколайович, викладач фізичного виховання, захисту вітчизни, ДПО і охорони праці Комунального навчального закладу «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж»

Корнієнко Анна Володимирівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Куркіна Ольга Олегівна, молодший науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Лакіза Олексій Миколайович, доцент кафедри природничо-математичної освіти та технологій Комунального навчального закладу Київської обласної

ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Литовченко Олена Віталіївна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Мачуський Валерій Віталійович, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Миропольська Наталія Євгенівна, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Мірошник Світлана Іванівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Морін Олег Леонідович, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Охріменко Зорина Володимирівна, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Пітерська Олена В'ячеславівна, учитель-методист (зарубіжна література) Білоцерківської загальноосвітньої школи I-III ст. №18 Білоцерківської міської ради Київської області

Плівачук Катерина Володимирівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений учитель України

Плівачук Олена Павлівна, керівник гуртка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

Слободяник Олександр Васильович, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та технологій Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Толкачова Тетяна Олександрівна, викладач I кваліфікаційної категорії Шосткинського фахового коледжу ім. І. Кожедуба Сумського державного університету

Толочко Світлана Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

Харченко Наталія Вікторівна, завідувач лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Часнікова Олена Володимирівна, проректор Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Чжоу Тінтін, аспірантка Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

Шниг Наталія Олександрівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Ює Їн, аспірантка Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Ярмутьська Іванна Володимирівна, аспірантка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Розділ 2

Бойко Захарій Володимирович, учень-член Малої академії наук України, вихованець Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

Льченко Софія Тарасівна, учениця-член Малої академії наук України, вихованка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

Заруднюк Арсеній Олександрович, учень-член Малої академії наук України, учень Сквирського академічного ліцею Сквирської міської ради Київської області

Рудківський Руслан Віталійович, учень-член Малої академії наук України, учень Сквирського академічного ліцею Сквирської міської ради Київської області

Солодовчук Єлизавета Олександрівна, учениця-член Малої академії наук України, вихованка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

Цимбалюк Анастасія Леонідівна, учениця-член Малої академії наук України, вихованка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

Шахрай Вероніка Юрївна, учениця-член Малої академії наук України, вихованка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

Юрченко Дарина Юрївна, учениця-член Малої академії наук України, вихованка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Київської області

**РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ЇЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ**

Матеріали
Всеукраїнського симпозіуму-практикуму
(м. Біла Церква, 26 травня 2021 р.)

Текст друкується в авторській редакції

Редагування тексту: С.І. Мірошник